

Klæbu Historielag

Årsskrift 2016

Hovedtema: 1950-tallet

Kr. 100,-

Hilsen fra styret

En sesong med tradisjonelle aktiviteter i Klæbu Historielagersnart over. Vi har hatt faste arrangementer som temakvelder, vandringer, medlemstur og åpne dager på Teigen med aktiviteter for alle. Alle arrangementer ble veldig godt besøkt takket være spennende tema med dyktige foredragsholdere og snille værguder på utearrangementer.

Det litt spesielle for denne sesongen som må nevnes, er det gode samarbeidet med Heimdal historielag om minnemarkeringen av 200 års-dagen for Tiller-raset. Det var jobbet lenge og godt med et monument som ble avduket på dagen 7. mars ved Flotten samfunnshus på Tiller. Det ble et vellykket arrangement med stort oppmøte av interesserte fra både Tiller og Klæbu.

Forseth mølle nådde en milepæl med restaureringen i høst. Prosjektgruppen har jobbet godt, og det ble markert med temakveld og historisk vandring under Kulturminnedagene.

PR- og rekrutteringskomiteen har hatt en fin utvikling i sitt arbeid denne sesongen. En nyvinning for historielaget er at denne komiteen har fått innpass på skolene med guidede bussturer rundt om i bygda for lærerne. Forståelse hos lærerne sikrer målrettede tiltak for elevene, og gjennom dette, økt interessen for arbeidet i historielaget.

Forsidebilder:

FYK-LAKK - *Skismøring for treski. Produsent: Alf Bjerke's Fabrikker.* Bildet tilhører: Stiftelsen Nordmøre Museum

MAGASINKOMFYR - *Elektrisk komfyr med 3 plater, en med magasinlokk. Bakerovn med temperaturmåler. Produsent: Sarpsborg Elektriske Fabrikker SEFA A/S*

STRIKKEBOK - *Norsk Ukeblad Strikkebok 1955. Produsent: Ringen Grafiske Industri*

SYKKEL - *Grønn og sølvfarget damesykkel med sykkelnett i grått skinn. Produsent; Jonas Øglænd, Sandnes. Merke: DBS*

BARNEVOGN - *Blå barnevogn med kalesje. Vognen har avtakbar front slik at den kan brukes som sportsvogn. Vognen har blå kalesje med hvite sømmer. Bunnen i vognen er laget av tre med justerbart fotbrett. Sidene er av hard kartong. Vognen har støtfanger i metall. Produsent: Svithun.*

Bildene av magasinkomfyr, strikkebok, sykkel og barnevogn tilhører: Sverresborg Trøndelag Folkemuseum

Teigen bygdemuseum med eiendommene Teigtrøa og Bjørklimarka ble tatt over fra Klæbu kommune 1.1.2016. Mastua er under rehabilitering, og blir klar til å tas i bruk senere i høst. Nybygget og låven er under arbeid og vurdering med bistand fra NTNU, arkitektlinjen og byggteknisk linje, Klæbu kommune og Klæbu Næringsforening. Museumskomiteen har hatt en frustrerende sesong med store utfordringer når det gjelder frivillig mannskap. Her har styret og valgkomiteen en stor oppgave å gjøre i forbindelse med neste årsmøte. Vi må ha mer mannskap på Teigen.

De enkelte komiteer har fungert godt og gjort en god jobb. Men det er alltid et ønske om at flere må melde seg på og bidra. Det er som sagt stor interesse for vårt arbeid og våre arrangementer. Flere å dele innsatsen på vil bare gjøre det enda enklere og mer sosialt til felles inspirasjon og hygge.

Styret i Klæbu Historielag takker all frivillighet for bidrag dette året. Takk til Klæbu kommune for godt samarbeid om ulike tiltak. Takk til sponsorer og andre samarbeidspartnere for godt samarbeid og gode bidrag til drift og inspirasjon til videre arbeid.

Du finner gode referat og mange bilder fra våre arrangement og aktiviteter på vår anerkjente hjemmeside <http://klabuhistorielag.no>.

Klæbu, oktober 2016

Alf Steinar Tømmervold/leder

Sommer i Vassfjellet

Foto: Eivind Unsmo

INNHOOLD

Hilsen fra styret og redaksjonskomiteen	2/3	200 år siden Tiller-raset	40
Klæbu på 1950-tallet	4	Kulturminneplan for Klæbu	42
Kvinnenes dagligliv og mattradisjoner	15	En rideulykke i 1855	43
Frivillighetsprisen til Kåre Haugen	18	Travsporten – Klæbus sterke 60-åring	44
Ungdom fra kysten på høyonna i Klæbu	19	Frå bydel'n Måssåhaugen i Trondhjæm	47
Feavlslag	22	Reismiler – Trekullproduksjon i kobber- og jernverkstiden	48
Poliomyelitt rammet også Klæbu	25	«Hårråjakt»	52
Innflytteren på 50-tallet	28	Helleristninger og skålgroper	55
På setervei til Lysklettvollen	31	Klæbu bygdemuseums sider, bli kjent med bygdesamlinga og museet	58
70-års konfirmanter	34	Medlemstur til Frosta - Tautra	62
«Gutongan» – om Birger Holthe og Aksel Flatjord	35		
Har det vært lindyking i Klæbu?	37		

Hilsen fra redaksjonskomiteen

Klæbu Historielags årsskrift 2016 er det 3. i rekken av årsskrift der vi dykker noe dypere og bredere ned i ett temaområde. I 2014 var grunnlovsjubileet hovedfokus. 2015 var friluftslivets år, og vi valgte å sette søkelyset på friluftslivets betydning gjennom tidene.

I år har vi viet Klæbu i 1950-årene ekstra stor oppmerksomhet. Artiklene i første bolk av årsskriftet (til og med s. 30) kaster lys over ulike sider ved 1950-årenes Klæbu, samt at vi får et glimt av oppvekstforholdene i storbyen i samme tidsperiode.

Vi tror det er like viktig å kjenne sin nære historie som de lange historiske røttene. Og vi vet at de aller fleste som bor i Klæbu i dag, ikke har opplevd 50-årene i Klæbu.

De av årsskriftets lesere som bodde i Klæbu i 1950-årene, vil sikkert finne ut at det er mye som burde ha vært skrevet om, som ikke har fått plass. Andre vil kanskje si at de har opplevd 50-årene noe

annerledes enn det som er beskrevet her. Men selv om enkeltheter kan være opplevd ulikt, mener vi at det store bildet av Klæbu i 1950-årene er godt tegnet gjennom de nevnte artiklene.

I bolk nr. 2 inneholder årsskriftet artikler av variert karakter og innhold, artikler som belyser mange andre interessante tema med rot i Klæbus historie. Noen faste tema følges opp også i årets årsskrift.

Vårt håp er at du som leser finner stoff av interesse i årsskriftet, at du kan oppleve å få litt påfyll på din «livskrukke». Det er først da vi kan si at vi har lykket med vårt arbeid.

Gi oss gjerne tilbakemelding på årsskriftet.

Ta også kontakt dersom du har forslag til tema og stoff for neste års utgivelse.

Hilsen redaksjonskomiteen

Styret i Klæbu Historielag 2016

Alf Steinar Tømmervold, leder	Varamedlemmer:
Atle Elverum, nestleder	Arne Kristiansen
Ann-Mari Haugness, kasserer	(Web ansvarlig)
Ragnar Thesen, sekretær	Sissel Nordseth
Asgeir Gunnes, styremedlem	Kristine O. Stene

Redaksjonskomiteen for årsskriftet 2016

Ivar Skei, redaktør	Bjørn Rønningen
Lillian Krokum	Tormod Bekken
Terje Klokk	Eivind Unsmo
Astrid Grendstad	

Klæbu på 1950-tallet

Terje Klokk og Ivar Skei

Bygda Klæbu var for over 60 år siden kanskje ikke så ulik mange andre bygder. Jord- og skogbruk var viktigste næringsvei. Samfunnet var i noen grad enda preget av naturalhusholdning, selv om pengehusholdningen grep gradvis sterkere om seg. De fleste husstander hadde blitt tilknyttet strømmettet i løpet av 40-årene, men enkelte fikk elektrisk strøm først på 50-tallet. Folketellinga i 1950 viser at Klæbu hadde 1403 innbyggere. Fram til 1960 økte folketallet til 1635.

Ingen kan bidra til å tegne et mer riktig bilde av Klæbu i 1950-åra enn de som opplevde dem. Gjennom samtalekvelder med ni klæbygg, har vi hentet fram det meste av informasjon om temaet*. Vi har også hatt samtaler med flere andre. Det aller meste er med andre ord bygd på det folk husker og har opplevd selv. Vi har selvsagt ikke fått plass til alt som kunne ha vært skrevet om 50-åras Klæbu.

Næring og arbeid

Jordbruk

Jord- og skogbruk var hovednæringsveiene. Det var anslagsvis rundt 70 melkeleverandører i Klæbu rundt 1950, ca 50 på østsida av Nidelva, og noe i overkant av 20 på vestsida. Det var stor variasjon i mengden melk de ulike leverandørene sto for. Noen hadde 1-2 kyr, andre gårder var store, med mer enn 10 kyr. Melkeleveransen på vestsida av elva var organisert i kjørelag, der f. eks. 4-5 bruk kunne samarbeide. Men tidlig på 50-tallet ble kjørelagene erstattet av en kombinert melkerute og godsroute, drevet av Klæburuta. Melka ble levert på Heimdal meieri (se avsnitt om transport).

På østsida av Nidelva ble melka fraktet til Trøndermeieriet i Trondheim. Her var kjørelagene erstattet av ei melkerute som ble drevet av Klæburuta. Denne melkeruta tok seg ikke bare av transport av melk, men

utgjorde et viktig kommunikasjonsledd på mange områder mellom Klæbu og Trondheim. Melka ble fraktet i melkespann, størrelsen på melkespannene varierte mellom 10 og 50 liter.

Melk- og kjøttproduksjon utgjorde hovedtyngden av virksomheten på gårdene. For åkerbrukets del, dominerte produksjonen av bygg og havre, og noe poteter. Potetene ble brukt både for mennesker og dyr. På de større gårdene begynte selvbinderen å avløse slåmaskinen med meieapparat ved høstingen, mens sigden fortsatt var i bruk på de mindre brukene. Grasfrøproduksjon var også et vesentlig innslag i produktspekteret på flere gårder.

Onnene, og spesielt høyonna, var viktige tidsavsnitt i jordbrukssamfunnet. Da kom det arbeidsfolk, ofte ungdom, tilreisende (se egen artikkel s. 19). Det bidro til mer liv og røre i lokalmiljøet – et friskt pust inn i kvardagen. I noen tilfeller kunne det føre til livslange forhold. Flere unge jenter fra kysten og andre bygder ble gift, og endte opp som gårdkjerringer i Klæbu.

Skogbruk

Skogbruk var en stor og viktig næring. Mange var sysselsatt med hogst, skogplanting, saging av tømmer og kjøring. Skogsdrifta opplevde en gullalder rundt 1950. Det var spesielt gunstige avsetningsforhold og

* En takk til følgende personer for bidrag til informasjon om 1950-tallet i Klæbu: Hanna Larsen, Lars Braa, Eli Myhr, Kåre Haugen, Anna Karin Krokum, Klaus O. Grendstad, Anders Bendiksvoll, Lillian Krokum, Ingeborg Grendstad.

Johanna Brøttemsmo (1918-1998) melker kua en ettermiddag på enga ved Moahaugen på Tanem. I bakgrunnen «Lovisehuset». Legg merke til den snille kua av rasen trønderfe, som ikke en gang trenger å være bundet under melkinga. Foto fra først på 1950-tallet, det er kolorert (en teknikk der en la farge på et sort-hvitt foto etter framkalling). Foto eies av familien Brøttemsmo, fotograf er ukjent.

prisene på tømmer og trelast var gode. Landet skulle bygges opp igjen, og spesielt den omfattende gjenoppbygginga i Nord-Troms og Finnmark krevde store mengder trevirke. Svans og barkspade var redskapene som ble brukt, men motorsaga gjorde sitt inntog og

Karl Krokum til venstre og herredsskogmester Johan Hukkelås til høyre. De to i midten er sannsynligvis oppmåler og tømmerkjører. Bildet eies av Ole Krokum.

ble vanlig å bruke på slutten av tiåret. Tømmeret ble kjørt fram med hest og støtting.

Mange gårdsbruk hadde egne sagbruk som sto for produksjon av trelast, hovedsakelig for salg, men også til eget bruk.

Fra rundt 1950 begynte skogplanting å få større betydning. Det ble opprettet planteskoler som leverte planter. Planteskolene var avhengig av tilgang på frø. Mang en ungdom tjente sine første penger på å samle kongler der skogen ble hogd. Om våren var det gode penger å tjene på skogplanting for ungdommer.

Andre næringer

Brøttem Sag og Høvleri ble etablert i 1949. Allerede i 1950 var mange i arbeid, og antallet sysselsatte økte år for år. På det meste var det nærmere 30 i arbeid. I tillegg til trelast, ble det produsert treull til bruk som isolasjon, og til bruk under frakt av glassvarer. Det var dessuten 4 andre sagbruk i drift, Huitfeldt, Bromstad, Tanem, og Nordal fra slutten av 50-åra. Viktige arbeidsplasser var også knyttet til sleping av tømmer på Selbusjøen, samt transport av tømmer med lastebil til Trondheim.

På Lunheim hadde sunnmøringen Konrad Gjerde i 1945 etablert Konrad Gjerde Sport og Lærwarefabrikk. Produktspekteret var vidt, og omfattet bl.a. sykkelvesker, ryggsekker, skøytereimer, gamasjer og skolesekker. På et vanlig år ble det produsert 20 000 skolesekker. Fabrikken ble i 1956 flyttet til Sykkylven, og fabrikklokalene ble kjøpt av Klæbu kommune og ominnredet til aldersheim. Lunheim var kommunens aldersheim fram til Klæbu sykehjem ble bygd i 1978.

Flere klæbygg hadde sitt arbeid innenfor kraftnæringa. I første halvdel av 50-åra foregikk utbygginga av Fjæremfossen kraftstasjon, som Klæbu kommune var deleier i. Ellers var flere ansatt som maskinist ved Svean og Løkaunet kraftstasjoner, eller hadde andre tilsyns- og vedlikeholdsoppgaver. Det var f. eks. ansatt egen damvokter.

Transportnæringa var heller inga lita næring i Klæbu. Klæburuta var en bedrift med mange ansatte fra Klæbu, og lastebileierne trengte sjåførere. Se kapitlet om transport.

Pelsdyroppdrett var også en betydelig næring i 1950. Den største virksomheten innenfor denne næringa var Vassfjell revgård ved Tulluan. Lars Braa husker at det her ble gjort forsøk med oppdrett av platinarev. Skinnen fra platinareven var ettertraktet og ga dermed en god pris. Ellers var pelsdyroppdrett en viktig attåttnæring for flere rundt i bygda. Denne næringa var også den gangen utsatt for store svingninger, så antall ansatte varierte.

Rundt 1950 var 2-4 sydamer i arbeid. Forholdsvis mange drev i smedyrket. Innenfor begge disse yrkene var det noen som hadde dette arbeidet som attåttnæring, mens det for andre var hovedinntektskilden.

To viktige nyvinninger så dagens lys først på 1950-tallet ved Hesttrø. Baker Peder Horgøien åpnet i 1953 bakeri. Kåre Haugen glømmer aldri de spesielt gode wienerbrødene Horgøien bakte. Martin og Kristine Selli etablerte kafeteria og pensjonat i 1954. Det er vanskelig å tenke seg slike etableringer uten den sterke utviklinga som var i gang ved Klæbu off. Pleiehjem.

Klæbu off. Pleiehjem

Allerede før 1950 var institusjonen en stor arbeidsplass. Institusjonen sto imidlertid ved terskelen til det nye tiåret ved et veiskille. Bygningene hadde blitt nedslitt under krigen. Etter krigen gikk debatten om hva som var riktig å gjøre videre. Burde det bygges en ny institusjon et annet sted, eller skulle man satse på opprusting og videre utbygging av eksisterende Klæbu off. Pleiehjem? Det ble vedtatt å satse videre i Klæbu.

Nå startet den store utbyggingsperioden. Arealer og bygninger ble kjøpt (Sletten skole, Skarpsno, Nedre Hallset, Brannhaugan og deler av Øvre Hallset), og nye bygg ble reist. Antall beboere og ansatte vokste raskt. Alt dette fikk stor betydning for den videre utviklinga av Klæbusamfunnet. Det var et stort pluss for Klæbu å ha en så stor institusjon. Mange fikk arbeid og Klæbu ble en kommune med spesielt stor yrkesdeltakelse blant kvinner. Husstandene i Klæbu hadde høy gjennomsnittsinntekt. Synergieffekten var betydelig for andre næringer i Klæbu, spesielt de tjenesteytende næringene.

Det var forholdsvis lite kontakt mellom beboerne på institusjonen og bygdefolket som ikke hadde sitt arbeid der. Institusjonsområdet var inngjerdet, og utgjorde dermed et eget samfunn i samfunnet. Enkelte kunne nok føle både usikkerhet og til og med redsel overfor dette skillet som gikk gjennom det som etter hvert skulle utvikle seg til å bli Klæbus nye sentrum.

Andre offentlige arbeidsplasser

Offentlige arbeidsplasser var det ikke mange av i 1950. Kommuneadministrasjonen besto av en herredskasserer og en formannskapssekretær. Kommunen hadde også 2 eller 3 veivoktere ansatt, i og med at veivedlikeholdet var et kommunalt ansvar. Tulluan skole og Lysklett skole hadde to lærere hver, og en pedell hver på deltid. Framhaldsskolen hadde 1 lærer. Ellers var det tilsatt en husmorvikar og 1-2 sykepleiere/jordmor. De var kommunalt ansatt, men virksomheten ble organisert av Klæbu Sanitetsforening. Jordstyrets sekretærarbeid ble utført på hjemmekontor, men helt på tampen av 50-åra ble det opprettet fast jordstyrekontor i det nybygde herredshuset. Ved herredshuset var det en deltidsstilling med ansvar for renhold, noe vaktmesterarbeid og servering på kommunale møter. Etableringen av aldersheim på Lunheim i 1957/58 (se kapitlet Andre arbeidsplasser) betydde flere kommunalt ansatte, blant annet bestyrerinne og kokk.

Funksjonene som lignings- og trygdesjef, og lensmann var statlige arbeidsplasser. Lensmannen på Heimdal var også lensmann i Klæbu, og hadde kontordag hver uke i Klæbu.

Butikker

I 1950 var det 7 butikker i Klæbu. Ole Moen drev butikk ved Sjøen, Eskild Bjørklime ved Moen, Agnar Kjesbu ved Tanem, Laura Aune ved Lysklett, og Einar Holthe og Ole Devle ved Hesttrø. Klæbu Samvirkelag på Hyttfossen ble drevet av Ole Østlyng.

Det var relativt vanlig å handle på borg. Det du handlet for, ble skrevet opp i en bok hos handelsmannen, og så gjorde du opp etter en tid. Vareombringning var vanlig, det var få som hadde egen bil. Noen på vestsida av elva handlet også på Heimdal Samvirkelag, som også hadde vareombringning i Klæbu.

I tillegg kjørte fiskebilen rundt og solgte fersk fisk. Skjønt, ikke alle mente at det alltid var fersk fisk som ble tilbudt. Kjellaug Forseth forteller her en historie om Sara som bodde i den gamle skolestua i Forsetdalen. Hun var fra Hitra og hadde greie på fisk. Kjellaug hadde nettopp handlet fisk fra fiskebilen og spurte om Sara hadde kjøpt noe. Da svarte Sara kontant: «Æ kjøpe itj fesk som ha ferre fleir gong rundt bøgda».

Det gikk også brødbil. E.C. Dahls bryggeri drev også ølbil-rute. I butikkene var det ikke lov å selge øl, men man kunne bestille øl der.

Rundt 1950 begynte det å komme frysebokser knyttet til butikkene, som innbyggerne kunne leie. Ut gjennom 50-åra fikk enkelte råd til å anskaffe fryseboks heime, men vanlig var det slett ikke. (Nærmere om fryseboksens gradvise inntog: Se artikkelen Tyttebær i årsskrift 2015)

Det bør i denne sammenhengen nevnes at det ennå ved inngangen til 50-åra var rasjonering på enkelte varer som det ennå var knapphet på.

Bebyggelse

Klæbu var i 1950 et spredtbygd lokalsamfunn, som de fleste bygder. Hyttfossen var eneste tettsted. Det var industrivirksomheten ved Hyttfossen fra først på 1870-tallet til inn på 1930-tallet som hadde skapt dette tettstedet.

Ellers var det langs fylkesveien fra Granmo til Hesttrø at det var noe mer sammenhengende bebyggelse enn ellers i bygda. Der lå også posthuset.

Den økte aktiviteten ved Klæbu off. Pleiehjem førte etter hvert til en tyngdepunktforskyvning i Klæbu. Gradvis fikk området som i dag utgjør Klæbu sentrum større betydning. Det oppstod behov for å etablere boligfelt, men det var først etter 1960 at det første boligfeltet, Finnmyra boligfelt, ble realisert.

Transport

Bussforbindelsen mellom Klæbu og Trondheim var viktig. Hovedbussruta gikk fra Haugdalen ned Amunddalen til Trondheim. Klæburuta hadde her 7-8 avganger i døgnet. Ruta fra og til Brøttem over Heimdal hadde noen færre avganger, men alt i alt var

Den lange mannen på bildet er Olav Krokum – eier av Klæburuta. Bildet eies av Einar Fossen.

busstilbudet bra. Bussene fraktet både folk og gods. Veiene var grusveier, ofte noe hullete. Vårløysinga var alltid utfordrende. Veitraseene var i store trekk de samme som i dag. Veien fra Hyttfossen forbi Målsjøen fram til kommunegrensa var nylig ferdigstilt, mens dagens RV 704 bare gikk fram til Teigkleiva i 1950. Ståggåveien eksisterte heller ikke som bilvei, den ble først bygd i 1980-åra. Båtruta på Selbusjøen fra Selbu til Teigen var ennå i drift, fram til 1962. Fra Teigen gikk veien videre til Trondheim med buss.

Som tidligere nevnt, kjørte Klæburuta allerede i 40-årene melkerute på østsida av Nidelva. Melkeruta fraktet ikke bare melk. På tilbaketuren til Klæbu fraktet den for eksempel returmilk (skummet melk som ble brukt til fôr) og mel, men også andre varer. Tidlig i 50-årene opprettet Klæburuta ei godsruta på vestsida av Nidelva, om Heimdal. Denne godsruta fraktet også melka til Heimdal meieri, og kjørelagenes tid var forbi (se avsnittet om jordbruk). Godsruta tok også på passasjerer.

Det var i 1950 6 lastebileiere i bygda, og en av dem, Peder Ramlo, hadde flere biler. Tømmer og grus er eksempler på produkt som trengte stor fraktkapasitet. Anleggsarbeidet ved Fjæremfossen kraftstasjon skaffet mange oppdrag til de som drev innen transportnæringa. Biler var det ellers få av. Butikkene som drev vareombringning, hadde bil til det formålet, men privatbiler var en sjeldenhet. I 1950 og langt ut gjennom 50-åra, måtte man dokumentere behov for å få lov til å kjøpe bil. Det var et utslag av rasjonerings-systemet.

Utbringning av post artet seg noe forskjellig i de ulike grendene. De fleste stedene leverte landpostbudet posten i postkassene som i dag. Andre steder,

for eksempel på Hyttfossen, ble posten levert på butikken, og så måtte posten hentes der. Eli Myhr husker godt at hun fikk med seg posten til naboene når hun var på butikken for å handle. Landpostbudet hadde ikke motorisert kjøretøy, så de gikk, syklet eller sparket.

Skoler

Klæbu hadde fra høsten 1950 to skoler, Tulluan skole og Lysklett skole. Sjøen skole ble lagt ned som grunnskole i 1950, men brukt videre til framhaldsskole. I midten av 50-åra ble Sjøen skole igjen tatt i bruk som barneskole på grunn av at kapasiteten ved Tulluan skole var sprengt. Også Lysklett skole fikk kapasitetsproblem i slutten av 50-åra, og da ble gamle herredshuset tatt i bruk som skolelokale. Denne situasjonen peker framover mot arbeidet med å få til en ny sentralskole i Klæbu.

Elevene gikk annenhver dag på skolen. Skolene var 4-delt. 1. klasse var for seg selv, mens 2. og 3. klasse, 4. og 5. klasse og 6. og 7. klasse gikk sammen. De mest sentrale faga var norsk, rekning og kristendoms-kunnskap. Engelsk stiftet elevene først bekjentskap med i framhaldsskolen.

Skolestyret var det organet som holdt oppsyn med skolene. Formannen i skolestyret i 1950, småbruker og sagmester Tore Hallan, kom av og til og hørte på undervisninga.

I tillegg til den offentlige skolen, var søndags-skolen et tilbud som mange deltok på.

Klassebilde fra Tulluan ca 1956-1958. Lærer er Norma Kattem. Foto eies av Terje Klokk.

Lag og organisasjoner, og annet frivillighetsarbeid

I 1950 var det rundt 30 ulike lag og foreninger i Klæbu. Innenfor idretten var det to lag: Idrettslaget Vassfjell (etter sammenslutningen mellom Klæbu IL og Storm i 1947) og Klæbu Fotballklubb. To andre sentrale ungdomsorganisasjoner var Klæbu Frilynte Ungdomslag og AUF. De hadde sin aktivitet knyttet til de to ungdomshusa i bygda, i henholdsvis Ljosheim og Folkets hus. I Ljosheim var det et yrende revy- og teatermiljø i regi av Klæbu Spellag. Klæbu Musik-korps og Klæbu Mannskor var viktige organisasjoner innen sang og musikk.

Klæbu Sanitetsforening, Klæbu Husmorlag og Klæbu Sykepleieforening var organisasjoner som engasjerte seg i spørsmål innenfor helse- og sosialfeltet. Ellers var det flere misjonsforeninger, avholdslag, organisasjoner med utspring i landbruket, lokallag av de politiske partiene, fagforeninger, kvinneforeninger og arbeiderforeninger. Skytterlagene hadde en sterk posisjon etter krigen, og Klæbu skytterlag var et stort og aktivt lag.

Dugnad var et viktig virkemiddel for å få opp-gaver utført, enten det var i regi av en organisasjon, eller i regi av et nabolag. Det var en selvfølge at man skulle hjelpe hverandre over kneika. Beiningskorga var et uttrykk for den holdningen. Ved barnefødsler

1. mai i folkets Hus i Moadalen. Fra venstre: John Afreth, Reidar Fosshode og Trygve Aune. (Foto eies av Ingeborg og Klaus Grendstad).

eller andre store begivenheter ble beiningskorga tatt fram. Det var en måte å vise oppmerksomhet og samhörighet på å bidra med mat av det beste en hadde. Dette var tida før TV-en gjorde sitt inntog. TV-en kom senere til å utgjøre et tidsskille m.h.t. sosiale samværsformer. Den bidro til å trekke folk bort fra fellesskapssfæren og inn i privatsfæren.

Dagliglivet

Voksenlivet

Brytningstid mellom naturalhushold og forbrukersamfunn

Livet i 1950 var i mye mindre grad enn i dag preget av å være et forbrukersamfunn. Selv om det var melk å få

Emaljerte kaffekjeler av merke IL-O-Van ble produsert i perioden 1950-1960, og ble en slager. Den årlige produksjonen var på hele 250 000 kjeler, og ble produsert av fabrikken Høyland Polaris som fortsatt produserer kjeler. Eier, Astrid Grendstad. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Kopp og fat (objektnr. FTT. 51360) er fra Figgjo flint. Serviser i pastellfarger med glasert innside med gullfarge, eller dekorert med gullrand på kanten, ble populært på 1950-tallet. Foto og eier, Sverresborg Folkemuseum.

kjøpt på flasker hos handelsmannen, var det mer vanlig å hente melk i små spann på nærmeste gård. Slakting foregikk heime, faste slaktere hadde den oppgaven. Ut gjennom 50-åra ble det av hygieniske grunner mer vanlig å få storfe slaktet på Trondheim Slaktehus for så å hente slaktet heim. Men gris, kalv og sau ble fortsatt hovedsakelig slaktet heime. Det foregikk noe salg av kjøtt fra heimeslakta dyr, men gradvis gikk man over til å frakte dyra til slaktehuset, slik at kjøttet ble distribuert for salg i butikkene.

Potet og andre grønnsaker ble enten dyrket selv, eller kjøpt på nærmeste gård. Nesten alle husholdninger plukket bær til sylting og safting. Noen solgte også egenplukket bær, noe som var en ikke uvesentlig attåttnæring.

Et spørsmål om moral:

På 50-tallet hersket det fortsatt et visst formynderskap i moralske spørsmål, og kirkens lære sto sentralt. Det er grunn til å minne om konkubinaten som forbød samliv mellom mann og kvinne uten å være gift. Denne paragrafen i lovverket ble opphevet i 1972. Ikke alle tok denne loven så høytidelig, og vi må vel regne med at den heller ikke var så godt kjent. Her sto presteskaper overfor en utfordring, ikke minst når det gjaldt bevisførsel og troverdighet. En kort historie knytter seg til et slikt dilemma:

Et kjærestepar fant det betimelig å flytte sammen, uten at det formelle var i orden, - det vil si å dele bord og seng uten vigsel. Dette kom presten i bygda for øret, og fant det riktig å slå ned på en slik uhyrlighet ved et uanmeldt besøk. Her måtte det vises handlekraft. Paret tok høflig i mot presten, men skjønnte straks hva saken dreide seg om, og stilte seg forsiktig i forsvarsposisjon.

«Er det riktig det som er blitt meg fortalt at dere på et skammelig vis deler sengeleie uten den minste form for bluferdighet og respekt for det skrevne ord?», utbrøt presten.

«Ja, sa mannen, men vi ligger hver for oss!»

Presten: «Hver for oss?»

Mannen: «Ja, vi har en planke imellom».

Presten: «Men enn om fristelsen blir for stor?»

Mannen, ganske oppgitt: «Da tar vi bort planken!»

De nye tekniske hjelpemidlene kommer

– og Hjallis er nasjonens helt

Tekniske hjelpemidler som gikk med strøm i hjemmet fantes knapt, men håndmikserne begynte å bli tatt i bruk. Det samme gjaldt vaskemaskiner, og de første støvsugerne begynte å komme. Det var gjerne omreisende selgere som dro rundt og demonstrerte disse nye vidundrene som skulle lette husmorens arbeidsdag. Noen vaskemaskiner var heimsnekra. Felles for disse nye tekniske hjelpemidlene var at de var svært dyre i forhold til normal inntekt. Prisen på ei vaskemaskin tilsvarte nok minst to månedsinntekter. Tidlig på 50-tallet hadde imidlertid ikke alle fått innlagt strøm. Hanna Larsen forteller at de på Villmoen fikk strøm først i 1955.

Telefon fantes i noen hjem. De som hadde telefon, måtte ofte gå med telefonbud til husstander som ikke hadde telefon. Det var gjerne ungene som fikk den oppgaven, og av og til vanket det noen øre i belønning til budbringeren.

Elektrisk strøm var fortsatt en knapphetsressurs. Ved overforbruk ble strømmen «vippet» ut. For å redusere strømforbruket, ble også strømmen tidlig på 50-tallet koblet ut om natta. Radio fantes i så å si alle hjem, de aller fleste gikk på batteri. Det var radioen som var den tidens TV og PC. Barnetimen for de minste på radioen var et desidert høydepunkt for barna. Reportasjene fra hopp, langrenn og skøyter fenget både unge og eldre. En utbredt aktivitet var å notere rundetidene under skøyte løp. Å følge med på hvordan rundetidene utviklet seg, ga en pekepinn på

hvordan det kom til å gå til slutt når Hjallis og co. var ute for å forsvare Norges ære på skøytebanen. Kanskje er det riktig å si at skøyte løp var den idretten som sto høyest i kurs i 1950. Hjallis var den store heltens tidlig på 50-tallet, mens Knut Johannesen («Kuppern») tok over denne rollen i siste halvdel av tiåret.

Man dusjet ikke hver dag på 50-tallet

Arbeidsdagen startet tidlig, og man gikk tidligere til sengs enn i dag. I senga ble det brukt halmbonster som madrass. Om høsten ble det byttet halm i bonstere, og da var den ekstra god å ligge på, - og så lukta det så godt og friskt av ny halm. I løpet av 1950-årene måtte halmbonstere vike for fjærmadrassen. Skinnfellen var viktig for å holde varmen i senga om vinteren, for husa var ikke isolert på samme måte som i dag.

Mens hverdagene innebar mye hardt arbeid (arbeidstiden var 48 timer i uka), ble søndagene holdt hellig. Søndagene var pustehullet i uka. Da tok familiene på seg søndagsklær og var sammen, eller kanskje gikk på besøk til naboer og venner. Det var ro over søndagen. Helligdagsfreden ble det hegnet om.

Hygiene- og sanitærforholdene var av en helt annen karakter enn vi er vant til. Fortsatt var det mange som ikke hadde innlagt vann, så vannet måtte bæres fra en brønn. Badekar og dusj hørte dermed til sjeldenhetene. Daglig renhold handlet om å vaske seg i et vaskevannsfat. Til helga var det litt grundigere renhold. Da ble stampen tatt fram og fylt med varmt vann. Familien medlemmene vasket seg så etter tur. Man skiftet ikke klær til vask så ofte, og brukte mindre såpe

Klassisk 1950-tallsinteriør. Foto: Scanpix

og andre kjemiske stoffer på kroppen. Kanskje kan vi driste oss til å si at folk generelt hadde bedre immunforsvar enn vi har med dagens vaske- og dusjregime.

Noen hadde begynt å installere vannklosett, men det hørte til sjeldenhetene. Utedoen var regelen. På og ved utedoen kunne det utspinne seg mange interessante hendelser.

Poliomyelitt var en fryktet sykdom. Omkring 1950 ble Norge og Klæbu rammet av den siste store polio-epidemien. (Se egen artikkel om polio i Klæbu s. 25). Effektiv poliovaksine kom heldigvis i 50-årene. Men poliomyelitt var ikke dermed utryddet for godt. Flere ble rammet av sykdommen også senere i 50-årene og i 60-årene.

Barne- og ungdomslivet

Hva drev ungene med på fritida?

Det meste foregikk utendørs både sommer og vinter. Om vinteren var det skihopp og slalåm, og det ble kjørt med rattkjelke på vegen. På barneskolen var det skole annen hver dag, så det ble mye fritid. Guttene var opptatt med å bygge hoppbakker over alt. Det gikk med mye mer tid til å bygge bakker enn å hoppe. Skøyter var også populært. Innsiden av Moøya ved Svean ble brukt, ellers mange dammer og tjern. Dette var ei tid da skøyteløp var svært populært med Hjallis og senere «Kuppern» som store stjerner. Hjallis hadde for øvrig litt senere en sportsforretning i Trondheim, og det var stor stas å besøke denne når en var i byen.

Det var lite trafikk på vegen, og det ble ikke ansett som spesielt farlig å kjøre rattkjelke på vegene, ned Tullusdalen, Forsetdalen og andre steder. Anders Bendiksvoll forteller at det ble kjørt rett ned brattbakken fra Klæbu Pleiehjem, forbi Holthe og rett over

Slå vepp:

Det var to lag som kjempet, ett lag inne og ett ute. Ei lita grop ble gravd i vegen og en murstein på hver side. En liten pinne ble lagt over mursteinene, og denne vippet du så langt du kunne. Ute-laget skulle prøve å fange denne. Klarte de ikke å fange den i lufta, skulle de prøve å treffe vippeføla som inne-laget la over mursteinen. Poeng ble målt fra der den lille pinnen ble liggende og til mursteinene. Så kunne du også få poeng ved «baling», der du holdt den lille pinnen i lufta med den store pinnen, og så slo den ut. Denne leken ligner en god del på amerikansk «baseball».

riksvegen. Trafikken var liten og en visste stort sett hvilke biler som kom. Noen av kjelkene var store med plass til 5-6, og de hadde ratt fra biler. Ole Krokum kunne fortelle at de hadde laget en bobkjelke som de kjørte ned Norsetbakkene med, og at de kom helt fram til Kambrua.

Aktivitetene om sommeren var svært mange; «basse», fiske i bekker, «slå vepp» (*se faktaboks*), «parris», «spark boks», «kast land», «kast mynt» (*se faktaboks*), bading, klinkekuler, fotball, håndball, kanonball, bygge hytter i skogen, politi og tyv, snekring og notere bilnummer. Mange av disse aktivitetene har nok forsvunnet, noen av naturlige årsaker. Kaste på strek eller «kast mynt» som det het i Klæbu, var tett koblet til fuktige grusveger om våren. Datidens store 5-øringer satt som klistret når de landet i grusen. På 50-tallet var det nemlig ikke noen asfalterte veger i Klæbu. «Slå vepp» var også noe en drev på med ute på vegen (*se egen faktaboks*). Dette var nok inspirert av amerikansk «baseball».

Hver høst var det ei uke potetferie. De aller fleste var da rundt på gårdene og plukket potet. Dette var spennende. Det var god servering og du fikk betalt for jobben. Betaling var etter hvor gammel du var. Dagslønna kunne være 10 kroner, og så mye penger hadde du ellers ikke mellom hendene i resten av året.

Som nevnt var ungene ute det meste av tida, men ikke alltid. Populære inneaktiviteter var strikking, spille kort, kinasjakk, leke med dokker, teknosett, bygge modellfly, bytte glansbilder, samle og bytte frimerker.

Det aller meste av det ungene drev med på fritida, var ikke organisert av voksne. Noe var imidlertid organisert, som idrettskonkurranser mellom Lysklett og Tulluan, musikkorps (det var ikke eget skolemusikkorps ennå) og fotballag for barn (kom først sent på 50-tallet); men den organiserte aktiviteten utgjorde kun en liten del av barnas fritidsaktiviteter.

Kast mynt:

Å kaste på strek var svært populært om våren. En dro opp en strek på vegen, og så var det om å gjøre å komme nærmest. De gamle 5-øringene var utmerket å kaste med. Den som kom nærmest, fikk riste hele potten og velge enten «kron» eller «øre», så var det neste mann til å riste, og så videre til hele potten var fordelt. En annen variant var «liv» eller «daue». Da slo man en halvsirkel på baksiden av streken, og den som havnet der, var «dau» og ute av spillet. Her tok vinneren alt uten å riste potten.

En glad gjeng på fisketur ved Nidelva. Legg merke til det klassiske spissteltet med en stang i midten. Denne telttypen var lenge enerådende på 1950-tallet. Foto eies av Ole Krokum. Fotograf er ukjent.

Folk bodde mer spredt da og det kunne være langt til de nærmeste som gikk i samme klasse. Ungene holdt ofte sammen i grendene. Det var i praksis ikke samkvem mellom barn «hitom» og «bortom» elva. Slik var det helt til sentralskolen på Sørborgen kom i 1967.

«Kjøpeleker» begynte å komme for fullt

Barn fikk «kjøpeleker» også på 50-tallet, men mange leker ble laget hjemme. Eksempler på ting som gjerne ble laget hjemme var pilbørse, dukkevogn, dukkeklær og kjelke. Mye av klærne ble strikket eller sydd. Mor strikket gensere, sokker og annet, men det fantes også sydamer som sydde klær til folk mot betaling. Hobby-snekring var noe mange barn drev med. På 50-tallet hadde nok de fleste etter hvert ski som ble kjøpt, men noen laget fremdeles ski til barna.

Større ting som sykkel, ski og skøyter måtte du som regel spare til. Syklene var normalt uten gir, men det begynte å komme sykler med 3 gir. For guttene var det speedway-styre og gir som telte. Hadde du det, så øket statusen i gjengen.

Framhaldsskolen var siste skole for de fleste

På barneskolen gikk ungene på skole bare annenhver dag. Obligatorisk ungdomsskole kom først senere. De aller fleste gikk 7-årig barneskole og 1 år på framhaldsskole, og så bars det rett ut i arbeidslivet på heltid.

Tidlig på 50-tallet var det ennå ikke offentlig organisert skoleskyss. Det betydde at ungene måtte komme seg på skolen selv, og det kunne være lang skoleveg for mange. Ingen spøk for en 7-8 åring å gå flere kilometer på vegen vinters tid for å komme seg på skolen. Sparkstøtting eller kjelke om vinteren og

Anna Karin f. Tellugen (f. 1937) og Arnt Krokum (1939–2002) giftet seg i 1959.

Brudekjolen er klassisk for perioden, med livet formet som en jakke. Bruden bærer et kort slør, festet til håret med en hårbøyle dekorert med silkeblomster.

A-snittet på brudekjolen er tidstypisk, samt materialvalget med stoff i

blonder ytterst foret med et silkelignende stoff innenfor. Brudgommen i tidstypisk dress, med lange jakkeslag på dressjakken. Han har sko med spiss foran som da var den vanlige herremoten, også kalt myggjagere. Brudebuketten av nelliker, plumosus og tyll, stor og ruvende.

Foto eies av Lillian Krokum.

Fotograf er Schröder.

sykkel om sommeren var imidlertid viktige transportmidler. Det var lekser helt fra første klasse, og flere husker at en måtte pugge salmevers som skulle kunnes på rams. Det var ingen spøk når en kanskje ennå ikke hadde lært å lese! På 50-tallet kom også overgangen fra «løkkeskrift» til «formskrift». I ettertid vil antagelig mange hevde at løkkeskrift førte til penere håndskrift i voksen alder enn hva formskriften førte til.

Nevnes bør også ordningen med skolesparekasse. En dag i uka kunne elevene sette inn penger på en sparekonto. Lærerne tok imot pengene og satte dem inn på konto i Klæbu Sparebank.

Cortina-sko og strekkbukse

Om vinteren gikk det mye i hjemmestrikka ullplagg. Strekkbukse i gabardin var populært skiantrekk. De fleste hadde også en lett anorakk. På hendene var det selbuvtotter; vindtette polvtotter med fôr var ikke oppfunnet ennå. Var det kaldt, var det som regel beksømsko på føttene. Midt på 50-tallet, antagelig i 1956, kom det imidlertid en nyvinning; Cortina-sko. Disse var av stoff og hadde glidelås foran. Cortina-skoene ble umiddelbart umåtelig populære. På hodet gikk det mest i toppluer, gjerne den klassiske mørkeblå med hvit kant nederst for guttene. I Hjallis' storhetstid var også Hjallis-lua populær som vanlig hodeplagg.

Spesielle treningsklær fantes ikke. Ungene syklet, spilte fotball, lekte gjemsel og gikk på ski i de vanlige

hverdagsklærne. Om sommeren gikk barna i lettere klær, kakibukser for guttene og skjørt for jentene om det var finvær. Tennissko, eller «turnsko» som vi sa i Klæbu, ble brukt som dagligsko om sommeren. For guttene kom det noen kraftigere sko med knaster under som avløste de tynne «turnskoene». Dette var de første fotballskoene for barn, merket var Viking. På 50-tallet kom det også noen gråblå regnjakker som var populære for jenter. Før den tid var regnklær som oftest svart.

Det var moter også på 50-tallet for barn og ungdom. Forskjellen fra i dag var at når det kom noe nytt så var det bare én type og ikke mange varianter av det samme. De nevnte fotballskoene var kun Viking, og alle var svarte.

Stort sett var det bare to ganger om året at det var aktuelt å kjøpe nye klær, og det var til jul og 17. mai. Da måtte man til byen, det var ingen kjøpesentre i utkanten av byen da. Butikkene lå midt i byen.

Etter krigen var det mangel på materialer å lage klær av, og dette varte helt til de første årene av 1960-tallet. Norge hadde råvaren ull å lage klær av. Å strikke klær var nødvendig, og det ble derfor laget mange strikkemønstre. Her er det Alle kvinner og Norsk ukeblad som har strikkeoppskrifter i egne hefter. I 2016 er dette mønstre som er på full fart inn i motebildet, og kalles retro. Eier, Lillian Krokum. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Rød sagosuppe

I de fleste hjem var ennå mor hjemme og stelte hus og barn. All mat ble laget fra «grunnen» som det heter i

dag. Til middag var det nesten bestandig to retter, og noen ganger også tre. En hovedrett, og enten suppe eller dessert. Supper var nok mye vanligere enn i dag. Noen av suppene var mektige, mens andre nok hadde som funksjon å drøye måltidet. Vanlige hovedretter kunne være fiskekaker, pannekaker, klubb, kjøttkaker (kun på søndager), fisk, hvalkjøtt og lapskaus. Av supper huskes rød sagosuppe, melkesuppe med rosiner, kleppsuppe og fruktsuppe. Den klassiske desserten til fest og helg var sviskegrøt med fløte og sukker. For barna var nok gele og vaniljesaus minst like populære.

Til frokost og kveldsmat var det gjerne brødkive med brunost. Ulike frokostblandinger som i dag var ennå ikke kommet, men puffet hvete og puffet ris med melk og sukker var datidens frokostblandinger. Godteri var begrenset til barnetimen på lørdag. Da kunne det også vanke ei brusflaske. På brusflaska ble det stukket hull på toppa, antagelig for å drøye tida før flaska var tom. Av brus gikk det mest på solo, cola eller eventyrbrus. Cola-merket var enten ici-cola eller happy-cola. Is var ikke å få kjøpt på butikken om vinteren. Butikkene fikk forsyning av is om våren. Ryktet om at isbilen hadde ankommet, spredte seg raskt. Den billigste isen var rundpinne og kostet 25 øre, og den dyreste var kronesis (eller «kronesis» som vi sa) som da kostet ei krone.

Julemat blir lagt opp i serveringsfat av Johanna Brøttemsmo (1918–1998). Sønnen Edgar smiler lurt i bakgrunnen. Hun står i kjøkkenet ved en magasinovn i julen 1953. Foto eies av familien Brøttemsmo, fotograf er ukjent.

Brylkrem og Jukebox på Selli

Overgangen fra barn til voksenverden kom brått. Var du konfirmert så var du voksen. Konfirmasjonsgave kunne være hatt, frakk, sigarettetu og barbermaskin

(!!) for gutter, og for jentene gjerne toalettsaker som hørte til i voksenverdenen. Konfirmasjonen var også terskelen for å kunne begynne å gå på fest, enten da i Ljosheim eller Folkets Hus. Musikken var det ofte «Vassfjelljenta» som sørget for; og de var absolutt best tidlig på kvelden. En aktivitet på fest som helt sikkert ville være forbudt i dag, var skyting på blink med luftgevær. Dette foregikk i selve festlokalet i et hjørne mens folk danset. Med andre ord innendørs skyting med luftgevær – og ofte i beruset tilstand!

Barbersaker var vanlig konfirmasjonsgave på 1950-tallet. Ole Krokum fikk et slikt sett. Det består av barberhøvel, holder for barbersåpe og blad. Alt dette i en veske med speil på innsiden. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Midt på 50-tallet kom rocken med et brak, men det tok nok litt tid før den fikk fotfeste i Klæbu. Store stjerner var Tommy Steel, Pat Boone, Conny Francis og Elvis. Svært få hadde grammofon, men de som hadde en «Kurer» reiseradio og kunne høre de nye 45-platene, var populære, og med dagens terminologi «kuul». For de som ikke hadde grammofon, var det å høre på radio. Da var det radio Luxemburg som var det store. Dette var på radioens mellombølge og det var ikke alltid lett å få inn stasjonen. Musikkprogrammer med populærmusikk for ungdom fantes ennå ikke på NRK på 50-tallet. På kafeen på Selli hadde de imidlertid en jukebox og her var det muligheter for å finne noen av de store stjernene, dog tok det en stund før en tophit kunne høres på Selli. Med rocken

kom det også en ny hårsveis for guttene. Håret ble kjemmet bakover, innsatt med brylkrem og det ble dandert en bølge fram i panna. Jentene lærte seg å danse swing først, og Lillian Krokum forteller at under øving i «skuret» på Tulluan skole, ble døra inn til vedbua ødelagt, så det var fart i den nye dansen.

De mer voksne ungdommene kunne også ta seg en tur til byen for å drikke øl, gjerne på søndag. Da var det enten på Gamla eller på Regina, den tids brune kafeer. Ellers var også Trubadur populær. Den store drømmen for mange var å reise til sjøs for å oppleve den store verden. De som hadde vært ute til sjøs et år og kom tilbake med hvit skjorte og røykte filtersigarett, dro også gjerne på østlandsdialekt. De fortalte utrolige historier fra den store verden som de fleste andre visste lite om. Dette var de tøffe gutta og stjernene i bygda. Men etter noen måneder hadde de brukt opp pengene, jobbet på saga og snakket trøndersk.

Plikter i heimen

I og med at mor stort sett var hjemme og gjorde det meste, var det ikke så vanlig at barn hadde så mange faste plikter. Det var nok annerledes for de som vokste opp på gård. Her måtte barna delta i onnene og ellers når det var behov for arbeidskraft. De var også ofte med i fjøset og melket kyr. Anna Karin Krokum forteller at hun var med i fjøset fra hun var 9 år. De var også med på både høyonna og å trøske korn.

Noen kunne nok også dra på butikken for å handle for foreldrene, men stort sett så kjørte butikkene ut varer til folk. Lommepenger var ikke vanlig på 50-tallet. Om det ikke var så mange faste plikter for barn, så var de aller fleste med på bærplukking om høsten, enten det var hagebær, eller tyttebær og blåbær. Turer i skog og mark var gjerne kombinert med høsting i en eller annen form.

50-talls ord:

Hjallis, Cortina-sko, bygdekino, jukebox, Elvis, Ljosheim og Folkets Hus, panserskøyter, rattkjelke, Tempo Sachs, isbil, fiskbil, sviskegrøt, hvalkjøtt, basse, Speed, Blue Master, brunsukker, titikaka-is, framhaldskole, Vill Vest, Texas, bruspulver, ici-cola, trykkoker, barnetimen, telefonsentral, «Kurer» reiseradio, 45-plater, søstrene Bjerklund, Alf Prøysen, beksømsko, «slå vepp», «kast mynt», vipp (på strømmen), Stompa

Kvinnenes dagligliv og mattradisjoner

Astrid Grendstad og Lillian Krokum

I Redaksjonskomiteen har vi lenge hatt planer om å vie kvinnenes dagligliv og mattradisjoner mer oppmerksomhet. Redaksjonen inviterte seg selv på et møte i det som er igjen av Bondekvinnelaget, som formelt er nedlagt. Vi ble ønsket velkommen av Lilly Forseth på Lia (Ulseth nordre) en dag i april 2016.

De andre bondekvinneene var Kjellaug Forseth, Kristine Forseth, Anne Marie Grendstad, Anna Karin Krokum og Paula Fenstad. Det ble en dag full av latter, god mat og trivelige historier omkring temaene mat, og kvinnenes hverdag. Et vakkert dekket lunsj-bord stod klart da vi kom. Gamle tekanner, kopper og fat, sølvtøy, servietter og blomster stod på bordet. Hjemmelaget aspik, sursild, egg, tomat, kjøttpålegg, melon, ostefat og tilbehør gikk på rundgang. Det var hjemmebakert brød og ostekjeks. De pratet så godt sammen, at det var vanskelig for oss å slippe til med ærendet vårt.

Meny på 1950-tallet

Bondekvinnelaget hadde mye å si om menyen. Mangt ble fortalt og delt med oss, om en tid som vi holder på å glemme. En tid med lange arbeidsdager for kvinner, der mye av tiden gikk med til matlaging, mellom barnestell og vasking. Mange kvinner hadde i tillegg ansvaret for de gamle på kåret, eller i kammerset. Midt opp i alt dette arbeidet var de kanskje gravid, eller hadde små som skulle ammes og stelles. Kjøkkenet var kvinnens domene, sammen med buret og kjelleren. I fjøset hadde kvinnene ansvaret for småfeet og melkinga før melkemaskinen kom. «- *Karain sjø, dæm had ansvare for hestain, å det ut*», forteller Kristine. Måltidene var delt inn i frokost (åbit) rundt kl.8, middag (dugurd) kl. 12, ettermiddagskaffe kl. 14, non kl. 16 og kveldsmat rundt kl. 19.

Middagen var altså midt på dagen mellom fjøsstellene. Dette kunne bli justert etter onnene og behovet for å utnytte dagslyset om vinteren. Det var

nok også noen forskjeller mellom de største gårdene med arbeidshjelp, og de mindre bruka som stort sett bare var sjølfolket.

Rundt kjøkkenbordet hadde stort sett alle sine faste plasser, etter rang. Sjølen satt på ene bordenden, og sjøla på den motsatte, nær ovn og kjøkkenbenk. Nærmest sjølen på langsiden satt eldste sønn og far, eller kårkaill'n, om de spiste inne. Arbeidsfolka og de minste barna satt på motsatt ende nær sjøla.

Bordbønn var vanlig ved måltidets start, og det ble alltid takket for maten.

«Omtrent alle hadde sitt eget bestikk til hverdags. Dette var stålbestikk importert til Norge fra enten Sverige eller England, med skaft i ben eller bakelitt. Skjeer hadde navn inngravert på baksiden. Finere mat som rømme-grot og sodd ble alltid spist med sølvskje, dette var for å sette pris på den fine maten», forteller Kjellaug. Lilly henter fram bestikk fra kjøkkenskuffa, som hun fortsatt har fra denne tida. En gaffel og en bordkniv med svart skaft i bakelitt, og knivblad og tinner i tungt stål. Paula forteller at hun fortsatt bruker bestikk fra den tiden når hun baker smultringer.

Til hverdags brukte en det dekketøyet en hadde til rådighet. Spekesild ble alltid spist på trefjøler. I framskapet eller finskapet i stua stod finserviset en brukte når en hadde gjester. Til hverdags var det ikke så farlig om alle koppene og fatene var like. De ble brukt slik de var. Ungene hadde egne kopper og fat da de var små. Barneservisene var vanlige på 1950-tallet.

Ribbe oppbevart på Norgesglass høres for oss i 2016 helt ukjent ut. Men hermetisering var eneste metode for oppbevaring. Ribba ble stekt og puttet på Norgesglass, fett og kraft ble slått på som et dekke.

Anna-Karin forteller at dette var noe av det beste hun visste å spise. Ribba får på denne måten trukket til seg krydder og salt.

Menyen på 1950-tallet kunne se slik ut i Klæbu:

Mandag: Vassgraut med sirup og kulturmilk, og drikke til. Rester kunne serveres som båttå.

Tirsdag: Fiskemåltid avhengig av sesong og hva en fikk tak i. Det kunne f. eks være spekesild med potet, rødbeter og løk, servert med melkesuppe etterpå.

Onsdag: Kjøttsuppe med semulepudding med rød saus som dessert.

Torsdag: Rester av gårsdagens kjøttsuppe.

Dryget ut med pølse. Russedessert med fløtemilk.

Fredag: Trondhemssuppe. Røkt torsk, gulrotstuing, potet og stekt flesk.

Lørdag: Risengrynsgrøt med spekemat og potet som «båttå». Om kvelden kunne det serveres smørbrød og kakao.

Søndag: Sodd, kjøttkaker, kveite eller kjøtt i en eller annen variant. Sviskegrøt med fløtemilk til dessert.

Melkeerstatning og barnemat, og utenomsnakk

En prøvde å amme så lenge som mulig, forteller bondekvinnene. Det var lettvinnt og enkelt. Men noen hadde ikke melk, og da måtte en lage melkeerstatning. Lilly som arbeidet som barnepleierske og senere på Hallsetheimen, forteller at de blandet ut kumelk med vann. Mengden vann ble bestemt ut fra barnets alder og vekt. Melka ble tilsatt sukker og maltekstrakt for å hindre forstoppelse.

Når barnet var 3 til 4 mnd, begynte en med velling, laget av kumelk og semulegryn. Senere laget en grøt av fin sammalt hvete. Nestlé barnegrøt var å få kjøpt på 1950-tallet også, men det var helst når en skulle ha noe enkelt eller var borte, at en brukte det. Paula forteller at hun alltid ga ungene grøt til kvelds for at de skulle sove lenger om natta.

Moset grønnsaksblanding til middag begynte en med når barnet var rundt 6 til 7 mnd. De begynte med most potet og gulrot, ofte blandet med litt smør eller buljong for smakens skyld. Det begynte å komme barnemat på glass først på 1960-tallet, men som med

Bondekvinnelaget samlet i stua på Lia, fra venstre: Kjellaug Forseth, Anna-Karin Krokum, Kristine Forseth, Lilly Forseth, Anne Marie Grendstad og Paula Fenstad. Foto: Astrid Grendstad.

Nestlé barnegrøt, ble det helst brukt når en var på reise, eller på setra på bærplukking.

Selv om det ikke har så mye med temaet å gjøre, kommer de raskt inn på barneoppdragelse og bleier. De ler når de snakker om unger som både har vært tidlige og seine med å lære seg å gå på do, om barnebarn som i trass lærte seg å bli tørr bare for å bli med bestemor på hytta. Barnestell og oppdragelse er tydelig et tema som fenger. Kristine filosoferer over hvorfor så mange barn i dag bruker briller. Men i fellesskap kommer de fram til at dårlig syn oppdages tidligere i dag, og en har gode hjelpemidler

Fra syn går praten over på tannhelse. I deres ungdomstid var det helt vanlig å få gebiss i konfirmasjons-gave. Flere unge fikk trukket alle tennene i konfirmasjonsalderen. Det var mote og pent å ha gebiss.

Matlaging og oppbevaring

Dette er jo et for stort emne til at en bare på ett besøk kan dekke det fullt ut. Det får derfor bli med det som det ble snakka om: Kvitpølse, blodpølse, kjelost, tette-melk, ertestuing med soda, saft, tørka rabarbra, og ikke minst ribbe på Norgesglass. I 2016 er mye av dette allerede gått i glemmeboka, eller en lager det ikke lenger.

Lilly snakker om at Ludvig lengter etter kvitpølse. Dette er en rett vi inviterte ikke har hørt om, til tross for en meter med kokebøker. Pølsa var hvit, sier damene, men er usikre på hva den var laget av. Flere ingredienser lanseres. Den ble laget ved å putte en deig i hylster sydd av gammelt sengetøy (her får vi da svaret på hvorfor det ikke finnes gammelt sengetøy til museet, jo det er brukt opp i matlaginga). Vi ler godt av kvitpølsa. En oppskrift følger vedlagt for den som har lyst til å prøve den. Siden har vi spurt flere eldre i bygda om kvitpølsa, og det ser ut som at dette var en vanlig rett. Den ble laget på krotto*, som er restproduktet etter at smultbaksten er ferdig. Krottoa tilstettes sammen med de øvrige ingrediensene i kvitpølsa. Sjøbygda laget også kvitpølse i følge Kåre Moen. Dette var en tradisjonsrett i bygda i følge han. Stekt i smør var dette godt, minnes Kåre.

Blodpølse ble laget av ferskt blod i forbindelse med grisslakting. Ifølge overtro skulle det bare røres i blodet av en jente eller en kvinne. Blodpølse lages ved å blande blod, mel, gryn, rosiner og krydder til en deig. Deigen ble også puttet i hylster sydd av sengetøy. Pølsa ble trukket i saltet vann, avkjølt og lagt på

buret eller i kjelleren avhengig av årstiden. Dette var ferskvara, men ble spist selv om den var full av mugg på utsiden av hylsteret.

Kjelost, også kalt kalvedans, ble laget av råmelk fra kua, og var således en rett som bare kunne lages etter kalving. Den ble laget av melk fra 2. gangs melking etter at kalven var født, se foto.

Kjelost eller kalvedans laget av råmelk. Foto: NN/internett.

Tettemelk er en melkerett som en lager om sommeren. En lager en kultur av tette fra tettegraset, kalt for gubb i Klæbu. En slår da fersk, lunka melk direkte på gubben. En annen metode er å gni innsiden av en trebutt med tettegras, og slå på nysila melk. Det er viktig at melka ikke har vært avkjølt eller vært rørt i på en tank, altså direkte fra kua. Kulturen en da får, kan en bruke om og om igjen. Laget en ikke tette selv, gikk en til naboen eller noen som hadde. Det heter seg at var det torden-vær i luften, ble det ikke vellykket tettemelk. Enkelte var dyktige på å vedlikeholde kulturen med å mate den med nysila melk med jevne mellomrom. For å unngå at fluer og andre insekter ødela kulturen, forseglet en selve kulturen med et lag med vann. Tetta overvintret i kjelleren, men måtte stelles med jevne mellomrom. Enkelte kvinner var dyktige på dette, og glemte så å si aldri kulturen i kjelleren. Martha Grendstad har fortalt at utvandrerne fikk tilsendt kulturen fra Norge til Amerika. De la da et tøyestykke i en kultur med tette, tørket tøyestykket på snora og sendte den så i et brev til nordmenn i Amerika.

Ertestuing med soda er en matrett i forbindelse med festlige lag. Det hendte at erter ikke ble myk av ulike årsaker uansett hvor lenge de ble kokt og hadde ligget i bløt. Da var det et triks å tilsette soda for å få skallene på erter myke. Løs mage er ikke uvanlig av

* Def. på krotto i følge Trønderordboka: *Botnfall når ein koker ister og smult.*

erterstuing tilsatt for mye soda, og med få ringer på utedoen kunne dette bli katastrofalt enkelte ganger.

Saft ble laget av det en hadde, av rabarbra, bær og frukt. Safta ble lagret i kjelleren. Den ble brukt som tørstedrikk, som medisin og til å lage rød saus av til melkedesserter. Rabarbra ble tørket, og oppbevart på buret. Stenglene med rabarbra ble splittet opp med kniv, og hengt opp under taket. Dette ble det kokt suppe av om vinteren. Denne suppa ble tilsatt rosiner eller svsker for mer smak.

Oppskrifter:

Kvitpølse ble servert sammen med blodpølse. Kvitpølsa og blodpølsa ble skåret i skiver, stekt i panna i smør, og servert med sirup på. Dette var vanlig å servere andre bryllupsdag i Sokndal, Budal, Verdal og andre deler av Trøndelag. I Klæbu har bare de som har røtter fra disse stedene ført tradisjonen videre.

Kvitpølse (Oppskrift fra Verdal)

250 gr risengryn
2 liter melk
25 steinfrie rosiner
200 gr nyretalg
2 ss sukker
Litt salt
Kardemomme
Ca. 200 gr hvetemel

Risengrynene kokes myke i melka. Rosinene hakkes. Nyretalg kuttes i små terninger. Alt dette sammen med sukker, kardemomme, salt og hvetemel blandes sammen, og fylles i hjemmesydde tøyposer, og trekkes forsiktig i lettsaltet vann.

NB! Oppskrifta fra Verdal oppgir nyretalg som fettkilde. Som tidligere beskrevet i artikkelen, ble krotto brukt her i bygda. Deigen kan også puttes i en kakeform, skål eller fat i stedet for en tøypose. I Klæbu ble deigen smaksatt med det en hadde i skapet.

Trondhemssuppe

1,5 liter vann
60 gram risengryn
100 gram svsker
10 gram hvetemel
1 dl fløte
Sukker

Kok grynene i vannet, kok svskene med den siste halvtimen. Lag jevning av melk og fløte. Ha den i og kok videre til grynene og svskene er møre, og suppa passe jevn. Bruk sukker etter smak.

Trondhemssuppe kan lages med andre ingredienser. Suppa kan også lages med sur saft eller litt eddik, i stedet for fløte. Trolig varierte en denne suppa etter tilgang på fløte. Risengryn kan byttes ut med byggryn.

Frivillighetsprisen til Kåre Haugen

Klæbu kommunes frivillighetspris for 2016 ble tildelt Kåre Haugen. Overrekkelsen fant sted på Klæbu Historielags temakveld i kulturuka.

Kåre Haugen er en verdig mottaker av frivillighetsprisen. Hele lokalsamfunnet nyter godt av hans kunnskap, innsikt og arbeidsinnsats. Kåre stiller opp der det trengs, og har alltid med et humør som smitter.

I Klæbu Historielag har Kåre tatt mangt et tak. Arbeidet spenner over et vidt register, fra solid dugnadsarbeid på Teigen eller andre arenaer, til å ha vært leder av laget i flere år.

Vi i årsskriftsredaksjonen gratulerer Kåre Haugen med velfortjent pris, og takker samtidig for alt det han står til tjeneste med overfor oss.

Kåre Haugen på taket på mastua på Teigen, i ferd med å rive murpipa. Fotograf: Ronny Wigdahl

Ungdom fra kysten på høyonna i Klæbu

Tormod Bekken

Fra mine barndoms-dager på Frøya husker jeg det ble sagt: «Nå er det på tide å dra inn i landet på høyonna». Dette temaet har jeg prøvd å grave litt i for å finne ut om noen av disse ungdommene også havnet i Klæbu. Heldigvis fant jeg noen som kunne fortelle meg litt om dette.

Først litt innblikk i dette med høyonna i tida før traktoren, legging av silo og nåtidens rundballer. Dette var det onnearbeidet som krevde flest menneskehender. Gårdene måtte leie inn sesongarbeidere for å få gjennomført dette i en kort og hektisk periode midt på sommeren. Høyonna startet i månedsskiftet juni/ juli og strakte seg, alt etter værforholdene, litt inn i august.

Tar vi utgangspunkt i 50-tallet, var høyonna fortsatt veldig arbeidskrevende. De største gårdene hadde nå begynt å investere i traktor, men fortsatt var hesten en viktig medhjelper.

Arbeidet i høyonna var slik

Først ble graset slått. Dette skjedde med slåmaskin trukket av som oftest to hester og etter hvert traktoren. Her måtte det presisjon, kunnskap og erfaring til. Jobben ble for det meste utført av bonden selv. Videre måtte knivstanga stadig på slipesteinen for kvessing. Det var ungenes jobb å dra slipestein – noe som var tungt og kjedelig. Noe kantslått måtte gjøres, dette ble utført med ljà.

Så var det å kjøre fram hesjestauro og streng, samt finne trasé for hesjene. Ofte ble de satt opp der de sto forrige år. Spettet ble brukt til å lage hull til stauren og deretter kom første strengen på. Det var viktig at endestolpene var drevet godt ned i jorda da disse skulle fungere som ankerfeste. Så var det på tide å få graset inn til hesja. Til dette arbeidet ble det benyttet sleperive eller hjulrive trukket av en hest. Den var konstruert slik at den lå med tinnene mot draretingen under oppsamlingen. Ved fullt lass og på plass ved hesja, løste kjørekaren ut en mekanisme slik at riva tippet rundt og la igjen lasset bak seg. Da

Drengen Kristian Dahl kvesser ljàbladet på Aune, sommeren 1947. Originalfoto eies av Sverresborg Folke-museum. Foto, Schrøder

startet hesjingen. Med hendene og etter hvert også med bruk av gaffel ble graset ristet til såter som ble hengt på strengen. Var graset kort og tynt, hendte det at det også måtte kjemmes for å bli hengende. Dette var veldig tidkrevende. Når første streng var fylt på hele hesjas lengde, var det å legge på ny streng og en ny runde med gras. Normalt var det fire strenger på hver hesje, noen ganger fem. Når hesja sto ferdig, var det tid for en lengre pause med beskuing av verket. Når alt var slått og hengt opp, var det tid for å markere med slåttagraut. Dette skulle være ekte rømmegraut med rosiner. Tørketida for graset var avhengig av været i perioden. Noen ganger var det veldig bra uten regn og med varm vind fra sørøst. Da var høyet tørt

Olav Aune (1912–1982) kjører slepriv med hest. Bak går en trofast liten onnekar, Sivert Aune (1943–2012). Foto er tatt på enga til Aune, og i forbindelse med en reportasje i Adresseavisa i 1947. Originalfoto eies av Sverresborg Folkemuseum. Foto, Schrøder.

på et par uker. Slo det til med regn og vind fra vest kunne det bli hengende i fire til seks uker. I slike år ble kvaliteten på høyet svært forringet.

Så ga bonden klarsignal til innkjøring av høyet. Han hadde tatt mange stikkprøver ved å stikke handa inn i hesja for å forsikre seg om at den var gjennomtørr. Høyvogna ble spent for hesten og kjørt inntil hesja. Det fantes to typer høyvogner – grindvogn og åpen vogn. Noen rev høyet av hesja og hev det opp i vogna. I vogna ble det trampet sammen slik at mest mulig ble med på hvert lass. Dette var gjerne arbeid for barn og ungdom.

Når vogna var fullastet med topp, var låven neste stopp. Her ble lasset dumpet ned i høystålet. Nede i stålet var det også noen som jobba med å spre høyet, trampe det sammen og hive på en neve grovsalt. På mange gårder var det enveiskjøring oppe på låven slik at en slapp å snu hest og vogn. Når alt høyet var inne, og som oftest med god kvalitet, var det igjen tid for å markere med et godt måltid. Som nevnt var dette et sesongarbeid som krevde mange hender. Sesongarbeidere fra mange kanter søkte seg da til jordbruksbygder for å tilby sin hjelp. Dette var også vanlig for ungdom fra kysten. De reiste med Fosenbåten inn til byen. Der kom de i kontakt med bønder fra alle bygder rundt Trondheim som var på søking etter onnafolk. Dette skjedde i forbindelse med midtsommertan i Trondheim. Mange dro også rett til gården der de jobba året før. Gjerne hadde de med seg nye ungdommer til gården og bygda.

Brødrene Arnt (1876–1958) og Lars Lysklett (1875–1952) bærer høy i bakkene nedenfor Lysklett-trøa, sommeren 1947. Originalfoto eies av Sverresborg Folkemuseum. Foto, Schrøder

Det er heldigvis fortsatt noen som selv har opplevd og husker tiden før traktoren utkonkurrerte hesten.

Lars Braa forteller

«Jeg overtok gården Tulluan Midtre etter min far i 1968. Som barn og ungdom måtte jeg som alle andre delta i et allsidig gårdsarbeid. Dette var fra å håndtere stamoksen når det kom kyr på besøk, til å bruke svansen i skogen vinters tid. Arbeid på gårdssaga hørte også med, på kappsaga eller «litjbladet».

Høyonna var det noe spesielt med. Den var arbeidskrevende, noe som medførte behov for innleie av sesongarbeidere. Martnan i byen var selve starten på høyonna. Da dro bøndene for å kjøpe nye redskaper som ljær, river osv, samt for å besøke hestmartnan på Øya. Videre kom de her i kontakt med ungdom som var kommet inn til byen for å søke arbeid i høyonna. De ble titulert etter hvor de kom fra. De fra kysten var «sildstrøypera» de gikk ofte med «blankskjermhu» og de fra innlandet var «dølagamper».

Ungdommene ble innkvartert på gårdens gjesterom, og inngikk i husets ordinære hushold og måltider. I tillegg til fri kost og losji, mener jeg at månedslønna på femtitallet lå på ca 100 – 150 kroner. Disse ungdommene kom ofte fra familier med trange kår og mange barn, og var dermed vant til å delta i arbeid. De var dermed lette å lære opp og var dyktige til å stå på. Jentene ble kalt onnatauser og guttene onnakarer. Tausene raka og karene satte opp staur og la på streng.

I tillegg til høyarbeidet deltok også disse ungdommene i andre gjøremål som ugressluking og tynning av nepe og gulrot.

Hos oss kan jeg ikke huske at vi hadde noen fra Hitra og Frøya, men vi hadde flere fra Roan- og Osenområdet. Flere av disse fikk en nær og langvarig tilknytning til gården. Jeg har fortsatt kontakt med ei av jentene fra den tida som senere flyttet til Sverige og tok ingeniørutdannelse.

Det var mye slit, men også en del moro med høyonna og disse ungdommene. Spesielt var det populært å dra til Folkvang på Byneset på sommerfest. Onnatausene var blide og hyggelige og det var neppe noen som sto over en dans. De var kjent for å være fast i ryggen. Å ta et godt grep under dansen var viktig. Disse jentene var det rift om. Slike kontakter kunne bli varige. Dette har vi eksempler på med giftermål og familie både på Byneset og i Klæbu.

En ting jeg gjerne vil nevne er dette med høsting av gressfrø. Det var viktig å skaffe godt og riktig frø til nye dyrkingsarealer. Min far hadde et spesielt øye for å sette igjen teiger, gjerne midt i enga, som senere ble slått. Dette ble sendt til mølla på Melhus for behandling. Det var viktig å få eget frø i retur.

Det er mye mer som kunne ha vært sagt om dette temaet. Jeg sitter i alle fall med mange gode minner og fortsatt gode bekjenskaper fra denne tida».

Ingeborg og John Liium forteller

Ingeborg vokste opp på gården Øverosen som enebarn og ble naturlig arving til bruket. John vokste opp på gården Stavlund og var dermed godt kjent med tungt gårdsarbeid. De giftet seg tidlig på 60-tallet og overtok Øverosen i 1962.

De forteller: «Høyonna i gamle dager var noe spesielt. Det var mye kroppsarbeid, mye slit og hele tiden en kamp med værgudene, men samtidig har vi mange artige minner. Her på gården var det også vanlig å hyre inn sesongarbeidere, og gjerne ungdom fra kysten. Disse folkene skapte nytt liv på gården. Til tross for ung av alder, var de godt trent i praktisk arbeid hjemmefra. Derfor ble de også satt til annet arbeid på gården når det var aktuelt. De gled godt inn i gårdens levesett og rutiner. De bodde og spiste sammen med oss og ble som en del av familien.

På gamle Ljosheim ble det en lørdag under høyonna arrangert onnatausfest. Dette var populært og et sosialt høydepunkt som både bygdas ungdommer og de tilreisende så frem til».

Karl Olsen, som i dag bor på Frøya, forteller

«Som nest yngst i en barneflokk på 13 måtte jeg tidlig delta i praktisk arbeid i familien. Da jeg var 15 og konfirmert, måtte jeg som alle andre på den tiden «ut i verden og stå på egne bein». Sammen med min eldre bror, Kolbjørn, og hans kompis Magnar Skarsvåg, reiste jeg i 1946 inn til Klæbu for å søke jobb i høyonna. Vi fikk alle tre arbeid på gården Nideng hos Gjertrud og Eskild. De var barnløse og trengte mye ungdom til onnearbeidet. Da sommeren var over, reiste de to andre hjem til Frøya mens jeg ble værende igjen og ble etter hvert som en sønn på gården. Imidlertid ble jeg venner med, og mye sammen med ungdommene på nabogården Indseth, og etter hvert flyttet jeg over dit. Jeg ble værende tre år i Klæbu som gårdsgutt.

Dette var gode og lærerike år for meg. Vel, det var mye tungt arbeid i bratte bakker, men slik var det bare den gangen for alle. På Nideng hadde jeg ingen lønn, bare gratis opphold samt penger til klær. På Indseth fikk jeg også lønn etter hvert. Jeg tror det var ca 150/200 kr per måned. Dette var før traktorens tid, slik at alt ble utført med hest. Jeg lærte meg fort å kjøre redskaper med hesten foran. Spesielt husker jeg snøbrøyting med hest om vinteren. Det var krevende. En plog laget av plank ble dratt etter hesten. Ofte var det store snømengder som skulle bort, slik at det måtte kjøres frem og tilbake flere ganger. En annen oppgave jeg hadde, var å kjøre melka til meieriet på Heimdal med hest. Dette var et trivelig arbeid og jeg ble kjent med mye folk.

Jeg hadde mye kontakt med folk i Klæbu mange år etterpå og har flere ganger vært på besøk der. Det var egentlige tre gode og lærerike år for en ung gutt fra Frøya. Nå er jeg 85 og nyter pensjonistlivet på Frøya sammen med min kone Hansine».

Oppsummering

Mekaniseringen av jordbruket som startet på 50-tallet, reduserte etter hvert behovet for mange hender i onnene. Traktoren og skurtreskeren tok over og utførte arbeidet mer effektivt. Senere kom også innføringen av silo og rundballer, som ytterligere reduserte mannskapsbehovet. Spør du folk som har opplevd «gammeltida», sier de at det var mye slit og tungt arbeid med onnene, men det sosiale livet med gårdens egne og de innleide, ga en utrolig god ramme rundt livet på gården om somrene.

Feavlslag

Astrid Grendstad

Fra 1920 til 1960 eksisterte det feavlslag i Klæbu. Dette var i en tid da avdrått* hadde økende fokus, og ei tid der jordbruket gikk fra naturhushold til stort fokus på inntjening.

Feavlsaga sin rolle

Lars Braa (f. 1930) forteller: Min far, Anders (1901–1977) var født på Byneset, og hadde med seg et fokus på jordbruket til Tulluan Midtre (Mettigården). Det var nytt i skogbruksbygda Klæbu at noen hadde større fokus på jordbruket enn skogbruket. Dette var i sjela og genene til far. Med økt fokus på jordbruket, ble husdyras avkastning av stor betydning. Dette dannet opp takten til dannelsen av blant annet Klæbu Vestre Feavlslag.

Bestemor til Lars Braa med nybørsta og stelt ku hjemme på Byneset. Originalfoto eies av Lars Braa. Fotograf er ukjent.

I perioden 1920 til 1960 gjennomgikk jordbruket i Klæbu en utvikling fra naturhushold til at husdyras avkastning ble salgsvare. Dette endret betydningen av hva kyrne produserte av melkemengde. For griser ble antall smågris og kjøttfylde av stor betydning. En større forståelse av genes betydning for å oppnå disse målene, oppstod. Forskning og registrering via meierikontroll, tallfestet avdråtten. I 1948 ga en ku på

Mettigården 3200 liter i gjennomsnitt. Skjetlein lå like under, og da de la ned drifta av fjøset, lå tallet på 5700 liter. I 2016 er det ikke uvanlig at de beste melkekyrne produserer 7000 til over 10 000 liter melk i året.

I produksjon av melk har gener stor betydning, men også type og mengde for kua får. Svelteforing av kyr på båsen i vårknipa var mer vanlig enn uvanlig. Dette påvirket mengden melk. Kraftforet kom til å få større betydning etter hvert. Til å begynne med var det lett korn og grøpkorn, som ble malt til mel på grøpkverner, som kyrne fikk. Økt fokus på avkastning, førte til at en begynte å bruke mer byggmel til kyrne i den daglige foringa, noe som skjedde på samme tid som det ble produsert økt mengde matkorn. I 2016 er det bruk av soyamel som kraftfor, som bidrar sterkt til at kyrne kan produsere melkemengder over 10 000 liter i året i snitt. Forenhetskonsentrasjon beskriver mengden grovfor, typen grovfor og kraftfor som en ku må ha for å produsere mest mulig melk.

Stamoksen på Tulluan midtre. Den blir holdt av lærer Ivar Reiten. Foto fra de første fem årene etter krigen. Foto eies av Lars Braa. (Fotograf er ukjent).

* *Avdrått: Er i husdyrbruk et uttrykk for avkastningen, eller produktmengde (melk, kjøtt, ull) fra det enkelte dyr. Det er særlig brukt i forbindelse med melkeproduksjon. Kilde: Wikipedia.*

Premiekua Lokka på Storugla i 1948. Det er Bertil Haugen som holder kua, onkel til eier av foto, Kåre Haugen. (Fotograf er ukjent).

Stamokser ble vanlige å ha i bygda. Ett av kriteriene for å få tilskudd til å ha stamokse, var å arrangere kåringer av kyr. En slik kåring forteller Lars om på Mettigården. Da kom de til gården med sine beste kyr, vaska og børsta, slik at pelsen skinte i sollyset. Ikke bare storfe deltok, men også andre husdyr som hest, gris, sau og geit. Dommeren gikk rundt i sin kappe, målte og vurderte, og skrev kritikker. Avdråtten ble notert i samsvar med kontrolløren fra meieriet. Når dagen led mot kveld, var det kåring med premiering og sløyfeutdeling. Dette var stort, sa Lars. Mye folk, og en flott dag. En gang ble deres kyr tildelt 1. premie.

Hvert feavlslag hadde sin okse. Vederlaget for å huse oksene var 1,- kr. pr. dag, som medlemmene i feavlslaget delte på å betale til laget. Det var oftest de største gårdene som kunne huse en stamokse, da den krevde takhøyde og plass. Videre måtte det være en kar eller en dreng som kunne håndtere stamoksen, når folk kom med sine kyr for sprang. Sprang kostet kr 4,- i 1915, og i 1930 var beløpet hevet til kr 5,-. (Verdal historielag, 1995). Bruk av stamokse for ikke-medlemmer i avlslag, kostet dobbelt så mye. Av og til var ikke oksene sprangvillig, særlig eldre okser kunne være sære. Kua på sin side behøvde ikke å være øksene nok. Enkelte ganger kunne sprangene by på utfordringer om oksene eller kua ble ville. Da var det harde tak. Tok ikke kua seg ved første paring, ble det omløp. Det kunne ha flere årsaker, vanligvis skyldtes det for dårlig observasjon av kua.

Stambøkene hadde presentasjon av stamoksene, der avdrått, slektskap, fødested osv. var å finne. Slike stambøker er å finne tilbake til 1920-tallet i Trøndelag. Det var en stambok for rødt trønderfe, og en annen stambok for sidet trønderfe og vestlandsfe. Disse kurasene ble senere sammen med ayrshirerasen til det vi i 2016 kjenner som NRF-kua. Da Huitfeldt eide Lundemo bruk, var han den første til å importere ayrshirerasen fra England. Klæbu prestegård deltok i kåringer med sitt hornfe, og oppnådde gode resultater rundt 1890 til 1910. Dette kan henge sammen med at Klæbu Semi-

Kua fra Moen

Gårdsbestyrer Vaagan brukte å komme kjørende til Tulluan Midtre med kua. En gang kom han med en vill ku, og det gikk som det gikk, kua sleit seg. Den var vill, og la på svøm over Nidelva. Den var borte i mange dager før den ble rapportert sett ved Rasveita, altså trolig svømt over Nidelva igjen, eller gått brua. Ole og Peder Fosseide var i meget god form, og ble således brukt til å løpe opp og fange husdyr som var savnet, gjerne kviger. Denne kua ble imidlertid et lett bytte, da den stod fast i myrsumpen ved Rasveita. Kua ble skutt på stedet.

Lars Braa.

nar (nedlagt i 1892) underviste i husdyrbruk. Semina- ret førte med seg at bygda var langt fremme med å ta i bruk ny kunnskap. Trolig var dette en av grunnene til at bygda var tidlig ute med å etablere feavlslag, lenge før mange andre bygder i Trøndelag.

Feavslagene hadde jevnlige medlemsmøter. Lars forteller om en gang da faren hadde innkalt til møte hos seg for å presentere et utvalg stamokser. For en forsamling gode naboer la han til grunn den store husdyrboka fra jordbruksskolen (fra 1922-1924). Den ga en historisk oversikt over stamokser med bilder. Lars syntes det var prektige okser, og minst like store som den som stod i fjøset, var han blitt fortalt. Han så for seg paringa ved låveveggen, og tegna på ekstra utstyr på bildene av stamoksene som han syntes manglet. Da boka gikk rundt blant medlemmene, oppstod det selvsagt en pinlig situasjon som de fleste fikk problem med å takle, ikke minst far. Det oppstod humring og tilløp til latter, og far rev opp døra til kjøkkenet og braste ut «- kerr ha du finne på gut?». Han forstod hvem som var synderen.

I 1947 var det tre feavlslag i bygda, Klæbu Vestre Feavlslag, Klæbu Nordre Feavlslag og Klæbu Midtre Feavlslag. Storugla huset stamoksen i det nordre laget, og Aune hadde den tredje. Foruten de registrerte stamoksene, stod det okser på Brøttem og på Grendstad. Oksen på Storugla ble brukt av Uglagårdene, Sneeggen, Stavlund, Bostad, Solem, Devle, Nordset, Fjærem, Rønningen, Sellesbakken og Ulsetgårdene. Bratsberg hadde egen okse. Resten av østsida av elva soknet til Aune.

Ikke alle kyr ble paret med en stamokse, det hendte en brukte eget påsett (egne okser), eller naboens okse. En ku kunne kanskje bare en gang bli paret med en stamokse, de andre gangene av eget påsett. Dette tok slutt da insemineringa ble vanlig etter 1955. Men selv da ble ikke kyrne regelmessig inseminert, men kunne

Fra Grendstadvollen til Bratsberg

Marie Granøien (1888-1987) var setertaus på Grendstadvollen da ei ku ble øksen. Det var avtalt at den skulle pares med en okse fra Bratsberg. Marie måtte ta beina fatt for å gå den lange turen med kua. Det fortelles at hun gjorde unna turen på en og samme dag. På turen tilbake rasta hun på Grendstad før hun tok beina fatt på den siste biten tilbake til Grendstadvollen.

Klaus Grendstad pers. meddelt.

fortsatt bli paret med en stamokse. Kåre Haugen forteller om at de var tidlig ute med å bruke inseminering av en 1. premieku i 1955.

Før Hallsteingård oksestasjon var i drift i 1961, stod det stamokser på Rotvoll gård. Dette var stamokser som ble flyttet dit fra oksestasjonen på Hamar. Tappinga av sæd ble da utført på Rotvoll. Inseminering ble mer og mer vanlig utover 1950-tallet. Veterinær Olav Grøtte kom til Heimdal i 1957, og han husker at prisen da var 10-15,- kr. for sæden, og samme pris for insemineringen. 2 omløp var gratis, og det var derfor en dårlig butikk for veterinærene til å begynne med. Det var om å gjøre å lykkes første gang. Denne prisen holdt seg stabil til lenge inn på 1960-tallet.

Noen ord om grisavl

Inseminering på gris kom i gang for fullt på 1960-tallet, noe senere enn på ku. Dette skyldes at sæd fra gris ikke bevares så godt på flytende nitrogen, og må brukes fersk/ny tappet. Hallsteingård fikk råner først i 1960-åra. Først da ble det fart i inseminering av purker i Trøndelag. I Klæbu var det galte på Aune, og noen andre gårder. Klaus Brøttem senior forteller at de hentet galte til gårds for å pare purkene, selv om de hadde egen galte. Det skyldtes at de ønsket nytt blod, for å redusere risikoen for innavl.

Purka i Bjørklia

En morgen i 1958, kort tid etter at Grøtte kom til Trøndelag, fikk han en telefon. I andre enden er det en som spør, har du sæd? Til kua, spør Grøtte? Nei, til purka. Det var Bjarne Renå (1908-1989) som ringte, han hadde lest i avisa at de nå inseminerte purker på Østlandet. Bjarne ville vite om metoden kunne brukes på purker, og om Grøtte var villig til å prøve. Grøtte sa at dette kunne la seg gjøre, og bestilte sæd fra Hamar. Samme dag kom sæden med toget, og Grøtte reiste opp til Bjørklia og inseminerte purka. Hun fødte senere 16 grisunger. Således ble Klæbu den første bygda nord for Dovre som brukte semi på gris.

Personlig meddelt av veterinær Olav Grøtte.

Kilder:

Verdal historielags skrifter 1995, nr 22 .

Poliomyelitt rammet også Klæbu

Alf Steinar Tømmervold

Poliomyelitt er en infeksjon i nervesystemet forårsaket av poliovirus. Den angriper nervesystemdeler som hjernestammen og ryggmargen, for derved å forårsake svakhet og lammelse i musklene. Poliomyelitt kan medføre døden ved kvelning om hjernestammen blir infisert og musklene for åndedrett lammes. Bortsett fra vaksine, finnes det ingen kur mot poliomyelitt, men fysioterapi etter at sykdomssymptomene er overstått, kan begrense skadene. Den siste store epidemien i Norge var i årene 1950-1954.

Flere klæbygg ble rammet i større eller mindre grad før effektiv vaksine kom. Ifølge Klæbuboka II døde Eskild Andreasen Nideng på Nideng Nordre av polio i 1953. Han ble 54 år.

En annen som ble hardt rammet av polio under epidemien i 1953, var ei ung dame, Solveig Otelie Tømmervold, pikenavn Tessem, som kom fra Rogstadgrenda i Støren. Hun ble gift med Arne Tømmervold jr fra Klæbu i februar 1952 og kom naturlig nok til å bosette seg i Klæbu. Hun var født i 1930 og var bare 23 år gammel da polioen slo til for fullt en høstdag i september 1953. Da hadde paret rukket å få en gutt, og Solveig var gravid med gutt nr. 2. Sykdommen startet med hodepine, nakkesmerter og feber som er symptomene på polio, og det gikk raskt å komme på Sentralsykehuset og bli lagt i jernlunge, datidens respirator. Dette berget livet hennes. Der skulle hun bli værende i mange år og svevde mellom liv og død i lang tid. Det at hun var gravid gjorde ikke saken noe enklere. Og familien ble den første tiden stadig nedkalt til sykehuset når situasjonen var kritisk for mor og barn. Utrolig nok ble det født en frisk og velskapt gutt.

Solveig ble hardt rammet i musklene både i armer og bein. Men verst var det at musklene for åndedrett

også ble rammet. Gjennom to år i jernlunge på sykehuset og flere års opphold der, lærte hun seg å puste med halsmusklene. Denne metoden å puste på var viljestyrt og hjalp henne derfor ikke når hun skulle sove. Da var det bare respirator som hjalp. Og hun måtte ha respiratoren ved senga hele livet.

Da polioen rammet Solveig, var hun og Arne i ferd med husbygging. Sykdommen endret situasjonen og familien måtte selge dette huset for å bygge nytt hus tilpasset Solveig som sterkt handikappet. Det ble store utgifter for familien både med husbyggingen, anskaffelse av utstyr som respirator og fast hjelp til Solveig i hjemmet når Arne var på jobb. Da var det at hele bygda trådte til og viste at hjertelaget var i orden. Familien fikk hjelp fra Vanføreforeningen, Sanitetsforeningen, Trygdekassen og Herredsstyret.

Familien som bosatte seg på Tanemsflaten, klarte seg bra takket være en optimistisk, positiv og livsglad kvinne og mor til tross for sykdommen.

Solveig Otelie døde av hjerneslag i desember 1975, 45 år gammel. Da var nok kropp, muskler og blodomløp så sliten av sykdommen at hun ikke hadde mer å gå på.

Solveig Tømmervold i jernlungen. Hun lå i den i 15 måneder og fødte en sønn i den etter 4 måneder.

Etter femten måneder i jernlunge og tre år på sykehus er Solveig Tømmervold hjemme i Klæbu igjen. Mannen bygde to hus for hennes skyld. Legene, bygdefolket og kommunestyret gjorde alt for at hjemkomsten skulle bli mulig. Dette er historien om vilje og pågangsmot.

Tekst: Henry Strand Fotos: Aage Storløkken

Når alle hjelper

På Thanemsflata i Klæbu, halvannen mil fra Trondheim, har solen igjen vendt tilbake til en liten familie som har vært hardt rammet. Takket være strålende innsats av legene ved Sentralsykehuset i Trondheim, og fordi bygdefolket og Klæbu kommune i fellesskap gikk inn for det, er nå den unge, poliorammede Klæbufruen Solveig Tømmervold kommet hjem til sine kjære igjen. Dette er historien om bitter motgang, optimisme, utrolig pågangsmot og en hel bygds hjelpsomhet.

Høsten 1953, da poliomyelitten herjet i Trøndelag, ble også den livsglade fru Tømmervold hardt angrepet av sykdommen. Hun ble øyeblikkelig lagt i jernlunge på Sentralsykehuset i Trondheim, og i denne lungen lå hun i halvannet år før hun prøvde å ta et åndedrett uten kunstig hjelp. Fire måneder etter anbringelsen i jernlungen fødte hun en velskapt gutt. Hele fødselen forløp utmerket, men fjorten dager etter ble lille Terje sendt til besteforeldrene i Klæbu mens mor måtte fortsette kampen for livet på Sentralsykehuset. Den andre sønnen, 2-åringen Alf Steinar, var allerede anbrakt hos mormor i Støren. Dyktige leger kjempet dag for dag i årevis med å gi den tålmodige pasienten livet tilbake.

For den unge ektemannen, Arne Tømmervold, var konens sykdom og bortsendingen av eldstebarnet et tungt slag. Men han ga seg ikke over. På en tomt, like opp til foreldrens hus, satte han i gang med å reise hus. Hjemmet skulle stå ferdig til konen og barna kom hjem igjen. Det var en vrien byggeplass, i ulendt terreng, og han slet hele våren og sommeren med kjelleren og råbygget. Utpå høsten var han kommet godt på vei med innredningen. Da kom reservelegen fra sykehuset på besøk. Han så straks at både husets innredning og adkomsten til det var ubrukelig for fru Tømmervold. Det var en fatal situasjon. Den optimistiske byggherren var like langt. Alt strevet med lån og byggetillatelse, alt blodslitet på tomten var bortkastet. «Det var en av de svarteste dager i hele mitt liv,» sier Arne Tømmervold selv.

Men han ga ikke opp! Huset ble solgt, og han begynte igjen den møysommelige runden til banken, fylkesforayningsnemnda osv. Da var det ordføreren og herredstyret i Klæbu satte fart i saken. De la alt til rette for Tømmervold så alle søknader gikk raskt i orden, og kommunen bevilget også gratis tegninger til det nye huset.

Forgjeves

bygde Arne Tømmervold det huset han her peker på. Da han var ferdig med det slitsomme byggearbeidet, måtte han selge huset. «Det var en av de svarteste dagene i mitt liv,» sier Arne Tømmervold.

Dette huset

ble så reist for den poliorammede husfruen. Mannen ga ikke opp. I samråd med fylkesarkitekt og lege bygde han den nye heimen. Denne gang gikk det glattere, og siste høst stod det nye huset ferdig.

Fylkesarkitekten i samråd med en av Sentralsykehusets leger påtok seg å tegne et spesialhus.

Siste høst stod det nye huset klart til innflytting. Det er på bare en etasje og uten kjeller, så fru Tømmervold kan komme til overalt. Etter tre års ihrdige pustesøvelser og gymnastikk var hun blitt flink til å gå igjen, selv om armene var uføre. Overlegen mente hun kunne reise hjem, men hun trengte ennå en såkalt respirator til hjelp for åndedrettet om natten. Det er et kostbart apparat. Selv om trygdekassen bevilget en tredjedel av beløpet, trengtes det ennå over 9000 kroner. Arne Tømmervold stod overfor en tung kneik igjen. Da var det bygdefolket la seg i selen. Medlemmene av Vanføreforeningen og Sanitetsforeningen gikk fra gård til gård og fikk små og store beløp. Alle ville være med å hjelpe fru Solveig tilbake til bygda og den nye heimen. Herredstyret bevilget en tredjedel av de 14 000 som respiratoren kostet, og innsamlingen klarte resten. Det var en gledens dag for hele bygda da Solveig flyttet inn i den nye heimen.

Det går framover med fru Tømmervold. Ved hjelp av et par armskinner kan hun nå strikke og brodere litt, og hun rusler omkring i huset og gir den snille hushjelpen gode råd. I det vakre hjemmet finnes hverken dørstokker eller andre hindringer, og alle dører er skyvedører som hun selv klarer å åpne.

«Jeg er full av taknemlighet både mot sykehusets leger, bygdefolket og alle i kommunen som har hjulpet oss,» sier fru Tømmervold. «Jeg ville så gjerne ha takket hver enkelt. Denne hjelpen har betydning mye for oss, ikke bare økonomisk, men det har gitt oss tro og håp igjen. Nå skal nok alt bli bra, når jeg bare får være hjemme hos mine.»

Guttene er ennå hos besteforeldrene, men når bare fru Tømmervold får tilstrekkelig hjelp i huset, blir det nok ikke lenge før Alf Steinar og lille Terje flytter hjem.

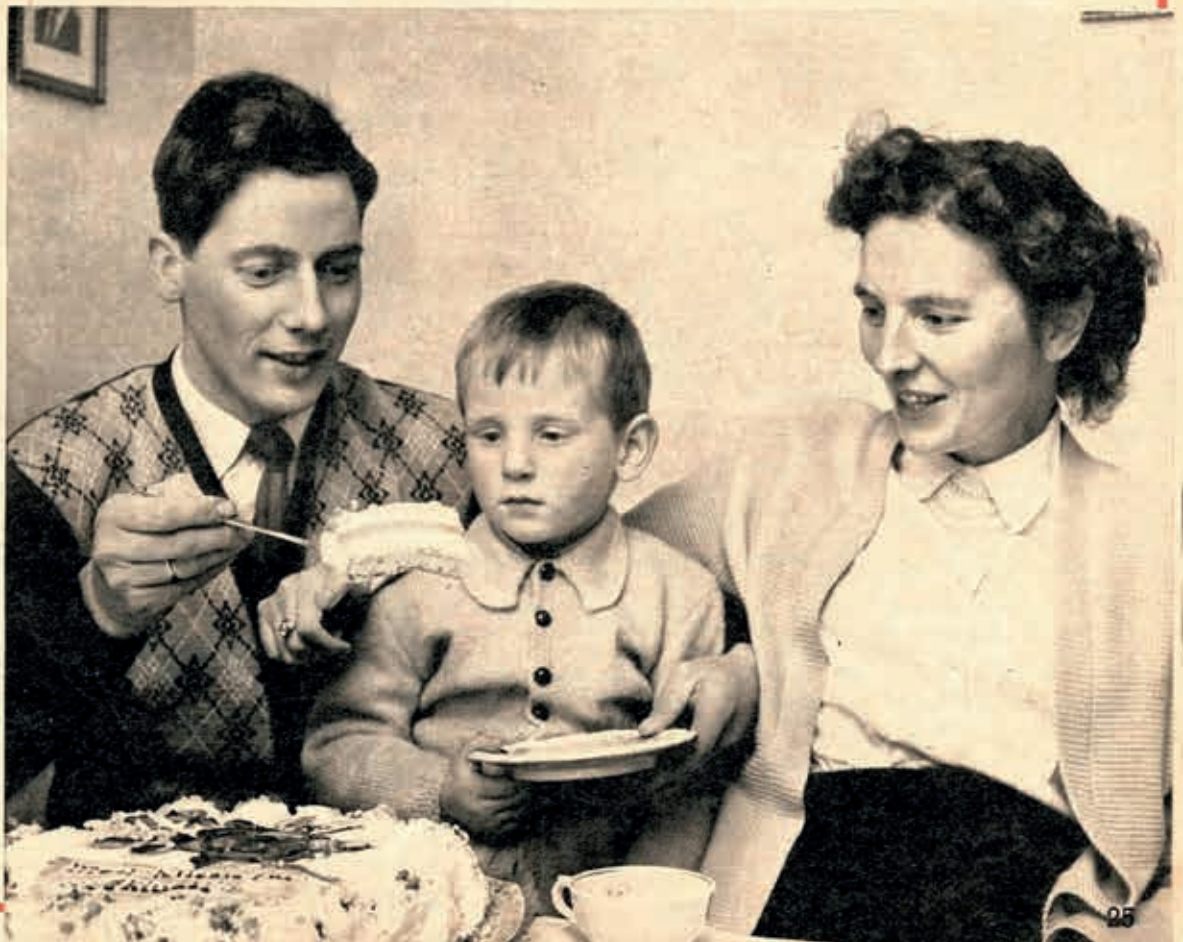

Hver detalj i huset er planlagt med omhu. Lysbryterne sitter så lavt at fru Tømmervold kan nå dem uten å løfte armene. Skyvedører og golv uten dørstokker gjør det lett å bevege seg.

Bygdefolket og kommunen skaffet denne respiratoren som hjelper fru Tømmervold med åndedrettet om natten. Den koster 14 000, og uten den kunne hun ikke kommet hjem.

Hjemme igjen etter tre år på Sentralsykehuset i Trondheim. Den vesle gutten er Terje, som ble født i jernlungen.

Innflytteren på 50-tallet:

Haute Couture for den unge mann

Tekst og illustrasjon: Kai Nordseth

Bakgrunn

Undertegnede er en ganske middelaldrende Klæbygg; født i Elverum og oppvokst på Oslo-Øst. Med fulltidsarbeidende forsørgere manglet jeg lite av jordisk gods og gull. Det var 50/50 jenter og gutter av alle alderstrinn i den store boligkasernen, men i to helt adskilte verdener. Her vil jeg beskrive perioden med gutteøyne; jenter var et lukket land fram til neste ti-år. Muttern var beslutningstaker og innkjøpsallmektig for gullguttens bekledning med to ufravikelige krav: alle plagg skal dekke rompa, alt skal kjøpes for «å vokse i»!

«Vinter-under-lang», og vice versa

I etterkrigstida var det to retninger vinterunderbenklær for små gutter: lange ullstrømper med stropper og knapper, eller lange underbukser med sportsstrømper/ragsokker. Jeg var moderne og tilhørte siste kategori, mens mine jevnaldrende fettere var langstrømpebarn: ... Guuud, så teit! Langmakkoen var stilig tettsittende a la Fantomet ... første bruksdag! Etterpå døde strikken i livet, og makkostoffet endret farge fra hvitaktig til ulike gul-sjatteringer; stoffet skiftet fra stram spenst til flagrende volanger som tørt ut av ytterbuksebeina. De tykke sportsstrømpene lå som trekkspillbelger rundt ankene. Oventil var kroppen dekket av langermet trøye med metallknapper. Sommerstid ble situasjonen svakt bedret; shorts eller truse med slapp strikk i livet, itno' oventil under skjorta. Med tida ankom «Helsetrøyen Brynje: ... helse i hvert hull»: tykke stofftau flettet i singlet-fasong drapert som fiskegarn rundt våre spinkle skuldre og ribbein.

En annen nyvinning var nylontrusa i friske mote-farger. Formsikker og moteriktig; iskald om vinteren, og tilsvarende varm og klam sommerstid. Den hadde også en annen utrivelig egenskap. Enhver beskjeden liten odør som tidvis unnslett bæreren nedentil, ble tifold forsterket av den ekle kunstfiberen, hyppig vask til tross. Dristig i dagligbruk; umulig i varme kinosaler!

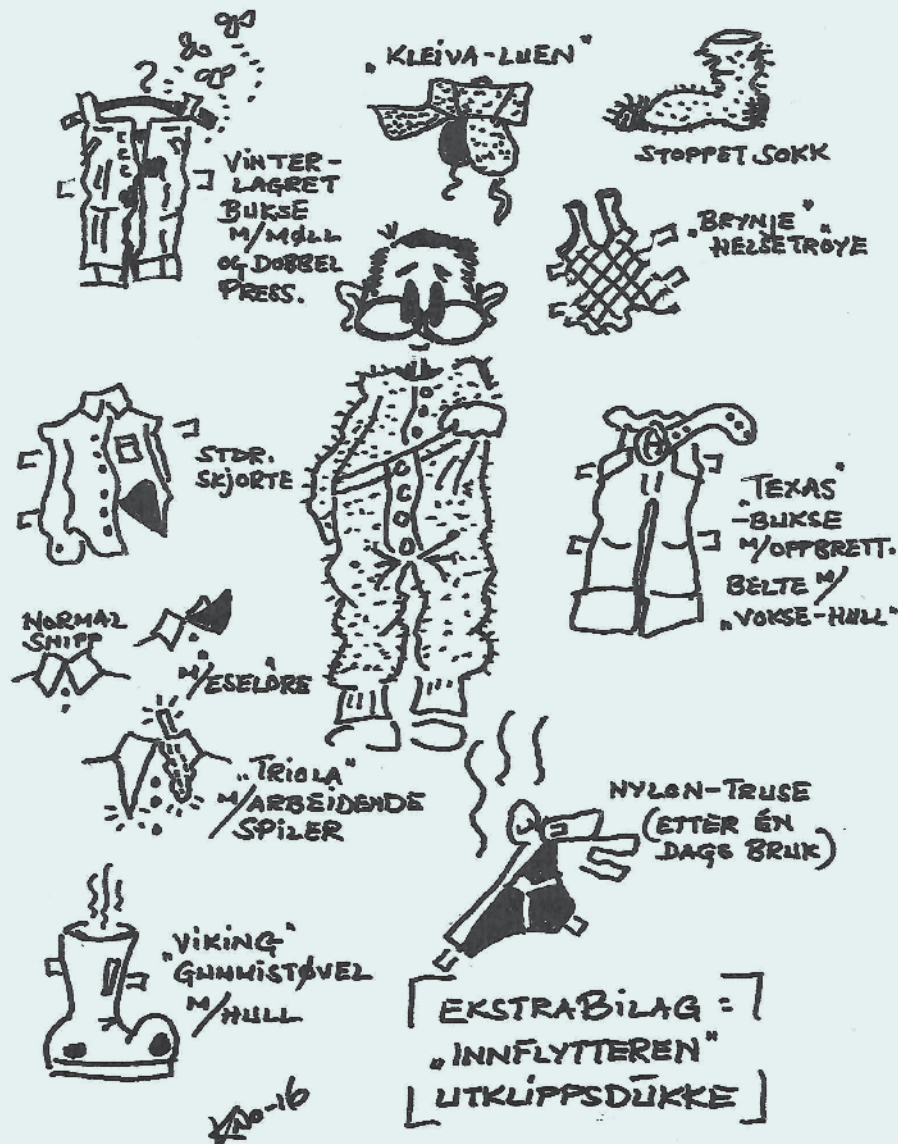
Skjorter og bukser: mandens pryd

Skjorta var enerådende; T-shirts og collegegensere lå langt fram i tida. Den fantes i et utall ukledelige farger, stoff og kvaliteter, men alle var likedan: krage med snipp, knapperekke, lange flak som skulle dyttes godt ned i buksa (gutta fra den tida går ikke med skjorta utpå buksa, vi nei), og lange vide ermer. Snippene hadde et fellestrekk; de søkte mot himmelen med strittende eselører; ytterligere forsterket av at øverste knappen alltid skulle være lukket.

Flere produsenter erkjente problemet; Kløver markedsførte «Trubenized»-krager med rikelig permanent stivelse. Disse var så harde og skarpe at selv velvoksne mannfolk nesten satte livet til på varme dager. Dessuten kom eselørene fram allikevel, innover denne gang! Produsenten «Triola ... skjorten som ikke får eselører» hadde en helt annen angrepsvinkel. Innsydd i snippen på hver side fantes harde metallspiler. Dette virket, men ... etter en tids bruk slet spilen hull på kragestoffet og tittet fram. Den angrep bløtdelen av bærerenes hakeparti inntil den i desperasjon ble revet løs fra stoffet. Jeg er sikker på at enkelte voksne menns smilehull egentlig er Triola-spilehull.

Muttern (og tusenvis av andre muttre) hadde tradisjon for å utnytte klærne langt utover vanlig brukstid, bl.a ved å stoppe strømper (slik at vi etter hvert balanserte oppe på små tårn av stoppestoff); ... eller å «snu snippen». Slitte skjortekrager ble sprettet løs og påsydd med innsida ut. Dette var både prisverdig og økonomisk, men med bieffekt: bæreren så ut som en liten prest med katolsk krage stikkende opp fra genseren/jakka. Dette var imidlertid det eneste katolske misjonsframstøtet som lyktes på Løkka i forrige århundre.

Bukse-moten i 50-åra startet med vadmél, gabardin og ull, og kulminerte i Terylene- og Kåbboi-alderen ... alt i fargespekteret grått, sort, mørkeblått, brunt, og grått igjen. De koksgrå Terylene-buksene var strykefrie, men muttrenes inngrodde husmorære tilsa konsekvent pressing etter vask. Dette førte til

at en hel generasjon unge menn gikk rundt med dobbeltpress i buksa; lik doriske søyler på gamle templer. Bukser hadde alltid buksesmekk, men funksjonen var så ymse. Små blåfrosne guttefingre måtte operere en trang knapprekke når tiden var snau og kulingen blåste fra Ishavet. Når smekken var forsert, måtte den trengende bla fram den lille tappe-rosinen blant underbukser og meterlange skjorteflak. Ikke rart at de mest blæresvake hadde åpen smekk.

Ola-buksa kom som en revolusjon siste halvdel av perioden; opprinnelig fra Wrangler, Lee og Levis, men raskt i norske utgaver fra Texas eller Berserk. Muttern var svært kritisk til å punge ut for importert og raskt falmende «blåtøy»: ... nei, norsk vare var

både solid og bedre. Dermed gikk jeg folkeskolen ut i Texas krympefri og fargeekte ola-bukse med høye oppbretter (til å vokse i). Slik forlot jeg for godt motens førstedivisjon.

Vi hadde en blindpassasjer i klesskapet ... møllen. Når vi etter endt sommer- sesong fant fram vintergarderoben, hadde utysket delikatert seg med utsøkte partier av familiens ullplagg og etterlatt store hull. Skrittet i herrebukser syntes mest fristende; seksuelt betinget ?! Vi førte en skånselsløs krig mot insektet: fluesmekkere, sprøyting og Naftalin-møllkuler ble tatt i bruk. Når vi klarte å slå i hjel ett eksemplar, etterlot den en pen gullskimrende flekk: ... takk for maten !

Utapå-klær

Til vern mot årstidene fantes flere varianter. Kontinuerlig krympende strikke-gensere var en gjenganger; godt nedstappet i buksa, ofte prydet med Selbustjerner, reinsdyr eller elger. V-genseren i mørkeblått med hvit v-stripe var arvegods fra OL i Oslo 1952; likeså Kleivalua med smikk og ørelapper, og den evige blå topplua med hvit kant og liten dusk. Ytterst kom vindjakker i seildukstoff(?), ... eller gabardin, ... eller «salt-og-pepper»-mønstrede jakker i kløende nikkersstoff. Regnklær var et mareritt i nattsvart og helblank gnissende oljelerret med cordfløyel i kragen; varm og pottetett! Etter en liten tur ut i lunkent sommer-regn var plagget bløtere på innsida enn utafør.

Enn fottøyet, da ?

Her slo mutterns krav om «klær til å vokse i» ut på det mest negative. Alle sko passerte tre stadier: ... for store, ... akkurat passe, ... for små ! Jo raskere jeg vokste, desto fortere gikk fasene. Perioden startet med beksømstøvler, store stive slagstøvler og traktorsko om vinteren. Før Cherrox, skoletter og «båtforer» kan jeg ikke minnes en vinter jeg ikke var kald og blaut på beina. Sommerstid fantes lærsandaler, «småsko», slappe turnsko, høye tette tennissko og igjen traktorsko. Felles for de fleste skotypene var tykke og stive såler; vi støvet i vei som plattfotte alle sammen ... ingen glede å minnes.

Utapå-klær var dyre, og for barnerike familier var søskenarv og om-syng et nødvendig onde; de fleste hjem hadde symaskin. Jeg derimot var eneforsørget, vokste i rakettfart, og hadde behov for hyppige besøk hos ...

... våre leverandører

Mens dere i Klæbu var prisgitt manufakturhylla hos lokalkjøpmannen, Svanhild Cruikshank på Heimdal, og motepalasser som Arne Rønning og Jacobsen & Becker i Trondheimsbyen, var vi på Løkka omgitt av tilbud på alle kanter. Vi veltet oss i moteriktigheter, men var allikevel påfallende like.

Et forretningseventyr tilslutt. Nær Ryes Plass på Løkka åpnet elegantieren Frank Varner en liten herre-butikk i overgangen til 60-åra. Han var hyggelig å handle med, rettet seg mot ungdommelig klientell, jaget aldri nysgjerrige glanere, og skiftet utstilling hver gang han fikk inn nye moteklær. Etter kort tid inn i neste ti-året, knoppeskjøt virksomheten med flere filialer, nye bydeler og etter hvert nye byer. Som en sideeffekt kom senere Dressmann-billigkjeden, og spredte sine fangarmer utover landet. Men alt startet på Løkka ... artig ikke sant ?

Hærrliiig å kunne mimre om et så sært emne for Historiebladets forsvarsløse leserkrets. Neste gang: ... kanskje briller, helsestell, eller gamle tråsykler ? Kven kveit ??

... hilsen din elegante venn Innflytteren.

Bli medlem i Klæbu Historielag!

Klæbu Historielag har omtrent 360 medlemmer, men vi skulle gjerne vært flere! For kontingenten på kr 250 per år, får du årsskriftet fritt tilsendt i november. Samtidig støtter du lagets arbeid med å verne om kulturminner, og styrke den historiske interessen i Klæbu. Du kan delta på en rekke aktiviteter; foredrag, medlemsmøter, vandringer og turer.

Dersom du ikke er medlem eller kjenner noen som burde blitt med, kan innmelding skje på E-post: epost@klabuhistorielag.no. Du kan også kontakte styreleder på tlf 959 72 019.

På setervei til Lysklettvollen

Tekst og foto: Bjørn Rønningen

Seterdrift i Klæbu

Seterdrifta var på topp i Klæbu på midten av 1800-tallet. Til sammen var det om lag 30 setre, i Vassfjellmarka, på Brungmarka, men flest på Nordmarka. På slutten av 1800-tallet gikk antall setre tilbake. Dette grunnet nye dyrkningsmetoder og etter hvert kom også bruk av kunstgjødsel. Klæbu meieri ble opprettet i 1905. Dette ga en sikrere og mindre arbeidskrevende anvendelse av melka som råstoff.

I 1907 var det 11 aktive setre i bygda. På 1930-tallet var det kun et 2-3 setre som drev regelmessig og tradisjonell drift. Siste seter med drift var Hallsetvollen, som hadde geiter på beite fram til 1948-49.

Klæbu Historielags årsskrift for 2015 hadde en artikkel om seterveien fra Bostad/Solem til Sneegg-

vollen og Bostadvollen. Årets tur gikk til Lysklettvollen. Vi annonserte dette som en åpen tur, og oppmøtet var godt da vi starta fra skytterbanen i Holtmarka en lørdag tidlig i juni.

Setervei for 100 år siden – tursti i dag

Dagens tursti følger ikke nøyaktig den samme traséen som seterveien. Det er i nyere tid anlagt en del traktorveier oppover åsene. Det er naturlig at disse benyttes av turgåerne. Der traktorveien slutter, følges stort sett den gamle seterveien helt opp til høyeste punkt, Kvilsteinan ved Torbergjtjønna. Der tar seterveien en tørrere trase inn mot Lysklettvollen. En turgåer med godt fottøy tar som regel en kortere vei over myrene. Krøtter og myr er, som kjent, ingen god kombinasjon.

Halguttu – her starter stigningene.

Kvilsteinan – som skapt for en pust i bakken.

Seterveien er på om lag 5,7 km. Den starter på 175 moh ved skytterbanen, og har sitt høyeste punkt på 495 moh på Torberga, mens Lysklettvollen ligger på 395 moh.

På Lysklettvollen var det seterdrift fram til 1930. Sannsynligvis brukte også folk og fe på vei til Fjæremsvollen samme vei.

Nils A. Grendstad var hyret inn som kjentmann til turen. Nils er godt kjent med hvor den gamle seterveien tok kursen, selv om han noen ganger måtte ha litt betenkningstid der vegetasjonen hadde tatt overhånd.

Turfølget under Jutulfuru.

Nils viste oss et parti på veien der han i guttedagene drev tømmerkjøring med hest. Bratt, svingte og glatt var det, da vann som kom ut av fjellet, frøs til is. Det måtte hugges spor i isen slik at støttingen fikk styring, og ikke havnet utover berget. Støttingen måtte også utstyres med rist i dette området (rist er en kjetting som settes rundt meien på støttingen for å bremse). Dristig var det, men turene gikk uten alvorlig uhell. I dag er det bygd ny traktorvei i området.

Kafferast på Lysklettvollen.

Historien om de eierløse skia

Det er mye man kan oppleve på seterveien. Nils forteller: «*Dette skjedde for 15-16 år siden. Jeg hadde vært på setra og på tur heim, planla jeg et kaffekok oppe ved Torbergtjønna – det triveligste området på hele Nordmarka. Nordavinden var imidlertid litt heftig denne dagen, så jeg trakk ned i en skogkrull i ly av vinden, og gikk for å sanke bålved. Der under ei gran fikk jeg øye på et par ski og staver. Utstyret var av eldre modell og bar preg av å ha stått der lenge. Det ble kaffebål, og mange spørsmål meldte seg: Hvem hadde satt skia der? Hvorfor ble de ikke hentet? Når kan dette ha skjedd? Senere på turene mine, la jeg ofte en sving bortom skogkrullen for å se om skia. De stod der – helt til en gang, da var plutselig ei ski blitt borte. Nytt spørsmål uten svar meldte seg: Hvem hadde tatt den ene skia? Det ble tilslutt til at jeg tok med resten av utstyret ned til bygda, og har det nå hjemme.»*

Det er tatt en vurdering av alder på utstyret. Bambusstaver var tilgjengelig fra tidlig på 1900-tallet. Huidtfeldt-bindingen kom også rundt århundreskiftet. Stavene som ble funnet, er sannsynligvis gjort av seinvokst gran. Det som eventuelt har vært av kringler, er råtnet bort. Bindingen består kun av lærreimer. Dette gjør at det er grunn til å anta at utstyret er produsert før år 1900, kanskje lenge før.

Ski og staver som savner sin eier.

Enkel binding gjort av lærreim.

70-årskonfirmanter

Konfirmanter 1946

Første rekke fra venstre: Margrethe Holøyen, Elen Anette Tømmervold, Bjørg Tømmervold.

Andre rekke fra venstre: Oddbjørg Høiaas, Marit Vildmo, Hildebjørg Storsve, sogneprest Skjånes, Anna Renaa, Ingebjørg Gjølga, Ingrid Borgen.

Tredje rekke fra venstre: Kåre Selli, Paul Liium, Paul Tømmervold, Otto Karlson, Lorents Østlyng, John Bjørklås.

Fjerde rekke fra venstre: Birger Holthe, Kjell Røstum, Kolbjørn Mosve, Anders Skjenald, Nils Melandsø, Anders Aspås, Ole Haugum, Idar Hallan.

Gutongan – for godt til å være sant

Om Birger Holthe og Aksel Flatjord

Otto Ulseth

Det kan ha vært etter Trondhjems Musikkskoles konsert i Folkets Hus i Trondheim tidlig i juni i 1947, Birger Holthe hadde avsluttet konserten med å spille Vivaldis «Concerto», andre og tredje sats, og Arve Tellefsen sukket oppgitt til ham etterpå:

- Om jeg bare en gang i livet kunne bli like flink til å spille fiolin som deg, Birger!

Han hadde ikke trua på det, men som vi nå vet; han hadde heller ikke gitt opp, Arve Tellefsen. Han ble fiolinist.

Birger ble kjøpmann. Og mange var vi som hadde glede av det. Han kunne blitt fiolinist, antagelig i verdensklasse, som kompisen Arve Tellefsen ble.

Aksel Flatjord.

I Klæbu var han, foruten å være sønn av kjøpmann Einar Holthe, den ene av de to som gikk under betegnelsen «Gutongan». Den andre var Aksel Flatjord. Han ble musiker, enda det ikke var et yrke den gangen.

I anmeldelsen i Adresseavisen dagen etter Arve Tellefsens hjertesukk, som han for øvrig gjentok mange ganger i årene etter krigen, og bekreftet overfor undertegnede noen tiår etter det igjen, sto det avslutningsvis:

«En slik elevkveld er ikke nok til å uttale seg bestemt om elevenes evner, eller til å spå framtiden deres. En vet

aldri hva som skyldes elevens egen musikalske sans, eller hva som skyldes evne til å gjengi lærernes oppfatning. Men hos den vesle karen som spilte to satser av Vivaldis a-mollkonsert, kan det ikke være tvil om at det bor en musikus. Han har allerede en nydelig tone og gav faktisk inntrykk av å ha tilegnet seg stoffet.

I det hele tatt overrasket fiolinelevne mest den kvelden.»

Den lille karen som det uten tvil bodde en musikus i, var altså Birger Holthe. Men også de andre fiolin-elevne fikk gode skussmål, så Arve Tellefsen, som spilte «Astri mi Astri», kan ikke ha vært helt borte han heller. Han var dessuten litt yngre.

En annen gang het det «uten å begå noen urett mot de mange som lot seg høre, kunde det være grunn til å nevne den gutten som spilte Bachs «Bourré» og Stenbergs «Menuett». Han hadde et naturlig grep på sin fiolin, og spilte sine nummer sikkert og med fast rytme.»

Gjett hvem som spilte Bachs «Bourré» og Stenbergs «Menuett»? For å si det sånn: Det var ikke Arve Tellefsen, ved den anledningen.

Om en annen konsert i regi av Trondhjems Musikkskole sto det i anmeldelsen at «den første som gjorde seg fordelaktig bemerket, var en ganske ung herre, Birger Holthe. Han behandlet sin fiolin med skolert dyktighet og ekte musikalitet.»

Og for å avslutte rekken av sitater fra anmeldelsene, kan vi nevne at det i en av dem sto at «han som spilte sist var overraskende god». Birger Holthe spilte sist. Han ble heller ikke nevnt med navn ved en annen anledning, de unge talentene skulle ikke løftes for høyt, og godt var kanskje det?: «Av disse måtte man legge merke til den gutten som spilte Rameaus kjente Gavotte.» Det var naturligvis Birger som spilte den.

Hvordan det gikk med Arve Tellefsen vet vi godt. Aksel Flatjord ble også musiker, enda så krevende utgangspunktet var også for ham. Han gikk veien om handelsskolen, og fikk seg en liten organiststilling i Klæbu-kirka. Det var bare i Domkirka en kunne være

organist på heltid, i hele Trøndelag. Han dirigerte mannskoret, og tjente sånn sett litt her og litt der, før han omsider reiste «ut», til Dale i Vaksdal, i 1958, som kommunal altmulig-mann innenfor musikk; organist og musikkskoleleder.

Birger Holthe skulle bli kjøpmann. Det ligger et slør av tristesse over det. Men sånn skulle det være, og sånn ble det. Birger ble en utmerket kjøpmann, og trivdes med det – men antagelig tenkte han ofte på hva det kunne blitt til, om han hadde satset på musikken.

Da Aksel reiste fra bygda, og Birger var blitt kjøpmann, mistet Klæbu det som i en ti-årsperiode hadde vært bygdas overlegent fremst kulturutøvere; «Gutongan», Aksel på piano og Birger på fiolin. De spilte tidvis sammen på de før nevnte konsertene i Folkets Hus i Trondheim også.

I Klæbu var det Ljosheim som var konsertlokalet, ofte i regi av Klæbu Mannskor, som Aksel overtok som dirigent for som 17-åring; ivrig, temperamentsfull, krevende, fascinerende. Som han sier i dag:

«Jeg skjønner ikke at de holdt ut med meg.»

Det kan hende at sangerne innimellom også lurte på det, men de visste at de elsket ham, og alle visste at i Aksel og Birger hadde bygda noe unikt. Folk skjønte antagelig at det ikke kunne vare. Det var for godt til å være sant.

Når koret inviterte til «underholdningskveld», var det naturligvis med sang av koret, gjerne i to avdelinger, sånn at det kunne bli plass til tre avdelinger med Birger og Aksel, eller som det alltid sto i programmet: «B. Holthe – A. Flatjord», men som de altså alltid ble omtalt: «Gutongan». Vanligvis var det også foredrag, som for eksempel da koret markerte tre år, i 1947: Overlærer H. Arnljot holdt foredrag under tittelen «Livssyn».

I anmeldelsen dagen etter (det kan ha vært i «Nidaros») ble foredraget bare nevnt, men om Gutongan het det: *«Dei to gutane har spela seg inn i hjarte til klæbyggene, det er liv og fart over musikken dei yter»*. Som det også står i anmeldelsen: *«Ljosheim var fullsett av folk. Alle gjekk rikare heim etter ein festleg kveld»*.

To år etterpå, da koret hadde fem-årsjubileum hadde Aksel overtatt som dirigent. Det var naturligvis et folkekrav at Gutongan skulle spille mest mulig, hvilket de gjorde i den grad at Aksels bror, Paul, delvis dirigerte (da Aksel reiste fra bygda, overtok han den jobben permanent i mange år). Nå ble de i programmet omtalt ved sine fulle navn (mon de begynte å bli ansett som delvis voksne?): Birger Holthe, fiolin, Aksel Flatjord, piano.

Også når Klæbu Spellag, et lokalt teaterlag, drevet av ildsjelen Ola Ulstad, hadde sine forestillinger i Ljosheim, var det naturligvis Birger og Aksel som sto for musikken, som for eksempel da stykket «Til Sæters» ble fremført. Som det står i programmet: *«Hendinga går for seg på ein sætervoll. Det er laurdagskveld»*. Resten kan vi bare tenke oss, vi som ikke var der.

Aksel fikk et helt yrkesliv som musiker, på Vestlandet, og delvis på Østlandet – og heldigvis til slutt også i Trondheim og Klæbu.

Arve Tellefsen vet vi hvordan det gikk med.

Musikeren Birger Holthe fikk en slags renessanse da Klæbu Spellmannslag ble stiftet. Det ble igjen bruk for fiolinen hans, og det var mange (deriblant ham selv?) som fikk en påminnelse om hva det kunne ha blitt til.

Blant utklippene som jeg har lånt hos sønnen Einar Anders, ligger et intervju med sangeren Jens Book-Jenssen fra Uke-Adressa i 1980, og jeg stusset over hvorfor Birger (eller kanskje mer sannsynlig kona Sigrid?) hadde tatt vare på det. Midt i intervjuet er Booken sitert på følgende:

«Hils til kjøpmann Holthe i Klæbu som fortsatt spiller Czardas av Monty med mjuke fingre på fela».

Det gjorde han nok.

Både Booken og Birger visste at han kunne spilt enda mye mer. Til og med enda bedre.

Birger mestret også toraderen.

Har det vært lindyrking i Klæbu?

Terje Klokk og Astrid Grendstad

På bygdemuseet henger det flere typer redskap knyttet til lindyrking i Klæbu. Vi har i tillegg snakket med flere klæbygg som kjenner til at det har vært produsert lin her. Martha Grendstad kunne vise oss både duker, laken og putevar som var laget av lin fra Klæbu.

Planten som ble brukt til linproduksjon var Vanlig lin (*Linum usitatissimum*). Det finnes mange kulturformer av denne arten med litt forskjellige egenskaper. I Norge vokser det også en liten villplante av samme slekta, nemlig vill-lin (*Linum catharticum*). Dette er en liten uanselig plante med små kvite blomster. I Klæbu kan du finne den i berga mellom Svebakken og Hyttfossen. Vill-lin har ingen betydning i produksjon av lin.

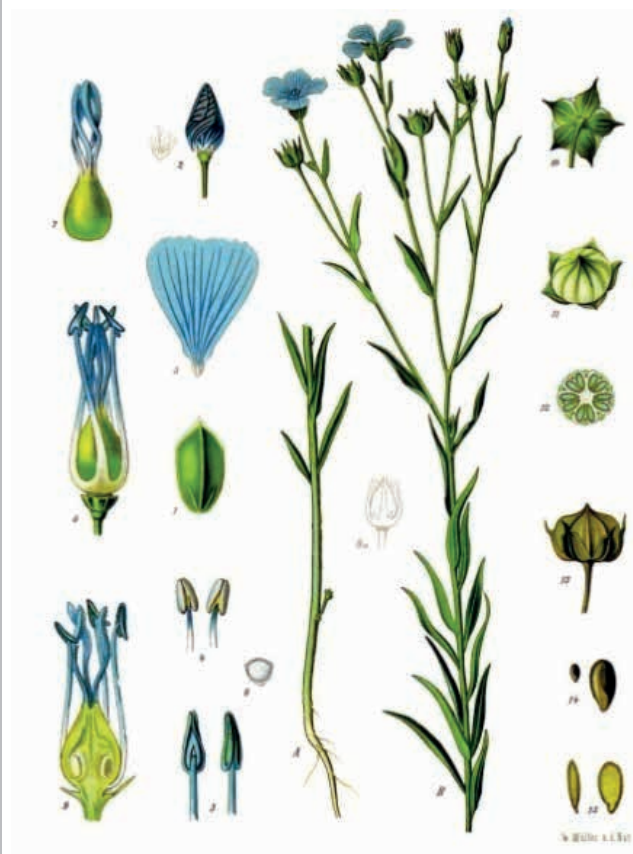
Lin er en av de eldste nytteplantene vi kjenner til. I Norge finnes det sikre merker etter linproduksjon helt tilbake til 300-tallet. Mens lin har vært en viktig nyttevekst over svært lang tid, er det i dag bare noen ildsjeler og entusiaster som fortsatt dyrker lin. Det finnes imidlertid en aktiv forening som holder kurs og gir informasjon om dyrking av planten (Norges Linforening; norges-linforening.no). Denne foreninga selger også linfrø.

Før bomullsgarn og tråd var å få til billig pris, var det vanlig å avle lin. Av linet gjorde de seg bruksting for både hverdag og fest. Undertøy, skaut, duker og håndklær av lin var både fine og sterke. Ducker og fine håndklær måtte helst være av lin. Av biproduktet «strie» ble det produsert blant annet sekker og undertøy til hverdagsbruk.

Linfrø var salgsvare, og «tauser» og døtre kunne ha små kornåkre for seg selv som ga inntekt. Det var mye arbeid med linet, og arbeidsoperasjonene måtte gjøres for hånd. Linet ble sådd på ompløyd åker, eller i hagejord med lite ugras. Planten har lyseblå blomster, og en linåker som blomstrer, er et vakkert skue.

Olje fra lin kan presses eller ekstraheres, og spises eller brukes til industriprodukter av mange slag. Frøene er næringsrike, og olje og frø har vært brukt i tusener av år.

Ellers kan det nevnes at det heter seg at linerla har fått navnet sitt for at den kunne forutsi årets linproduksjon. Satt den høyt eller fløy høyt, ville linet vokse lavt.

Linplanten. Bilde fra Köhler's Medizinal-Pflanzen.

Produksjon av lin – en omstendelig prosess

Det å dyrke og framstille lin var en omstendelig prosess med «røyting» (bløtlegging), «brekking» (løsne ved og bark), «hekling» (skille ut grove fibre) osv.

Linåkrene ble skåret med sigd av samme type som ble brukt til å skjære korn. Frøkaplene ble fjernet ved å dra linbandet gjennom en rispekam. Frøkaplene ble knust, og frøet brukt til såing, mat eller dyrefor.

Røyting – prosess for å bryte opp veddelen av strået

Linet ble enten lagt ut på marka eller i vann. Vannrøyting har vært mest brukt i Trøndelag og i Klæbu. Myra ved Storugla har fremdeles hull som var lindammer. I Målsjøgrenda har en Hølbekken (kommer antagelig fra å høsje= legge linet i bløt), og ved Brøttem ble bekken ved Sjøen skole antagelig brukt til dette formålet. På Lysklett forteller Martha Grendstad at linet ble lagt i en dam i Lysklettbekken. En benyttet da en trekasse eller en tønne for å holde linet under vann. Vanntemperaturen bestemmer hvor raskt dette går. Når linet er ferdigrøytet, har det en gulhvitt farge.

Røyteprosessen skulle bryte opp veddelen i strået, og skille fibrene fra veden.

Bråke, garm og hekle

En *bråke* består av en trestol med en bevegelig arm i tre. I stolen er det tre avrundete trelister. Armen har to trelister som passer i sporene på stolen. Når armen presses ned, presses linet ned mellom disse og brytes opp. En tar så en passende mengde lin i handa og fører gjennom arma, og slår til flere ganger mens en fører linet gjennom. Dette gjentas flere ganger til veden er passe oppbrukt.

Garm ble brukt til å skrape bort fremmede partikler fra basten. Dette redskapet har flere navn, i Møre og Romsdal kalles det gjerne linklave. Hele strå blir trukket mellom to jernkniver. Svært mange garmer som er bevart i Norge, har et stilisert hestehode på enden. Dette har også noen av de i bygdesamlinga.

Bråke som står i snekkerverkstedet i Bjørklimarka, og er gitt til museet av Thor Grande. Bunnplanken til bråka har spor etter sagbladet fra en oppgangssag, se innfelt foto. Dette sagsporet gir en ca. datering av denne planken, da det stammer fra den tiden da oppgangssag var vanlig i bygda, før 1860. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Enden av en garm eller linklave (objektnr. TBK-1426c) som er dekorert med et stilisert utskåret hestehode. Det mangler informasjon om objektet når det gjelder brukssted og tidligere eier. Legg merke til ørene, mulen og de små snittene som skal illustrere hårene på hestens man. Slike hestehoder er funnet på linredskaper i Osebergskipet, og symboliserer hestens styrke. Mulig hestehoder som symbol skulle gi lintråden styrke. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Denne rikt utsmykkete linhekla (objektnr. TBK-303) er det Jonetta Rønningen som har donert til museet. Øverst har den initialene K.J.D. risset inn, samt årstallet 1855. Den er malt okergul. I hullene som ble festet til tørne under arbeidet med linhekla, er det utskåret små blomster og blader som ligner linplanten. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Hekling er den neste prosessen. Fibrene blir dratt gjennom jernpigger festet på ei fjøl (hekle) for en siste rensing. Hensikten med heklingen er å spalte stråene, og å skille de lange fibrene fra stryket. Flere av de eldste heklene har et halvmåne-formet hull i endene, brukt til å stikke tåen gjennom for å holde hekla fast. På bygdemuseet på Teigen henger det linhekler fra flere gårder i Klæbu, bl.a. Rønningen og Haugum. Den eldste linhekla på bygdemuseet er fra 1791.

Samtale med Martha Grendstad

Martha husker godt lindammen hjemme på gården Lysklett Nordre. Hun forteller at på Nordset var det to lindammer.

«Linfrøene må såes tidlig da en regner 100 dager fra det såes til det kan skjæres», sier Martha. «På gården på Lysklett stod det mye ferdig lin på lemmen, og under krigen ble dette tatt fram. Prøver ble sendt til Danmark for å se om det ennå var bra nok kvalitet. Det var det dessverre ikke». Så tar hun fram noen gamle linduker, et laken og et putevar; alle laget av lin dyrket i Klæbu. En av dukene har initialene HLF og har tilhørt Hans Ludvig Forseth. Duken er antagelig vevd omkring 1860. En annen duk er fra Lovise Gutesten fra Aune, og denne duken er også fra 1860-70. Linlakenet har tilhørt Beret Margrete Nordset, og også dette er fra midten av 1800-tallet, en tid som antagelig var «gullalderen» for linproduksjon i Klæbu. Martha oppfordrer klæbyggene til å ta vare på linprodukter de måtte ha hjemme. Se etter om det kan være vevd inn initialer slik at det er mulig å spore opprinnelig eier og dermed omtrent også hvor gammelt det er. Så en oppfordring fra Martha til slutt: «Aldri vask produkter av lin i mer enn 60 grader!»

Kilder:

- Hoffmann, Martha. 1991. Fra fiber til tøy: tekstilredskaper og bruken av dem i norsk tradisjon. Landbruksforlaget. 223 sider.
- Noss, Aagot. 1974. Draktfunn og drakttradisjoner i det vestnordiske området fra vikingtid til høgmellomalderen. Norsk arkeologiske selskap. Særtrykk av Viking. Oslo. 37.sider.
- Norges linforening. (norges-linforening.no)
- Muntlige opplysninger: Martha Grendstad og Kåre Haugen.

200 år siden Tillerraset

Synlige minner fra katastrofen

Bjørn Rønningen

Raskanten sett fra nord-øst. Den bratte bakkanten på gropa følger veien som går i en bue midt på bildet. Foto: Bjørn Rønningen.

Katastrofedagen

I dagene før rasulykken 7. mars 1816 hadde det regnet mye. Dette kan ha bidratt til at raset ble utløst. Raset skled på en grusgrunn under leira og fikk fart ned mot Nidelva. Ved raskanten oppstod det en stor sprekk som gikk under den nyoppførte Tiller kirke og fortsatte tvers over gårdstunet på Nordtiller. Det høstes kraftige smell og luften ble fylt med flammer, røyk og svovellukt.

Kirka stupte utfor raskanten og ble borte. Idet den sank i dypet, kimte klokka i kirketårnet. Gravene på kirkegården fulgte etter. Regnskapsbøker fra den tiden forteller at spiker ble kjøpt inn i ettertid for å reparere kistene som raste ut.

Gårdbrukeren på Nordtiller, Lars Fredriksen, omkom da han prøvde å hoppe over rassprekken som gikk over gårdstunet for å redde en unghest som stod på stallen.

Leirmassene som raste ut i elva, tok med seg Tiller bru. Massene sprenget seg tvers over elva og tok med seg plassen Eklestrøa. Her omkom 10 personer og alle dyra. Bare 6 av de ti ble funnet og gravlagt.

De materielle skadene var betydelige. Leirmassen demte opp elva slik at mølle og sagbruk ble ødelagt helt opp til Nordsetfossen. Da vannmassene skar seg gjennom massene, forårsaket dette store skader ved Øvre Leirfoss. Her ble lense, dam, mølle og sagbruk ødelagt. Ved Nedre Leirfoss ble alle innretninger for laksefiske ødelagt av flommen. Skader oppstod også på Gamle Bybro.

En periode var det frykt for storflom, og alle skip som lå i elvehavna ble kommandert ut. Heldigvis kom det kulde med lite vannføring i elva. Dette reddet byen fra en større katastrofe.

15 personer, 8 hester og mange andre husdyr omkom i raset. 6 av de omkomne befant seg ved eller på elveisen da raset kom. 4 av disse var fra Klæbu.

De synlige minnene

Foruten den godt synlige raskanten som det er bilde av i innledningen av artikkelen, finnes det noen gjenstander som er funnet og tatt vare på etter raset.

I Tiller kirke er det en liten samling av gjenstander. Deler av alterringen er et spesielt minne, den har fått sin hedersplass oppe på galleriet. Foto: Bjørn Rønningen

Alterringen er påmontert en minneplate som forteller dens historie. Foto: Bjørn Rønningen

Vi har også fått kjennskap til at noen gjenstander er i privat eie og forvaring. Disse finnes det ingen oversikt over.

Minnemarkering 200 år etter

På dagen 200 år etter raset, var rundt 150 medlemmer fra historielagene i Klæbu og Heimdal samlet til en felles minnemarkering på Flotten grendahus.

Her ble en bauta avduket. Den ble reist i fellesskap av historielagene. Ei tavle på bautaen, viser navna på 13 av de omkomne, navn dokumentert gjennom tilgjengelig litteratur og kirkebøker.

Bildet viser ei vindusramme. Denne er også funnet i leir-massene og stammer sannsynligvis fra den gamle kirka. Foto: Bjørn Rønningen

I år 2000 hadde Klæbu og Tiller historielag en felles befarung med avdekking i rasgropa. Det ble foretatt en forsiktig fjerning av toppdekket med maskin, før utgravning i leira. Her ble det funnet en sko, en hestesko og noen plankebiter. Foto: Eivind Unsmo

Foto: Bjørn Rønningen

Kilder:

Årsskrift Klæbu Historielag 1984

Kirken i strøket. Menighetsblad for Tempe/Leira og Bratsberg,
Nr. 1-2016

Klæbu Historielags hjemmeside <http://klabuhistorielag.no>

Foto: Bjørn Rønningen

Kulturminneplan for Klæbu

Eivind Unsmo

I 2016 ble det utarbeidet en kulturminneplan for Klæbu kommune. Denne omhandler registrering og forvaltning av faste kulturminner, og ble utarbeidet i et samarbeid mellom Klæbu kommune og Klæbu Historielag. Planen er forankret i aktuelt lovverk.

Den foreliggende kulturminneplanen inneholder en kartlegging av en del registrerte kulturminner. Disse er lagt inn på kulturminnesøk.no. Vi må se på denne planen som en oppstart, der målet vil være å fortsette med systematiske registreringer i årene fremover. Planen inneholder konkrete mål for videre registreringsarbeid, med metodikk hentet fra boken: «Håndbok for lokal registrering». Her blir registrering av GPS-koordinater, skilting og andre tiltak viktige. Historielaget vil utføre feltarbeid, mens kommunen vil få ansvar for støttefunksjoner som å oppdatere registreringer på kart etc. Fylkeskommunen vil veilede og bidra med fagkompetanse ved behov. Innkjøp og kursing i bruk av metalledetektorer og GPS vil prioriteres, da utarbeidingen av planen også frigjør offentlige midler til formålet.

I lov om kulturminner, ligger denne definisjonen til grunn: «Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg hendelser, tru og tradisjoner til». Vern av slike minner er viktige, da dette er kilder til forståelse av hvordan menneskene i bygda levde og virket. Svært mange av disse minnene ligger ute i landskapet, og kan være svært utsatt for forringelse eller ødeleggelse. En flere tusen års bosetting i Klæbu, har etterlatt en rekke fysiske spor. Mange er skjult under lag av jord og løsmasser.

Kulturminneplanen skal være med på å bevisstgjøre, og å være et redskap i planlegging og forvaltning av landskapet rundt oss. Vi er forpliktet til å foreta undersøkelser, når byggeprosjekter og arealinngrep skal iverksettes.

Et av de viktigste målene med planen, må være å skape interesse, engasjement og nysgjerrighet blant dagens og fremtidens innbyggere for verdien av tidligere tiders kultur.

En rideulykke i 1855

Tor-Ingar Nordsetrønningen

«Hjernehinderne ere overfyldte med Blod; på venstre side er den haarde Hjernehinne befundet med flytende Blod efterat laumer cranii er fjernet. Samtlige Blodkar paa Hjernens Overflade ligge fylde med Blod ... »

Denne teksten er hentet fra en obduksjonsrapport som ble nedskrevet på gården Forseth øvre i 1855.

Tirsdag den 13. november 1855, ble ungar Lars Klausen Tellugen og husmannsdatteren Marit Olsdatter Eggan viet i Klæbu kirke. Bryllupet ble deretter feiret med slekt og venner på gården Tulluan. Gjестene ankom både til hest, kjørende og gående. Utover ettermiddagen ble noen av hestene hentet heim av tjenestefolk på gårdene. I dette ærend kom også drengen Ingebrigt Olsen Vikvarvet til Tulluan, for å hente hesten til sin husbond, Bersvend Larsen Forseth. På veien hjem til Forseth øvre, kom han i lag med husmannssønnen Jacob Ingebrigtsen Sve, som var ute i tilsvarende ærend. De ble enige om å benytte anledningen til å kappri et stykke av veien. Etter kort tid ble Ingebrigt kastet av hesten, men den høyre foten ble hengende fast i stigbøylen. Ingebrigt ble slått kraftig mot bakken tre ganger. Deretter «dranglet» han med langs bakken et lengre stykke, før benet løsnet fra stigbøylen og han ble liggende urørlig på veien. Hesten fortsatte til Forseth.

Jacob kom raskt til Ingebrigt. Han fant at Ingebrigt pustet svakt, men døde snart, uten å komme til bevissthet. Jacob red med en gang til Forseth og fortalte hva som hadde skjedd. Folk på Forseth-gården dro straks til ulykkesstedet og bar deretter drengen Ingebrigt hjem. Dagen etter ble det gitt beskjed om ulykken til både sognepresten og lensmannen.

Torsdag den 15. november dro sistnevnte, Lars P. Forseth fra Ulset, først til Forseth øvre og undersøkte den omkomne. Deretter dro han til plassen Sve, hvor han traff husmannssønnen Jacob Ingebrigtsen. I brev til Søndre Trondhjems Amt, datert samme dag, opplyser han at «Bagkroppen, især Skuldrene og Hofterne ere blaa og rødflækket og Halsleden temmelig bevegelig». I saksmappen finner vi også brev fra sogneprest

Essendrop vedrørende ulykken. Dette brevet er datert onsdag 14. november.

Selv om omstendighetene rundt dødsfallet syntes å være klare, anmodet Stiftet distriktslege Fritzner på Dragvold, om å dra til Forseth øvre for å besigtige den døde drengen. Fritzner ankom Forseth lørdag 17. november og fant da liket, kun iført en skjorte, liggende på ryggen i en vognbu. Etter å ha fått liket anbragt i et passende lokale, foretok distriktslegen en syns- og obduksjonsforretning, som ble nedskrevet i 12 punkter. Liket bar allerede preg av at det var noen dager siden døden inntraff. Ved obduksjonen av hodet, fant han at hodeskallen var hel, men at det var flere blodansamlinger på venstre side av hodet. I punkt 8 skriver han bl. a. at «Hjernemassen i venstre Hømispfærium er puncteret og blodstribet i snittfladen». Rapporten er undertegnet av distriktslegen, samt Bersvend L. Forseth og H. Thufte.

På bakgrunn av obduksjonen, konkluderer Fritzner i sitt brev til Trondhjem Stift og Amt den 23. november 1855, at «Døden er fulgt strax, saagodtsom umiddelbar, efter et slag eller stød har truffet Drengen paa Hovedet; ..». Det ble ikke funnet at noen kunne lastes for Ingebrigts død, og hendelsen ble betraktet som en hendelig ulykke.

Drengen Ingebrigt Olsen, 20 år gammel, ble begravet onsdag den 21. november 1855 fra Klæbu kirke.

For de som måtte ønske å lese/ kopiere alle brev og dokumenter i saken, så finnes disse på Statsarkivet i Trondheim, med følgende kildehenvisning:

Kilde:

Trondheim Stift og søndre Trondhjems Amt – Journalsaker for landdistriktet 1855 (boks G. 257), J.nr. 2345/1855.

Travsporten

Klæbus sterke 60-åring

Sture Nohr

Travsporten har lange røtter i Klæbu. Allerede i travets spede barndom i Trøndelag, sto en klæbygg svært sentralt. Det var Tønne Huitfeldt, brukseier på Moen gård, som var formann i basisforeningen Trøndelag Travsportforening fra 1908 til 1925. Tønne Huitfeldt var også en av de ni privatpersoner som skjøt inn 80 % av aksjekapitalen og gjorde det mulig å bygge Leangen Travbane i 1931. Huitfeldt var dessuten leder for anleggskomiteen og styreleder i aksjeselskapet de første 11 år.

Det skulle gå noen tiår før Klæbu fikk sitt eget travlag. Men da det skjedde, gikk det unna i svingene! Forløperen var et møte hos Agnar Kjesbu 16. Januar 1955 der herrene Harald Dragsten, Lars Tanem og Oddvar Storsve også var tilstede. Det var handlings-

kraftige karer, for allerede seks dager senere arrangerte de den første travkjøringen i Klæbu - på Målsjøen. Siden de enda ikke formelt var et travlag tilsluttet Det Norske Travelskap, var det intet løpstilskudd å få. Karene måtte derfor legge ut 100 kroner hver til innkjøp av premier etc. Året etter ble Klæbu Travlag stiftet på et møte 14.april 1956. Agnar Kjesbu ble valgt til lagets første formann.

Bane og bane

I 1960 fikk man bygd en travbane på Langmo på leid grunn, men fikk ikke fornyet leiekontrakten ti år senere og tapte anlegget etter en Høyesterettsdom. I 1980 tok laget ny sats og startet bygging av ny travbane på

Råsterk Klæbu-dobbel på Bjerke. Braute med eiersonnen Jan Rune Gaustad som kusk vinner Gullsprinten foran Alm Kvik. Resten av Norgeseliten på behørig avstand ... ! Bilde utlånt av Astrid Gaustad.

Åslands Kvikk suser inn til seier i landskampen mot Sverige. Bilde utlånt av Frode Isdahl.

Svånmyra ved Vangsmoen. Med kun 13 000 på bok, kunne nok bygging av travbane se ut som et økonomisk sjansespill. Men prosjektet var økonomisk velfundert. Man hadde sikret seg betydelig økonomisk støtte fra Det Norske Travelskap, Klæbu kommune og Klæbu Sparebank, samt at bygdas øvrige næringsliv bidro. Men det som bidro sterkest, var lagetets egen inntektsbringende innsats som ga det økonomiske fundamentet. Det var Rikstotofester og danse-gallaer med kjente artister som ga sekssifrede beløp i overskudd. Dugnadsinnsatsen var meget stor. Det nye baneanlegget skulle vise seg å bli en dynamo som økte aktivitetsnivået og medlemstallet i laget kraftig.

Travsport på høyt nivå

Hester fra Klæbu Travlag har hevdet seg med bravur både i inn- og utland. Vi våger påstanden at ingen annen sport i Klæbu kan vise til slike resultater som travsporten.

Lagets første riktige storløpssvinner var Rasmus, eid av Harald Dragsten, som vant Leangen Grand Prix i 1969. Noen år senere seiret Kåre Mortensen to år på rad i samme løp med brødrene Frøy Viking og Frøyvar. Frøyvar utviklet seg til å bli en av landets aller raskeste travere. Frøyvar var som regel minst i hele feltet, men størst når han passerte mål. Den vesle energibunten vant hele 89 løp, selv om mange endte i galopp i den voldsomme iveren fra både hest og eier/kusk! På slutten av 70-tallet dukket Nicolai Gaustads Grim Sylfiden opp i eliten og seiret bl.a. i anerike Jacob Meyers løp. Sammen sørget Frøyvar og Grim Sylfiden for flere dobbeltseire for travlaget i bl.a. Trøndersk Mesterskap og landsdelskampen mot Jämt-

land. I Frøy Prinsessa hadde også Kåre Mortensen en av landets beste hopper.

På 80-tallet avlet og trente Nicolai Gaustad fram to nye elitehester, brødrene Gaute og Braute. Særlig Braute ble en riktig kanon som flere ganger regelrett slo selveste Alm Svarten. Braute ble den første trønderske travere som tjente over en million kroner og endte totalt på 1,9 millioner innkjørt. Også Braute seiret i Jacob Meyers løp, og Nicolai Gaustad er dermed en av de ytterst få som har to seire i denne klassikeren. Braute ble også en avlshingst på øverste hylle. På slutten av 80-tallet etablerte Alm Kvik, eid av Karin Nohr, seg i den absolutte eliten. Braute og Alm Kvik ble en slagkraftig duo med dobbeltseire i flere av de største løpene, og de to Klæbuhingstene utgjorde 2/3-deler av landslaget i Elitkampen på Solvalla i 1989!

Først på 90-tallet dukket en ny seiersmaskin fra travlaget opp; Åslands Kvik eid av Frode Isdahl. Hingsten marsjerte rett gjennom divisjonene og endte som landets beste kaldblodstraver i perioder. Han seiret to ganger i landskampen mot svenskene. Frode Isdahl fikk oppleve alle travhesteieres store drøm, da hans svarte hingst vant en bejublet seier i Elitkampen på Solvalla i 1995 foran over 30 000 tilskuere. Stort! På 2000-tallet var Nicolai Gaustads Saras Tofte og Frode Isdahls og Arve Hammers Troll Jokeren lagetets stjerner med hhv 1,8 og 1,6 millioner innkjørt.

Sagnomsuste Frøyvar etter en av sine 89 seire. Stallmann Bjørn Håvard Rønningen ved bestens hode mens Kåre Mortensen i sulkyen har tatt fram seiersgliset. Bilde utlånt av Ørjan Rønningen

Travløp på Målsjøen i 1956. Hestene ble stallet opp hos Ole Grendstadbakk i Granåsen. Det var litt av en begivenhet i grenda når travhestene med sin kusk kom kjørende inn på isen nedenfor gårdsveien til Granåsen, og ikke minst stor stas. De stolte hesteeierne er fra venstre John Osen, Andreas Tanem og Sivert Aune sen. Øverst til venstre sees Ingebjørg Tanem Øgaard med hesten Jervi (eier Lars Tanem). Bilde utlånt av Asbjørn Tanem.

Også varmlblods

Alle de til nå omtalte hester er kaldblodstravere, men Klæbu Travlag har også hatt mange gode varmlblods-travere i sine rekker, med internasjonale meritter. Den store eneren var Hambler F, eid av Curt Christiansen. Hambler`n var en veritabel seiersmaskin som oppnådde å bli invitert til selveste Solvallas Elitlopp. Dit for øvrig Klæbu Travlag har arrangert mange medlemsturer. Hambler F ble også invitert til VM i USA, der han oppnådde en hederlig 5. plass. Hambler`n utløste også tidenes publikumsbrøl på Leangen, da han spurtbeseiret selveste Rex Rodney i 1987.

To Klæbuhester har seiret på travets storstue i Europa, Vincennes-banen i Paris : Santana Boy (eid av Elisabeth og Ove Lutdal) og Nina Hornline (eid av Ole Dragsten). I klassikeren Hoppekriteriet har Spend M. Aud (eid av Elisabeth og Ove Lutdal) samt

Masserarti (eid av Marit Sæterhaug, Lisbeth Storsten og familien Skimmeli) seiret.

Klæbu Travlag har hatt 13 forskjellige formenn i sine 60 år. Agnar Kjesbu var den første. Ole Krokum var den formann som dro i gang bygging av banen på Svånmyra og Leif Dragsten den som ledet fullføringa. Lengst fartstid har Harald Dragsten som var formann i godt over 20 år. I dag er det Kenneth Eggan som sitter ved roret :

«Vi har en bra bane og anlegg, samt treningsløype opp til Damtjønna. Hvordan framtida vil bli for banen vår er vanskelig å si. Mye er avhengig av utfallet av den spennende prosessen om hvor den nye travbanen i Trøndelag skal bygges. Vårt håp er at man ender opp med Klæbu. Der finnes areal nok og man kan bygge et moderne og framtidsrettet anlegg som vil bli et løft for travsporten i hele Midt-Norge», oppsummerer Kenneth Eggan.

Frå bydel'n Måssåhaugen i Trondhjæm ...

Husmanden i Sjøbygden

Koffår ha d'itj kuinna fátta verre som det plá med kommunám?

Ætte at Sjøbygda fekk bystatus ha itj Husmanden fát somn ti auám og mæst itj verre gotte kárrá sæ tu sængbænka. Det e som om hjarte, longá, læver og mággá itj funksjere længer. Husmanden ha probert á kurer sæ med både varm tælgklut, kamferdráppáa, Riga-Balsam og kaffedokter. Men itjná ha kortje hjællt eill lánná. – Og uti fjøset på Måssåhauga står a Dagros mjølkstinn og raute.

Det e førtja nerri Herredshuset, dinn der Kirsti, som kainn te at Husmanden og mang, både nerri blankbygden, innpuinn Ása og på børttersida ælven, ha vertte både kropps- og nærvklein. For når ein gammelklæbygg bli tvenga te á bli bymeinnesj, da sej det sæ sjøl at både sinn og skinn kjæm i olag. I vár vart d'tj hværken sætt potet, vøla utgala eill hygge vinterved her på Måssåhauga. Og itjná jultre vart det heill. Kvar seinhaust, meá 'n Magnar hæle át med saukløppingen sinn, plá næmmele Husmanden pass på á gå sæ ein tur over Kveinnbækken og komm tebakers med ei passle teill. Men i ár klaffa itj det heill. For dinn ein tá oss va for fløt med sett, meá dinn ainner itj komm sæ opp tu sængbænka.

- Men tebakers át dinn der Kirsti nerri Hæredshuset. Et så ongt og pennt kvinnfólk som ho, mátt da vel ha kuinna árna sæ med fler friara. Itj bærrer sagt ja át deinn fósst som bau sæ te, - det vil sei byn. For det va da vel itjná á sei på medgifta hinna heill.

Men no lyt Husmanden prober á kurer sæ på enkvart vis. Så furt 'n kjæm sæ på føten ska'n gå uti Marka á spør om 'n kainn fá lán *koppháinnet* og *snepperten* derres. A gammel-Mæret Marken, f. 1866, hill sæ næmmele med slike remedia. For ho vesst at skjæmt blo kuinn várrá skylla te otrule my kleinheit hos fólk. *Snepperten* bruktes te á slå høl på ára som skuill tappas for gaillstint, gammelt og surt blo, og *koppháinne* te á syg ut det med. Sea, når det ha æltes te nytt og freskt blo ti kroppa, komm hælsa tebakers.

Kopp sæ kuinn fólk gjørrá når dæm fainn det behøvele, uinntatt i Hoinndåggám. Men ætte ei slik behandling mátt dæm heill sæ i ro i tri-fir døgn uta

á kortje såvvá eill vask sæ. Og det sjer itj Husmanden som náa forsakels ættesom 'n itj ha søvve skikkele sea'n var tvenga te á bli trondhjæmmar. Og flidd sæ gjøl'n så seint som i St.-Hanshæljen, så det vill itj várrá behøvele før på julaft'dan. Nei, kvia e at ongdommen uti Marken itj veit kerr *koppháinne* og *snepperten* ætte 'n gammel-Mæret ska brukas te. Så dæm kainn lik gjærn bli stáainn der á kop - som byfólk plá - når Husmanden kjæm og spør. Så náa praktisk hjælp med koppingen e vel itj á veint sæ tá dæm.

No e d'tj nok med at Husmanden ha vertte kroppklein tá dinn der pátvenga bystatusen. Nei, det ha sli sæ át nærvám og. Skjønt det kainn liksá gjærn várrá 'n Barack Obama som kainn te det. For hainn ha fræmdeles itj svárrá på forespørsla om Sjøbygda kainn fá bli dinn 51. delstaten hass, næmle. Dæffor bli det kleint med både nattsomna og arbeidsroa på Måssåhauga. Kvar gång det skramle te borti postkassa eill postbiln fær ætte veia, så stavre sæ Husmanden utover bakkainn i háp om bræv frá hainnám. Men ættesom 'n Obama veit at 'n snart bli oppsagt frá arbe sett så lætt 'n kanske deinn som kjæm ætte sæ ta avgjørelsa. Samtile møes 'n kanskje med á finn sæ engkvart á gjørrá *ætte* preseidenvalget og. For borti fjærnsynet sei dæm at det ha vertte travale for mang á fá sæ ti arbe borti Junaiten.

Og uti fjøset på Måssåhauga står a Dagros mjølkstinn og raute.

Reismiler

Trekullproduksjon i kobberverks- og jernverkstiden

Ragnhild Berge, Stipendiat ved Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, NTNU

Ved Storvollen i Klæbu, på ei flat slette langs Nidelva ligger tett i tett med kullbotner – runde plattformer etter trekullproduksjon. Her har det en gang i nyere tid blitt laget store kvanta trekull i såkalte reismiler. Kullbotnene er synlige som runde forhøyninger. Flere av dem har groper eller grøfter rundt kanten. Om vi graver litt i overflata på dem, kommer biter av trekull og svart, trekullblandet jord til syne.

Trekullproduksjon i Vestmanland, Sverige oktober 1899.

Fotoeier: Tekniska museet, Stockholm.

Uten trekull, intet metall

Produksjon av trekull var en av de mest omfattende næringene i skandinaviske skoger gjennom en periode på mer enn 1000 år. Trekull var nødvendig i smia ved alle typer metallarbeider og som brensel og reduksjonsmiddel i framstilling av jern, kobber og sølv. Framstilling av trekull i ulike typer anlegg er i Norge kjent fra eldre jernalder fram mot begynnelsen av 1900-tallet, først i nedgravde groper, så i såkalte trekullmiler. I Sverige vedvarte produksjonen av trekull i miler i stor skala til langt ut i 1950-årene som ledd i framstilling av høykvalitets stangjern (rujern/

råjern som kan viderebehandles til andre kvaliteter jern). Dette bidro til at Sverige ennå har bevart mye av kunnskapen om trekullproduksjonen, og milebrenning har etablert seg som en årviss aktivitet blant flere hembygdsforeninger. På vår side av grensen har mye av kunnskapen om trekullproduksjonen mistet sine lokale røtter. Ikke desto mindre utgjør kullgroper og kullbotner i skog og mark tydelige vitnesbyrd om en nødvendig og meget omfattende brenselproduksjon gjennom mange hundre år – en forutsetning for metallproduksjon og bearbeiding. De forteller om en ressursutnyttelse av skogen, om mangesidig næringsvei og om husholdningenes tilpasninger til årshjulet i den agrare produksjonen. De representerer en kultur og et levevis som vi i norsk sammenheng på få unntak nær har sluppet helt taket i, etter hvert som andre og billigere energikilder tok over.

Arbeidet med mila tar til

Om våren, etter at snøen hadde gått, startet arbeidet med kullmila. Det startet med felling av trær til kullved. I milene ved Storvollen er det trolig mest furu og gran som har blitt benyttet. Deretter ble stammene omhyggelig kvistet og randhogd, slik at striper av barken ble tatt av og treet kunne tørke. Veden tørket best dersom den ble satt i reis på tørr grunn. Når høsten kom, og alt arbeid med kornhøsten var unnagjort, ble veden fraktet dit kullmila skulle bygges. Grunnen på milestedet ble nøye preparert før stablingen av kull-

veden tok til. Det var viktig at grunnen var så jevn og fast som mulig for å sikre at trekken i mila gikk slik den skulle, og at det ikke dannet seg luft- eller gasslommer som kunne føre til små eksplosjoner eller oppbrenning av det ferdige trekullet. Det beste var å benytte gammel milegrunn der tidligere trekullbrenninger hadde dannet en fast brannskorpe på milebotnen. Det var lett å lage kolbotner og grave ut løsmasser til å dekke milene med ved Storvollen. Elva hadde gjennom tidens løp avsatt løsmasser av sand og fin grus. Ennå ser vi spor av groper rundt kolbotnene der det er gravd ut masser til bruk for å dekke mila. Flatt og fint var det her også. Åsen i øst ga skjerming for trekk og gjorde det enklere å kontrollere lufttilgangen i milene.

I reismila ble, som navnet sier, veden stablet stående. Den ble bygget rundt en stående kjernestokk, og deretter ble de øvrige stokkene reist lag på lag etter bestemte regler til mila fikk form som et telt med flat topp. Det var viktig å stable veden tett og jevnt.

Størrelsen på mila kunne variere en god del. De minste kullbotnene vi kjenner, er kanskje ikke mer enn en 6 – 7 m i diameter, mens de største kan være oppmot 18 – 19 meter. Det ligger en slik kjempebotn på ca. 19 m i diameter ved kulturminneløypa i Nørdalen ved Os i Hedmark.

Mila ble til slutt dekket med et tykt lag med granbar, og utenpå dette et tykt lag med stubb – sandjord helst blandet med dekkmasser fra tidligere kullbrenninger. Miledekket ble holdt på plass av stokker eller hyller. Nå var alt klart til selve kullbrenningen. Mila ble antent fra toppen ved et bål langs kjernestokken og stadig påfylling av tørr ved inntil det brant godt. Da ble antenningshullet forseglet med bar og stubb, og prosessen var i gang.

Forkullingsprosessen

Å lage trekull kan beskrives som en prosess med ufullstendig forbrenning eller pyrolyse av veden. Dette oppnås ved å regulere tilgangen på luft under forkullingen av veden. Temperaturen og luftgjennomstrømmingen må være tilstrekkelig til å sikre avdamping av vann og karbonisering av veden, men ikke så høy at veden brenner opp til aske. Den ideelle temperaturen ligger mellom 450 – 500 °C, for å oppnå et trekull med faste, store biter som ikke krakelerer, med høyt karboninnhold og som brenner med en ren flamme med lite røyk. Det vanskeligste momentet med å lage trekull er å sikre en jevn temperatur i hele stabelen med kullved. Noen deler av veden vil gjerne få brun,

uforkullet ved, mens andre deler får for mye trekk og høy temperatur og brenner opp. Kullbrenneren holdt kontroll med mila blant annet ved å se på fargen på røyken fra den. Ved å stikke i mila med et kullspett, kunne han kjenne hvordan forkullingssonen forflyttet seg inne i mila. Det måtte alltid finnes lager med ekstra ved, bar og jord for å fylle på om det skulle oppstå gassdannelser i mila slik at den «slo» og gass-eksplosjoner blåste hull i miledekket. Slike hull måtte etterfylles raskt, ellers kunne veden ta fyr og hele mila brenne opp. Arbeidet med mila kunne være farlig, og det har forekommet dødsfall under tetting av hull i miledekket på toppen av miler.

Når all kullveden var forkullet, ble alle luftkanaler tettet igjen for å stanse prosessen. Man klubbet (komprimerte) da mila for å drive ut gass og stanse videre varmeutvikling. Mila kunne så rives varm etter en dag eller to, eller den ble omhyggelig tettet og fikk ligge og kjølnes før man rev den og samlet inn kullet.

Ei mile på 150 m³ burde brenne i minst to, helst tre uker. Det er kjent at enkelte kullbrennere kjørte opp tempoet i prosessen og lagde kull på ei uke, men da ble kvaliteten dårligere. I Nattens brød av Johan Falkberget sier Kjempen i sin bønn ved tenning av ei kullmile: «Brinn ti regn og tørke, og måneskinn og mørke; nitjen daga uta stans. Skytt ho, hellige Sankt-Franz!».

Kullbrennerkoie og trekullmile før tildekking ved Laxå, Örebro, Sverige 1931. Foto: Märten Sjöbeck, i Riksantikvarieämbetets eie.

Reismila og bergverkene

Bruken av reismileteknikken er i Norge hovedsakelig forbundet med framveksten av kobberverk, sølvverk og jernverk under Christian 4. sin regjeringstid i første halvdel av 1600-tallet. I Midt-Norge er det først og

Reismilebotn ved Storvollen. Foto: Ragnhild Berge

fremst kobberverkene og dernest jernverkene som er de store konsumentene av trekull. Denne etableringen førte til en langt større etterspørsel etter trekull enn før, og kullbrennæreringen brer om seg. Det er antatt at teknikken med brenning av stående ved i reismiler, er en teknikk som blir innført med tyske og svenske læremestere på 1500- og 1600-tallet. Fordelen med dette framfor tidligere teknikker med liggende ved, skal være bedre utbytte og bedre styring med kullbrenningen. Utover på 1700-tallet blir kullbrenningen overtatt av bondebefolkningen ved alle verk. Den mest intensive kullbrenningsfasen finner sted fra midten av 1700-tallet fram til utbruddet av krigen 1807 – 1814. I 1870-årene overtok billig koks og nye teknikker, og trekullbrenningen i Norge ebbet ut.

Kullproduksjonen utgjorde en viktig næring, og var økonomisk sett «et ekstra ben å stå på» for bonden i tillegg til gårdsdriften og andre utmarksnæringer. Det er også kjent at enkelte hadde selve brenningen som sin spesialitet og ble leid inn til å foreta akkurat den delen av prosessen, det kunne gjerne være husmenn eller andre med lite jord selv. Kullarbeidet bød på en mulighet til å få arbeid betalt i penger, og foregikk helst i de perioder av året da det ellers var lite å gjøre med gårdsarbeide og onner. Ved reismiler var det vanlig at kullbrenneren hadde med seg minst en hjelper. I Rørostrakten og i Jämtland brente man kull seinhøstes. I områdene rundt Kongsberg sølvverk fant kullbrenningen sted i januar og februar.

Frakt av trekullet fra større miler har i stor grad foregått på vinteren, når sledeføret var fint. Kullsledene kunne gjerne være utformet som avlange flettede kurver. Det foregikk kullbrenning innenfor hele sirkumferensen til bergverkene (ofte 4 mil). Det ble imidlertid brent trekull i lange avstander fra bergverk og smeltehytter. Til kobberverket på Røros er det brent trekull både på Alvdal og visstnok så langt

nord som Byneset. Transport av kull var også betalt arbeid.

Avskoging og forming av vegetasjon og landskap

Rundt de store bergverkene har både trekullbrenning og hogst av settved til fyrsetting i gruvene bidratt til avskoging. Ved trekullproduksjon kan utbyttet av trekull i forhold til ved ligge rundt 1:3. Forbruket av trekull kan som et gjennomsnitt anslås til 150 m³ pr tonn ferdig garkobber. Beregninger viser at for å produsere ett tonn råjern og videreforedle det til ca 700 kilo stangjern, gikk det med ca 3,5 tonn malm og ca 7 tonn trekull (i volum et enormt kvantum). Likevel kan det pekes på skogens evne til foryngelse og gjenvekst. Derimot i Nord-Østerdal og Rørosområdet tok skogen (lang)varig skade også fordi den lå så høgt til fjells.

Reismilebotner er kanskje den mest tallrike typen kulturminner fra perioden 1600 til midten av 1800-tallet. Historiker Jan Martin Larsen regner med at det i Norge fra 1620-årene fram til 1870-årene var brent trekull i minst 720.000 reismiler. Dette innebærer at den gjenvokringen av utmarka som vi i dag opplever, ikke alene kan tilskrives bortfall av beite, slått og uttak av sagtømmer. Forbruket av trevirke til kullproduksjon har også, og i noen områder sterkere enn andre, bidratt til avskoging og snaulegging av landskapet. Etter at disse aktivitetene nå har vært borte eller betydelig redusert ei lengre tid, er det klart at vi opplever et helt annet utmarkslandskap enn man gjorde for noen generasjoner siden. Restene av de mange trekullmilene har også i lokal skala satt sitt preg på jordsmonn og vekstforhold. Ser vi over til Irland, var produksjon av trekull til jernproduksjon på 1600- og 1700-tallet den kanskje sterkeste faktoren i destrueringen av eikeskogen som tidligere dekket store arealer på øya.

Hvor endte trekullet fra Storvollen?

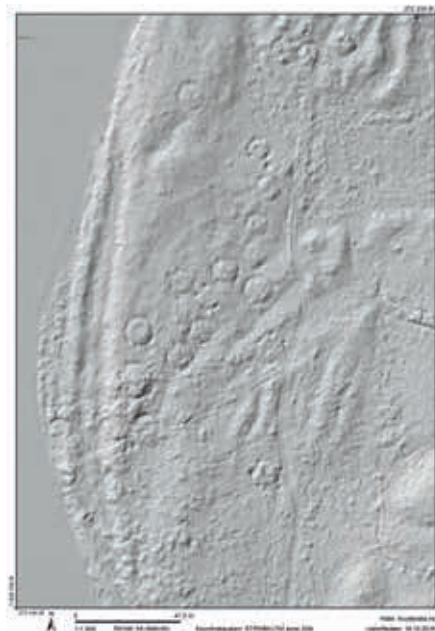
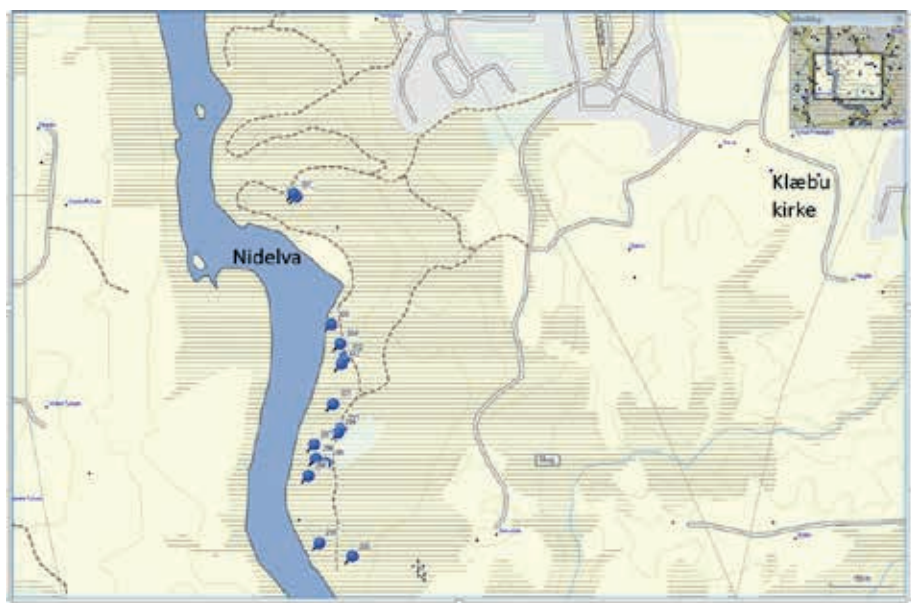
Tre større avtakere er tenkelige for kullet i Klæbu, det var smeltehytta ved Hyttfossen, jernverket i Mostadmarka i Malvik og kobberverket på Røros. General Wibe skrev i 1703 at bønder i Klæbu, i likhet med bønder i tilliggende bygder, drev kullbrenning og kjøring av kull og settved til kobberverket ved Røros. Kobberutvinningen der kom i gang i 1644. Jernverket i Mostadmarka var med noen avbrudd i drift fra 1653 – 1880.

Lite er kjent om smeltehytta ved Hyttfossen. Smeltehytta har trolig gitt navn til fossen ved utløpet av Selbusjøen i Nidelva. I 1670 skal ridder og baron William Davidson ha startet kobbergruve i Sjøla, og i den forbindelse ble det bygget ei smeltehytte. Davidson satt også med privilegiene til Mostadmark jernverk. Gruvedriften fortsetter fram til 1675. Davidson gir da opp etter at lønnsomheten ikke er til stede, og reiser hjem til England. Gruvedriften ble holdt i gang

igjen i noen tiår fra 1687, men da i svært beskjedent omfang.

Undersøkelser av kullbotnene ved Storvollen og ¹⁴C-datering av trekullet i dem kunne trolig gi nærmere svar på hvilket formål kullet var produsert for.

Ved Storvollen i retning Torvmarka er det nylig også påvist en liten håndfull kullgroper av middelaldertype, men hvem som kan ha laget kull i dem og til hvilket bruk, er en annen historie ...

Til venstre: Registrerte reismilebotner ved Storvollen, Klæbu. Milene ligger tett på Nidelva. Klæbu sentrum ligger opp og til høyre for kartutsnittet. Kart ved Ragnhild Berge. Til høyre: Reismilebotner synlige som runde sirkler ved flybåren laserscanning av terrenget. Synlig er også turveien og striper etter hogstmaskinas kjøring. Kart hentet ut fra hoydedata.no. Bearbeidet av Ivar Jensås.

Kalenderen for 2017 er nå i salg!

Årets tema:
Kulturminner.
Kr 50,-

Hårråjakta i Klæbu

Astrid Grendstad

Informasjonen om hårråjakta er hentet fra tidligere årsskrift (1984), og fra intervju med hårråjegerne Johan Engum, Kjell Dragsten og Klaus Grendstad. De har fortalt historier knyttet til denne tradisjonelle jakta, om hunder, den viktige losen og utstyret. I januar 2016 ble hårråen ført opp på rødlista.

Ingebrigt Jonsen Storsve (f. 1812 på Lillesve, d. 1891)

Han er tidligere omtalt i årsskriftet fra 1984, i stykket «*Klappjakt på ski*» som er fra boka *Jakt i Norge* av N.J. Gregersen (fra 1861). Han var en kjent hårråjeger (ordet hårrå er dialekt for hare) fra den tiden de brukte klappjakt som metode. En hadde unggutter som gikk på linje i terrenget og klappet i hendene for å skremme hårråen opp fra dagleiet. Denne jakta er omtalt i nevnte årsskrift, der han jakter sammen med konsulen og noen av hans jaktkamerater. Ingebrigt døde av koldbrann etter et vådeskudd straks før jul i 1891.

Johan Engum

Johan begynte med hårråjakt i voksen alder, rundt 1980 og utover, til han ble rammet av slag i 2003. Johan jaktet hårrå på Nordmarka, innover fra Nesset og Gjenvollhytta. Han forteller at han en gang skaut 13 hårråa på samme dag. For han var jakta en måte å koble av på, og det å se hunden gjøre en jobb. Han hadde dunker som hund. En av hans dunkere var virkelig god på å ta ut hårrå. Slekta Johan kommer fra, har alltid jaktet hårrå i bygda. Tidligere var det mye hårrå og det var en viktig del av kostholdet om vinteren. Jakt på hårrå har vært tradisjon i Klæbu. Hårråen har tradisjonelt holdt til i kantsonene av kul-

turlandskapet, og enkelte deler av bygda var kjent for å ha en høy hårråbestand. Johan forteller om at i hans barndom var det mye hårrå rundt husa i Sjøbygda, og marka innover fra Nesset og Gjenvollhytta. «*Nystekt hårrå, poteter og en god viltsaus med en klatt tyttebær til er noe av det beste en kan spise*», forteller Johan. Han hadde et haglegevær av finsk merke som han brukte mye, en sako/valmet, over og under. Hans far Arnt og broren Karl i Nesset var begge ivrige hårråjegere. Johan var som barn med på dette, og fikk det inn i blodet.

Vinterhårrå. Foto: Eivind Unsmo

Kjell Dragsten

Kjell forteller om den gamle tradisjonen hårråjakta har i bygda. Det ble jaktet hårrå i utmarka like ved der en bodde. I 1962 kom det jaktkort, og bygda ble delt opp i jaktvald som en kunne kjøpe kort på. For hårråjakt var dette to områder, Målsjøen som fortsatt er privat og holdes utenfor, og resten av bygda. I Målsjøen var det Harald Dragsten og hans jaktkamerat Ole Haug fra Trondheim som holdt til. Kjell har jaktet både på Brungmarka og Nordmarka. Odd Devle har jaktet på Brøttemsmoene og innover mot Brungfjellet. Det har tidligere vært noe konflikt mellom hårråjegere og elgjegere, noe som skyldes at jakttidene er litt felles i oktober. Men i 2015 er dette langt bedre, og nå jakter en hårrå fra midten av oktober og ut februar (intervjuet ble gjort i 2015). Tidligere tok hårråjakta til etter at den ene elgen som en hadde fellingstillatelse på, var skutt, og ut februar. Som regel var det tillatt å felle en elg pr. gårdsnummer.

Det aller viktigste utstyret for dagens hårråjeger, er en god stolsekk, vanlig turutstyr for kaffekok og et gevær. Kjell har en Beretta, over og under, 20 kaliber (Italiensk produsent). Før fantes det jo bare enkeltløpere, og skuddene var dyre, så en skaut for å treffe på første skuddet. Ellers har han gode og varme klær, gjerne slike som ikke lager så mye lyd i skogen. Før brukte en bare å gå på hårråjakt i fjøsklær, med brune slagstøvler og fjøslue.

Når en skal skrive om hårråjakt, kommer en ikke utenom den betydningen hunden har. Tidligere var det gårdshunden som deltok i jakta, og det kunne være forskjellige raser. Men så ble det vanlig å bruke hårråhunder, alt fra dunker, finsk støver, til halden-

Sveitserstøverne Rajo og Rapp er klare for en ny hårråjakt. (Foto: Kjell Dragsten).

Hårrå i vinterdrakt skutt og hengt opp i et tre under en matpause. En kvist av einer er puttet i haren, en skikk som har til hensikt å bruke plantens hygieniske bakteriedrepende egenskaper. Etter gammel overtro renses einer opp, og holdbarheten blir bedre. (Foto: Kjell Dragsten).

støver og sveitserstøver. Oscar Lysgaard, som bodde på Kneppet på Hyttfossen, drev oppdrett av haldenstøver. Flere av hans hunder er premiert både på jakt og utstilling. En av hans haldenstøvere ble Norgesmester et år, muligens i 1968. Han var kjent for å ha stortgående hunder, altså hunder som jaktet over store områder et relativt godt stykke fra jegeren. Som oftest var de vanskelig å få inn til kvelds, og kunne således jakte i flere dager før en lyktes å koble dem.

Hårråen på Brøttem

Ett år hadde en av haldenstøverne til Oscar Lysgaard stukket av og krysset Nidelva. Den var således på Brøttemsidan. Det var 17. mai, og langt etter at jaktseasonen for hårrå var over. I Brøttem var det middagsselskap, og fine fruer var samlet, da hunden loste i tunet på en hårrå som hadde gjemt seg under storburet. Stor oppstandelse oppstod, og Arvid Aftreth ble kontaktet. Han plukket opp Oscar. De ankom Brøttema (Brøttem) for å ta hånd om hunden som hadde vært på rømmen noen dager. For i det hele tatt å få tak i hunden, ble det besluttet å skyte hårråen på selveste nasjonaldagen. Hunden ble fanget inn, og feiringa av nasjonaldagen kunne fortsette.

Kjell har til sammen hatt 5 sveitserstøvere, nå har han Rajo på 1 år, og Rapp på 7 år. Han har hatt 3 hunder som har oppnådd jaktchampionat. For å få dette til, blir det mye trening og konkurranser i hele landet. Han liker å konkurrere med hundene, men er også med på grunn av det sosiale miljøet. En blir kjent med mange som har felles interesser, og om kveldene over en middag blir både gode hunde- og jakthistorier delt.

Under hårråjakta sitter jegeren på post for å vente på at losen skal ta til. En los er når hunden har oppdaget hårråen og tar til å bjeffe intens. De ulike hårråhundene har ulik lyd og toneleie på losen. I det hårråen blir tatt ut fra et sted der de beiter eller bare sitter, så løper hunden etter for så å bjeffe. Det er en mektig lyd i en høststille skog i grålysninga, nesten litt skummel og forhistorisk på en måte. Alle skulle ha hørt en slik los en gang bare for å ha opplevd dette. Fra volum, frekvens og toneleie kan en erfaren hårråjeger høre om det er hårrå eller om hunden jager et annet dyr som rev eller rådyr. En erfaren hårråhund driver bare disse dyrene. De tar ikke ut verken elg eller fugler. Ser de slike dyr, sitter de en stund og observerer de, for så å ta til med det de skal gjøre, å drive et bytte til jegeren ved hjelp av los. Av og til stopper hårråen opp og venter på hunden, da kan den fint benytte anledningen til både vask av føtter og stell av pels, for så å løpe igjen. Av og til stopper losen opp, og hunden kan få det en kaller et tap, altså den har tapt byttedyret. Losen kan avta eller øke i frekvens, for så å bli langsommere igjen. Den skal aldri være støtende (noe som ikke gir poeng på en jaktprøve). For en hårråhund gjelder det å klare de første 30 minuttene.

Kjell bruker i dag ofte fotoapparatet i stedet for borse og skudd. Det gjelder å forvalte de få hårråene som er igjen. Av en eller annen grunn er det blitt færre av dem. Tidligere jaktet man mer rev og kråke, og det er mulig det har noe med det å gjøre. På en jaktprøve må en hund holde en los i minst 2,5 time for å oppnå flest poeng, som er 5. Kan en rope hunden inn fra los, får en tilleggs poeng. Det siste er vanskelig, da hunden vanligvis er svært fokusert på sin arbeidsoppgave og er fjern. Nå skyter Kjell en hårrå i året, mens han tar flere foto av hårrå og natur enn før.

Kjell håper at flere får øynene opp for hårråjaktas sjarm. Det er friluftsliv for mange, og en flott måte å komme seg ut på. Dessverre er rekrutteringen lav. Det går utover felling av skadedyr som rev, og det å ta vare på denne tradisjonen. I 2016 er det skuddpremie i bygda på rev, og en kan få 500,-kr for en. Så er det bruk av hårråhundene som også er viktig å fortsette med for å beholde de norske rasene som haldenstøver og hamiltonstøver. At hårråen er kommet inn på rødlista, vil ikke føre til at salg av jaktkort blir slutt, så lenge det selges under en håndfull jaktkort. Jakt er neppe noen trussel for hårrå her i bygda, nesten heller tvert om i år med store kull.

Klaus Grendstad

Som de mange andre hårråjegerne er også Klaus født inn i denne tradisjonen. Klaus har jaktet hårrå både i Klæbu, Tydal og Singsås. Den siste skaut han i Singsås, se tekstboks. På Målsjøåsen finnes en Drilling fra 1897 som lades med svartkrutt, som ble brukt til formålet. Da Klaus fikk seg engelsksettere, var det de som deltok i hårråjakta og støkket ut hårråen.

Storhårråen fra Singsås

En høstjakt hadde Klaus skutt en stor og flott hårrå i Nekjådalen i Singsås. Denne hadde hengt lenge til mørning på gavlveggen av gammelstuggu, og Ingeborg var satt til å lage middag av denne. Klaus arbeidet da på Brøttem og gledet seg stort til å komme hjem til hårråmiddag. Det var kokte poteter, grønnsaker og en nydelig vilt-saus til, og den vanlige tyttebæra. Han tok først og braut av et lår, og det var så seigt at det gikk ikke å spise. Så tok han et stykke fra selve hårråen og tenkte at nå var det bedre. Men igjen det samme. Det ble poteter, grønnsaker og viltsaus den dagen. Om det var den lange mørninga eller om det var en gammelhårrå, vites ikke.

Gropsteiner i Klæbu

Kalle Sognnes

Bakgrunnen

Høsten 1985 befant jeg meg tilfeldigvis oppe på terrassen, kalt Stabben, på østsiden av Neadalen i Klæbu. Omtrent midt på terrassen, lå en stor jordfast stein som trolig ble etterlatt der av isen under avsmeltingen ved slutten av istiden. På det tidspunktet hadde jeg bak meg nærmere femten år som arkeolog og blant annet beskjeftiget meg en del med helleristninger. Fra Vestlandet kjente jeg ristninger i form av groper på steiner og bergsua i seterområder, men slike var praktisk talt ukjent i Trøndelag. Dette fikk meg til å hoppe over gjerdet for å se nærmere på steinen. Jeg løftet opp noe av mosen som dekket toppen, og da dukket det frem flere store og dype groper. Funnet ble presentert i årsskriftet for Klæbu Historielag for 1986. Dette inspirerte enkelte klæbygg til å se etter andre mulige gropsteiner. Da gropene på Stabben ble funnet, var de eneste parallellene å finne på Foss og Storhaugen i Melhus. Seinere er det funnet groper på berg og store steiner flere steder i Melhus – og i Klæbu.

Nye funn i Klæbu

Et av de nye funnene i Klæbu ble gjort på Eidstu, på samme matrikkelgård som Stabben. Det dreier seg om en godt synlig grop på en stein som ligger kloss i veien

som fører opp fra Svean kraftstasjon. Denne steinen er nok mer kjent for de store tallene (1924) som er meislet inn på den ene siden, og som er godt synlig når man går eller kjører oppover bakken. Steinen skal opprinnelig være funnet i et grustak høyere oppe og skal nå stå på høykant med mesteparten under jorden. Om det finnes flere groper på den, er uvisst.

Det neste funnet ble gjort av David Tuddingham, i strandsonen ved Selbusjøen. Han fant en stein med tre groper på Bjørklia, på neset sørvest for Sagelva. Denne steinen er delvis mosegrodd og ligger høyere enn sonen som blir oversvømt ved høyvann i Selbusjøen. Forsøk på å finne igjen denne steinen, ble gjort i begynnelsen av mai i år, men dette var forgjeves. Enten foregikk letingen på feil sted, eller så har den blitt flyttet eller snudd på av isen. Denne letingen ga likevel som resultat at det ble funnet to mindre steiner med groper som bar spor etter å være laget av mennesker. Den ene lå oppe på kanten av plataet. Overflaten er kraftig forvitret med flere uregelmessige forsenkninger, men har også en menneskeskapt grop. Den andre ligger i skråningen opp fra Sagelva. Den har en tydelig og en litt mindre tydelig grop. Dette er så langt de eneste steinene med groper eller andre helleristninger som er funnet ved denne enden av Selbusjøen, noe som står i sterk kontrast til situasjonen på Selbustrand der det

Foto: Kalle Sognnes.

er funnet omkring 25 slike steiner, de fleste på Solem. I tillegg til groper, er båter og avtrykk av hender og føtter (skosåler) avbildet på disse steinene.

Det kan vanskelig sies noe sikkert om hva denne forskjellen mellom østre og vestre ende av Selbusjøen skyldes. Begge steder er det strender med rullesteiner, men mengden av slike steiner er nok større i øst, samtidig som det synes å være flere store steiner. På Solem har mange av de dekorerte steinene en svakt forvitret overflate med en karakteristisk lys rød farge. Slike steiner er det mange av også på stranden ved utløpet av Sagelva, men disse synes å i stor grad å være dekket av et mørkt lag av alger. På den annen side er det slett ikke sikkert at mengden egnete steiner er av betydning i denne sammenhengen. Det kan være helt andre årsaker til at det ble laget ristninger i Selbu men ikke i Klæbu. Selbu ligger for eksempel mye nærmere og lettere tilgjengelig fra det viktige helleristningsområdet i Hegra, og ristningene der kan ses som uttrykk for at Selbustrand representerer en satellittbosetning under Hegra.

Groper og helleristninger

Arkeologene, som er de som mest har beskjeftiget seg med dette fenomenet, ser gropene som en form for helleristninger og knytter dem til ristninger som ble laget i sørlige deler av Skandinavia i bronsealderen, fra omkring 1800 til 500 før Kristi fødsel. I Danmark ser det likevel ut til at groper ble laget på gravmonumenter bygd av store steiner allerede i yngre steinalder mer enn 2000 år før Kristus. I sørlige deler av Finland finnes det mange gropsteiner som knyttes til gårdsbosetning i eldre jernalder – fra århundrene nærmest etter Kristi fødsel, og på Vestlandet er det funnet groper på gravsteiner fra middelalderen. Kanskje er de nærmeste parallellene til steinen på Stabben (og det som fikk meg til å reagere så spontant) gropsteiner i stølsmiljø flere steder på Vestlandet, særlig i indre Sogn og videre over til Valdres.

I løpet av de siste tiårene har det også blitt oppdaget flere gropsteiner i Trøndelag. Det er kanskje drøyt å hevde at disse er funnet i støls- eller seterområder, men vi skal huske på at da gropene ble laget for flere tusen år siden, var bosetningen en helt annen enn i dag. Det fantes knapt gårder slik vi kjenner dem i dag. De fleste gropsteinene i Sør-Trøndelag er funnet på høytliggende terrasser som Stabben. Det underlige er, at for flere av disse ble man ikke oppmerksom på gropene før steinene var sprengt i stykker, men stykker av disse steinene er tatt vare på, som på Foss i Melhus

og på Hol i Rennebu. På Ler i Melhus ble en stor stein delvis bortsprengt og delvis flyttet, men her slumpet gropene – noen med ringer rundt – til å befinne seg på den delen av steinen som tilfeldigvis ble bevart.

I Trøndelag finnes helleristninger fra bronsealderen med groper på berg, særlig i Stjørdal, men også i Melhus og i Beitstad. Gropberg finnes spredt også i områdene i mellom. I Stjørdal er de fleste gropene funnet på Skatval, der figurristningene, som særlig forestiller båter, ser ut til å være fra en tidlig del av bronsealderen. I Hegra, der båtfigurene jevnt over ser ut til å være yngre, er det svært få groper. Dette kan tyde på at gropene i Trøndelag først og fremst ble laget i eldre bronsealder, men på Selbustrand ser det ut til at ristningene forestiller båttyper som er yngre enn bronsealderen. Gropenes tilknytning til andre helleristninger gir oss derfor ingen sikker pekepinn på hvor gamle de kan være.

Går vi videre ut i verden, finner vi at menneskeskapte groper på berg kanskje er det vanligste sporet fortidens mennesker etterlot seg. De finnes i de fleste land i verden der berg eller store steiner er tilgjengelig; i huler så vel som i friluft. I seinere år har det blitt oppdaget groper som kan være mer en 35 000 år gamle. Dette vet man fordi de har vært dekket av ulike jordlag, som inne i huler har fått ligge urørt siden de ble dannet; nye lag har stadig kommet til og dekket de eldre.

Så nært som i Storbritannia har det vært hevdet at gropene var de første helleristningene, men dette kan ikke være tilfelle i Norden. Her synes en del store dyrefigurer i Nordland og Trøndelag å være de eldste. Gropene kom til først langt seinere.

Hvorfor groper?

Mens helleristninger som forestiller spesielle motiv har blitt diskutert om og om igjen av arkeologer og andre interesserte, må vi kunne si at gropene har blitt heller stemoderlig behandlet. Kan vi i det hele tatt si noe om dem, bortsett fra at de er groper?

Vi kan faktisk stille en rekke spørsmål, som: «hva», «hvor», «hvordan» og «hvorfor». De to første spørsmålene er for så vidt greie å svare på, mens det siste egentlig ikke kan besvares, selv om enkelte har forsøkt. «Hva» er greit; det dreier seg om groper som er laget av mennesker, til forskjell fra groper som naturen selv har laget. Det kan være vanskelig å skille disse fra hverandre, men her får vi se på form, spor etter bruk av redskap og eventuell forvitring.

«Hvor» er det enkleste spørsmålet å besvare. Vi fotografere og legger inn på kart, regner ut GPS-koordinater osv. «Hvordan» er normalt også rimelig greit å besvare. Gropene ble laget ved hjelp av spisse steiner som er hardere enn bergarten de lages i, for eksempel kvarts, som er hardere enn de fleste andre bergarter. Det kan være brukt direkte slag med en hånd som holder slagsteinen, eller indirekte slag der man holder den harde steinen i ro og slår på den med en annen stein eller en hard treklubbe. Det finnes også groper som ser ut til å være laget med metallredskap. Slagsteinene vil etter hvert bli knust opp, og det burde finnes rester av disse i jorden foran eller nedenfor groper så vel som helleristninger. Men å finne slike fordrer systematiske og detaljerte arkeologiske utgravninger.

«Hvorfor» omfatter i virkeligheten to spørsmål: var det selve prosessen som var viktig, eller skulle de ferdige gropene brukes til noe? Det finnes eksempler på at folk har lagt små offergaver i gropene også

i moderne tid. Dette kan være mynter eller små personlige ting, men det er også funnet groper som har vært innsmurt med fett. I Nord-Amerika har det forekommet at barnløse kvinner har oppsøkt spesielle gropsteiner og utført ritualer ved disse i håp om at det skulle hjelpe dem til å bli fruktbare. Slike tradisjoner må bygge på forestillinger om at berget eller spesielle steiner hadde spesielle iboende krefter som kunne hjelpe mennesker som hadde behov for det.

Det ville være tilfelle også om det var selve innknakkingen av gropene som var viktig, men her ville det være steinmelet som ble skapt ved knakkingen som kunne overføre noen av bergets krefter til mennesker. Steinmelet kunne tas vare på og bli brukt ved ulike anledninger som del av det vi grovt sett kan kalle tradisjonell folkemedisin. Dette kan ligge bak gropene på gravsteiner, enten de er fra steinalderen eller middelalderen: de avdøde og deres graver hadde krefter som kunne brukes i både det godes og det ondes tjeneste.

Skålgropsteinen på Stabben. Foto: Bjørn Rønningen

Klæbu bygdemuseums sider, bli kjent med bygdesamlinga og museet

Fra samlinga presenteres ulike gjenstander som ga lys inne. Vi sier videre litt om tilveksten til samlinga siste året, om renoveringen av mastua, og om hva bygdesamlinga trenger av gjenstander i formidlingen av lokalhistoria vår.

Fra samlinga i 2016 presenteres ulike lyskilder, og i artikkelen om linproduksjon beskrives gjenstander i samlinga benyttet i prosessen med å lage tråd av lin (se artikkel om linproduksjon side 37).

Kole (TBK-00429)

En kole er en gjenstand i kleberstein som ved første øyekast ligner en øse, men den har en flat bunn. Kolen på museet er overraskende tung å holde, og sammen med den flate bunnen og tyngden stod den stødig der den ble satt fra seg. Ole Svebakken ga den til museet i 1979, og den er blitt brukt på Svebakken. Svebakken er en meget gammel plass i bygda, strategisk plassert ved vadestedet over Nidelva og ved ferdselsåra Via Montana. Her har folk rastet i mange århundrer. Dette er en av de eldste gjenstandene på museet.

Kollo (TBK – 00429), som er dialekt for kole, brukt i middelalderen. Fra Svebakken. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Ordet *lyse* er det gammelnorske ordet for tran. Kola ble på gammelnorsk kalt for *lysi stein*, eller *lysi kola*. Tranolje ble helt ned i kola, og en la en veke av hamp

nedi oljen og tente på. Bruken av kole og formen, og materialevalget kleberstein er kjent fra middelalderen. Koler var vanlige fra 1000 e. Kr. f. og fram til 1500-tallet (Berntsen, A. 1965). Kleberstein er ikke et materiale bygda har i 2016, men det skal ha vært et klebersteinbrudd opp for Bostad mot Nordmarka. Denne opplysningen kom fram på en av guidingene i sommer. Om lesere kjenner til mer om klebersteinbruddet, ta kontakt.

Tran- eller hvalolje kunne brukes, noe Klæbu ikke har. Dette måtte innbyggerne skaffe seg ved byttehandel.

Tranlampe (TBK-00538)

Innkjøpt til samlingen hos Hammerlunds kunsthandel. Beholder for tranoljen er kvadratisk og måler 10 cm X 10 cm, lenkene med krok måler 18 cm. Den kvadratiske beholderen er dratt litt ut i de fire hjørnene for å gi plass for å legge veken av hamp i. Materialet er i kobber. Denne formen for tranlampe kalles også for hengekole, og var i bruk i Trøndelag i perioden 1000 e. Kr. f. – 1500 e. Kr. f. (Berntsen, A. 1965). En krok øverst bidro til at en lett kunne ta med seg lyset, og henge det opp der en hadde bruk for det. Hengekoler hadde av og til et lokk over karet som tranoljen ble oppbevart i. I lokket var det et hull for veken. Dette var en mer brannsikker lyskilde, enn kola i kleberstein.

Parafinlampe i finstua i låna (TBK-01363)

Dette er en tidstypisk lampe fra 1870 til 1880-åra. Reidun Svaan har fortalt at delene til denne lampen kommer fra flere steder, og at Ole Svaan satte delene sammen hjemme på kjøkkenbordet. Da låven i Nideng

Tranlampe, hengekole (TBK-00538) som lyskilde og brukt i samme periode i middelalderen som kolo i kleberstein. I hvert av de fire hjørnene ble det lagt en veke i hamp. Foto, Marte Linaker Aalmen.

Petromax (TBK-00595) ble brukt som lyskilde i mellomkrigstiden og særlig under 2. verdenskrig.

Foto, Marte Linaker Aalmen.

skulle rives, fant man deler til en lampe pakket inn i papir. Han tok dette med seg hjem. På en bytur til Trondheim kjøpte han kuppel til lampa hos Bakken A/S i Prinsens gate. Sammen med deler fra en gammel lampe på Svaan, ble det til denne flotte lampa.

Lysestaker

Bruk av talglys er kjent fra vikingtid. De første lysestakene var i jern, vanligvis en bunn av jern med en pigg i for feste til talglyset. På 1600-tallet ble det vanlig med lysestaker i jern, der talglyset ble festet nede i selve lysestaken. Samlingen har to lysestaker i jern. En av disse kommer fra gården Nordseth (TBK- 01744), og ble gitt av John Østhus i 1985. Den andre (TBK-01364) er det Ole. M. Hagen som har gitt til samlinga. De er begge enkle i utførelsen, og uten dekor.

Lysestaker i messing (TBK-00584) er det et par av, innkjøpt hos Bakken A/S i Trondheim. De andre er festet på tramporgelet i mastua, og skulle gi lys for å lese notene. Orgelet har tilhørt lærerinne Gurine Brøttem (1872-1947), og er uten inventarnummer.

Olje og parafin, karbid

Oljelampene kom først på 1800-tallet i ulike teknikker. Veken i parafinlampene som kom etter 1850, sugde selv opp den lette parafinen. I tillegg ga parafin som

kilde et hvitt lys, med lengre rekkevidde enn tidligere kilder. Karbid som kilde kom omtrent på samme tid som parafin, men ble mest benyttet som kilde til lys i lykter. De var formet slik at vann dryppet på karbid, som ga lys.

Petromax, karbid-, flaggermus- og fjøslykter

Petromax er en høytrykks petroleumslampe, som ble oppfunnet i Tyskland av Max Graetz i begynnelsen av 1900-tallet. Den ble mye brukt under andre verdenskrig, da det var rasjonering og blendingspåbud. I Klæbu har den blitt brukt på setre og i hytter som lyskilde. Samlinga har flere petromax-lamper, blant annet en som er blitt brukt i Folkets Hus i Moadalen (TBK-00595). Gitt av A.U.L., Arbeiderungdomslaget, i 1981.

Karbidlyktene ble oftest brukt i anleggsarbeid og til tunellarbeid, og når en lystret etter kreps og fisk om høsten (Bjørge, J. 1996). Lukta av karbid som smelter, er ikke akkurat parfyme, og de som har kjent denne lukta, glemmer den aldri. En av karbidlyktene i samlinga kommer fra Hyttfossen Samvirkelag (TBK-02240), og er gitt av tidligere butikksjef Bjarne Hokstad i 1985. Den andre (TBK-00272) er det Anna Karin og Arnt Krokum som har donert til samlinga. Ytterligere informasjon mangler om karbidlykta.

Flaggermuslykt var en lykt en kunne bære med seg i handa ute, om en skulle på utedoen eller besøke noen på nabogården. Hvorfor denne lykta kalles for flaggermuslykt, har ikke museet funnet mer informasjon om. En av flaggermuslyktene i samlinga henger i Bjørklimarka (TBK-00347), og er gitt av Olga Bru i 1979. Den har fabrikkmerket Volcan. Massag. no 51. På beholderen står det: Made in Germany.

Fjøslyktene har mange ulike kilder for lys. De eldste er lykter med holder for talglys, og vegger av glass. Dette skulle hindre brann i fjøset når husdyra fikk sitt stell. En av fjøslyktene i samlinga er av en slik type (TBK-00429), og kommer fra Mosve. Gitt av Eskild Mosve i 1979.

Elektrisitet og batteri

Med elektrisitetens inntog, kom selvsagt lamper med strøm som lyskilde.

Samlingen har en elektrisk lyskrone (TBK-01400) som er gitt av Klæbu kommune. Det er lite

informasjon å finne om lampa, men etter form og design å dømme, har den hengt i det første herredshuset ved Prestegården. To lyskuper av gammel modell av utelys mottok samlinga i 2014 av Geir Tesaker, som hadde funnet dem i kjelleren etter Hyttfossen Samvirkelag. Disse kuplene er laget på Hadeland glassverk, de er uten inventarnummer. Samlinga mangler lommelykter med batteri som lyskilde.

Lyssakser og lysslokkere

Disse ble som oftest laget av messing, men det finnes lyssakser i jern/stål. Samlinga har to lyssakser og begge er av messing. Disse ble brukt til å klippe av veke. En lyssaks er gitt av Otto Jacobsen (TBK-01913) i 1985, og ligger i dagligstua i låna. Den andre ligger i kjøkkenet i Bjørklimarka (TBK-00573), og er gitt til samlinga av Thor Grande. Lysslokkeren mangler inventarnummer, og er av messing. Denne er formet som en klokke med et 28 cm langt håndtak i snodd messingtråd. Den ble brukt til å kvele flammen på talglysene, ved å holde klokka over flammen.

Kilde:

- Berntsen, Arnstein. 1965. Lys og lysstell gjennom 1000 år. Nils S. Hauffs gave til De Sandviske samlinger på Maihaugen. Gyldendal Norske Forlag. 165 sider
- Bjørge, Jan. 1996. Landhandelen i Søndre Land gjennom tidene. Land museum i samarbeid med kulturetaten i Søndre Land kommune. 69 sider.
- Steen, Albert. 1970. Med lys og lampe gjennom tidene. Det norske samlaget. 117 sider.

Nytt i samlinga

Nye gjenstander og objekt i samlinga siste år er få. På friluftsgudstjenesten fikk museet en kubjelle i gave fra Beret og Asbjørn Holmli, som ønsket at den skulle brukes til å ringe inn til gudstjeneste med. Kubjella stammer fra slekta Holmli sin opprinnelige gård i Vuku i Verdalen. Det var Asbjørn sine foreldre, Marta og Bernt Holmli, som i 1912 fikk kjøpe areal i området der massene etter Verdalsraset i 1893 la seg. De var de første som etablerte seg i dette området. Da hadde oreskogen begynt å rotfeste seg. Med på flyttelasset dit var kubjella. Da de flyttet til Klæbu i 1963 var den med på flyttelasset igjen. Kubjella har en sterk og klangfull lyd som bærer langt. Bjella er i messing. Museet takker ekteparet Holmli for gaven.

Renovering av mastua

Sommeren 2016 har mastua fått nytt gulv. Rommet er utvidet ved at grua og en halv vegg er fjernet. Nye vindu, og en ny enkel, vedovn skal monteres. Dette fører til at mastua kan brukes hele året. Barnehager, skoleklasser, seniorer, lag- og organisasjoner, og andre kan låne mastua. Formidling av Teigen sin historie, naturen i området og bygdesamlinga sine gjenstander, har nå mye større muligheter, da en har et sted å samles. Arbeid med å lage et undervisningsopplegg som tilpasses barnehage, de ulike klassetrinnene og norskundervisning av flyktninger kan ta til, noe det første styret på museet hadde i tankene. Vi i museumskomiteen gleder oss til å se hva synergieffektene av denne renoveringen kan bli.

Ønske, behov og oppfordring om samlinga

Gjenstander fra 1960-tallet som er tidstypiske for perioden, som kaffekjel, kopper, smykker og annet, ville vært flott å få. Til vogga ønskes følgende gjenstander: babyborn-dukke, babyklær, tøybleier og papirbleier, reivband, løyerter, smokk, tåteflaske, håndpumpe, babyteppe, rangle, annet baby-utstyr. Eller kanskje noen vil lage noe etter gamle mønstre? Dette vil hjelpe oss i formidlingen av hvordan babyene ble tatt vare på før, noe barn liker å høre om. Gamle potteskjulere, gjerne tidsriktige, til vinduene i låna ønsker vi oss. Pyntegjenstander til stuene som tilhører perioden fra da låna ble bygget i 1830 (eller 1854, det er to ulike kilder på årstall for når den ble oppført) til ca. 1940, står også på ønskelista.

Bygdesamling

En bygdesamling er en samling gjenstander (objekter), foto, klær, redskaper og annet som dokumenterer dagligliv, kultur og næring. Objekter kan bli del av bygdesamlinga på fire måter, gjennom donasjon, innkjøp, innsamling eller lån. Ved donasjon er det en giver som gir et objekt til samlinga på visse vilkår. Når en kjøper inn et objekt til samlinga, er det styret som etter en samlingsplan tilfører samlinga noe. Innsamling av objekter foregår etter samme mønster som innkjøp. Til en temautstilling, eller for å komplettere en historie fra bygda en ønsker å formidle, kan en låne de gjenstandene en mangler fra private eiere eller fra andre museer. De lånte gjenstandene blir ikke tatt inn i inventarlista for samlinga. Formelt tilhører samlinga Klæbu bygdemuseum. Forvaltning av bygdesamlinga er regulert via vedtekter for Klæbu bygdemuseum, nasjonale lover og forskrifter og internasjonale konvensjoner. Samlinga inneholder over 2500 registrerte gjenstander i 2016, sannsynlig er det flere. I forbindelse med søk i databasen for samlinga, mangler også en del gjenstander som f. eks alle gjenstandene knyttet til avd. for skolemuseum på Tulluan, skiutstyr, musikkinstrument og bøker. Siste registrerte gjenstand som er blitt borte, er en Sofiemugge. Sikringstiltak er nå blitt utført med tanke på å forhindre tyveri av gjenstander.

Slik kan du delta i arbeidet som Klæbu Historielag og Klæbu bygdemuseum utfører:

- Bli medlem i laget.
- Dugnad på museet hver tirsdag fra mai til snøen kommer, kl. 18-21. (bare en gang hjelper oss mye). Du får mye glede, sosialt fellesskap og en hyggelig kaffestund, og ikke minst du hjelper Klæbu-samfunnet med å ta vare på historien.
- Økonomisk ved å donere pengegaver og/eller minnegaver. Dette etter egne ønsker, eller generelt til laget. Eller du kan kjøpe våre publikasjoner, bøker, kalendre eller postkort.
- Økonomisk ved å la andel av tippemidler gå til Klæbu Historielag.

Medlemstur til Frosta – Tautra

Tekst: Ragnar Thesen. Foto: Alf Steinar Tømmervold

Tidlig søndag morgen 18. september var hele 50 deltakere startklare til årets medlemstur. Som så ofte før var turkomiteens leder Torbjørn Lium ved rattet. Følget kom presist av gårde fra Klæbu i tykk tåke, men værutsiktene var gode utover dagen. Noe som viste seg å slå til.

Første stopp ble Stav. Der tok vi ombord historiker og historieforteller Hans Olav Løkken. Han var bestilt som guide og forteller. Og vi skulle få mye for pengene, «snakkemaskin» som han er. Vi var i gang med super guiding fra første stund. Vi kjørte Gevingåsen med gamle historiske plasser og fortellinger før vi svingte av mot Hegra og Ersgard hvor vi skulle spise frokost. Vertskapet på Ersgard, Kjellrun Sakshaug med sønn og svigerdatter, Stein Sakshaug og Grete Sørebo (bilde), tok mot oss på tunet til en omvisning om gårdens historie som slett ikke er småtteri.

Vertskapet på Ersgard ønsker velkommen.

I historien kom vi stadig tilbake til eidsvollsmann Petter Johnsen Ertsgaard. Dette var hans hjem. Hans Olav Løkken holdt et eget foredrag underveis om eidsvollsforsamlingen og eidsvollsmennene som var samlet for å vedta ny grunnlov for Norge. Vi kan vel

Frokosten inntas i gammelfjøset.

trygt si at vi fikk høre om ting som ikke står i historiebøkene også. Ersgard titulerer seg i dag som møtested og gårdshotell bare 10 minutter fra Trondheim Lufthavn Værnes. Dørene står alltid åpne enten du er pilegrim eller laksefisker. Vi ble servert norsk bondefrokost i gammelfjøset som er innredet for servering og fest. Av sønnen på gården fikk vi også historien om ølbryggertradisjonene. For interesserte, se ersgard.no.

Turen videre gikk opp via Hegrabygda – Hembre gård – historien om Hegra festning – ned til Værnes Hovedgård. Løkken er pensjonert flygeleder, men har adgangskortet til Værnes intakt. Vi la turen innom Værnes hovedgård og fikk historien om Randi og Arent Solem og deres tilknytning til Klæbu. Randi (pikenavn Lauvaas) født 1775 ble sist gift med haugianeren Arent Solem, født 1777, fra Klæbu. De eide bl.a. Værnes Hovedgård noen år. Ærverdige Værnes hovedgård har ei typisk stor trønderlån, kjøpt av forsvaret i 1887 og sist pusset opp for 9 mill. i 2011.

Så gikk turen videre inn på E6 med første stopp i Fættensfjorden. Der fikk vi den interessante historien om Tirpitz. Tirpitz var sammen med søsterskipet Bismarck de største slagskipene i den tyske krigsmaskinen under 2. verdenskrig. Tirpitz oppholdt seg i Fættensfjorden/Åsenfjorden fra januar til oktober 1942. Den vriene plasseringen inne i den trange fjorden skapte hodebry for allierte flyvere, for lokalbefolkningen og den lokale motstandsbevegelsen. Tyskerne bygde mange militære

Tirpitzmonumentet innerst i Fættenfjorden v/E6. Minnesmerke over falne allierte flymannskaper i kampen mot Tirpitz.

installasjoner i og rundt Fættenfjorden. Dette gjorde det umulig å angripe Tirpitz.

Derfra gikk turen til Frosta med Frostating/Tinghaugen og gamle Lågtun kirke. Nå hadde tåka endelig lettet og vi fikk se Frosta med sitt store og frodige åkerlandskap badet i solskinn fra Tinghaugen. Derfra var ikke vegen lang over til historisk grunn på Tautra med klosterruinene og nonneklosteret Maria-klosteret, en flott bygning reist i årene 2003 til 2006. Middag, dessert og kaffe var bestilt på Klostergården, og det stod klart til avtalt tid.

Hans Olav Løkken har en enorm lokalkunnskap som vi fikk ta del i på turen vår. Vi fikk både historie og fortellinger fra han nesten uten pauser. Han var meget bestemt på at vi skulle avslutte turen med et besøk innom Værnes kirke. Der hadde han selvfølgelig ordnet med nøkkel så vi fikk komme inn og ha en stille stund i refleksjon på kirkebenkene samtidig med at vi fikk historien om denne langkirken fra år 1100. Den er i stein og rommer 320 mennesker.

Dette ble en kort oppsummering av turen vår som varte i nesten 12 timer. Jeg vil presisere at mange av stedene vi dro forbi som både nevnes og ikke nevnes her, er så interessante at de fortjener et oppslag på internett. Lykke til!

Du finner flere bilder fra turen vår på hjemmesiden; klabuhistorielag.no

Klebygg på Tinghaugen – Frostating.

Det er ikke alltid like enkelt å finne en julegave som faller i smak.

Hva med et gavebrev i fond?

Julegaven som alle husker!

Et gavebrev er et engangskjøp eller en spareavtale i ett av våre aksje- eller rentefond til en person du ønsker å gi en oppmerksomhet.

Enten det gjelder julegaven til den som har "alt", bursdager, dåp, bryllup eller konfirmasjon er dette en gave som vil bli husket!

En viktig årsak til dette er at andeler i fond kan oppnå en langt høyere avkastning enn det som er mulig ved tradisjonell bank-sparing over tid.

I Klæbu Sparebank har vi verdipapirfond for en hver smak med ulike muligheter for avkastning i forhold til ønsket risiko og forventet sparetid.

Ta kontakt med en av bankens rådgivere så får du vite mer om:

- hvilken avkastning kan jeg forvente?
- kan sparepengene tapes?
- hvilke fond passer til min gave?

PS! Ikke vent for lenge – det er snart jul

**Klæbu
Sparebank**

post@klabu-sparebank.no www.klabu-sparebank.no Tlf.: 04358

Selli Rehabiliteringssenter

Vi driver rehabilitering innen spesialisthelsetjenesten etter avtale med Helse Midt-Norge RHF. Avtalen omfatter hjerte- og lungesyke, kreftsykdom og ortopedi samt pasienter som har gjennomgått gastrokirurgiske inngrep. Vi har både døgn- og dagopphold, og kan også gi tilbud til selvbetalende pasienter.

Tlf: 72 83 43 00

post@seli.no

www.selli.no

Varmepumpe spesialisten Trøndelag HANS L AUNE CONSULT

Varmepumpespesialisten Trøndelag
Hans L. Aune
Hallsetvegen 7
7540 Klæbu
Telefon 930 15 191
Organisasjonsnummer 914 038 995
Epost post@varmepumpespesialisten.no

VARMEPUMPESPECIALISTEN TRØNDELAG UTFØRER SALG, TJENESTER OG RÅDGIVNING MED VARMEPUMPER INNEN LUFT/LUFT OG LUFT/VANN

Ta kontakt Hans L. Aune for en varm prat på 930 15 191

BUNNPRIS

PRISENE TIL BUNNS - IKKE UTVALGET!

7540 KLÆBU - TLF: 72 83 05 10 • Åpningstider: Man-lørd 8-23 Søndag 11-23

Strøket Frisør

Vi gjør deg fin på håret!

ÅPNINGS TIDER	Man-fre	9 - 18
	Tirs-ons-tors	9 - 19
	Lørdag	9 - 16

post@stroket-frisor.no www.stroket-frisor.no

Velkommen!

Drop-in
Telefonbestilling
72 83 25 30

nidaros lysstøperi i Klæbu sentrum

Spesialbutikk i borddekking
LYS – SERVIETTER – BORDPYNT – GAVER m.m.

Åpningstider:

Mandag – fredag 10.00 – 18.00

Lørdag 10.00 – 16.00

Åpen kafé fra 10.00

Tlf: 406 09 713 - www.nidaroslys.no

RAMLO TRANSPORT AS

TANEMSFLATA, KLÆBU – 7549 TANEM
TLF : 72 83 27 60 – FAX : 72 83 23 99

Vi leverer alt innen sand, grus, pukk,
singel og matjord
Vi utfører også maskinflyttinger, masse-
transport og snøbrøyting
Vi leier ut containere og hjullastere til
forskjellige formål.

Har du strøsand for vinteren?

KONTAKT OSS FOR TILBUD.

Roar: 900 66 200 - Stein Kåre: 950 78 000
www.ramlo-transport.no - firmapost@ramlo-transport.no

Julegavetips

Kniv m / navnegraveing

Ryggsekk m / navn.

Kopper m / navnegraveing

naava

en butikk for alle

•Blekk •kontor •Gaver •Leker •Klær •Skilt •Trykking

Vikingvegen 7A, 7540 KLÆBU

Tlf. 918 81 500 www.facebook.com/naava.no

EXTRA

2% kjøpeutbytte
for medlemmer i Coop Midt-Norge

Norsk Revmatikerforbund
Klæbu Revmatikerforening

Sammen er vi sterke!
Bli medlem.

www.revmatiker.no

E-post: klabu.st@revmatiker.org

Har du litt tid til overs? -lyst til å gjøre litt frivillig innsats?

Klæbu frivilligsentral har bruk for alle som har lyst til å bidra
- akkurat nå trenger vi frivillige til:

- Besøksvenn
- Aktivitetsvenn for demente
- Dagtilbud for seniorer
- Språkkafe
- Livsglede på sykehjemmet

Spør oss gjerne om hva de ulike oppdragene innebærer.
Du forplikter deg ikke til større aktivitet enn du ønsker selv.
Du får en samtale før oppstart, undertegner taushetsløfte,
og sier i fra om du blir borte en periode eller ikke kan fortsette.

**Kom innom Klæbu Frivilligsentral,
Vikingveien 16 (samme inngang som fysioterapi)**

eller ta kontakt:

mobil 99 00 65 98 eller 46 94 85 25
e-post: lillian.waaden@klabu.kommune.no

Frivillighet - møte mellom mennesker

KLÆBU
fysioterapi

FYSIOTERAPEUTENE
Kerstin Roos
Karen Schaanning Thome

Vikingveien 16, 7540 Klæbu
Tlf.: 73 40 53 59

Klæbu Industrier
Arbeid med mening – en investering i mennesket

Vår bedrift tilrettelegger arbeid for bl.a. personer med nedsatt arbeidsevne/ arbeidsfunksjon, og målet vårt er å tilbakeføre personer til et aktivt arbeid i det ordinære arbeidsmarkedet. Vi gir våre tiltaksdeltakere utfordringer som er tilpasset den enkelte. Ved å gi trygghet og mestringfølelse, øker vi selvtilliten og følelsen av å delta i det sosiale liv.

Utvikling gjennom arbeid: et løft for den enkelte - verdier for samfunnet

Vi er klare for oppdrag!

- Snekkeroppdrag • Gressklipping • Anleggsarbeid • Vaktmestertjenester • Husflidsoppdrag • Merking, pakking og sending • Montering • Flytteoppdrag mm. •

Vi tar oppdrag for private, næringsdrivende, bofellesskap og lignende.

Følg oss på facebook:
www.facebook.com/klabuindustrier

Vi har også:

- Varebil/minibuss/tilhenger til utleie
- ved og tenneruller
- varmepumpehus
- diverse husflidsprodukter
- ...og mye mer!

www.klabuindustrier.no

Kaffebord er dekket med servise Diana fra Häckfors porslin (senere Rörstrand) i Sverige. Mønsteret Diana er designet av kunstner Einar Forset (1892–1988), som har sine røtter fra Forset nedre i Klæbu. Duken er i veneziansk broderi og er sydd av Kjellaug Forseth sin mor, Olga Torgård. Einar Forset arbeidet for Häckfors porselin i perioder der han hadde lite inntekt og fortjeneste av sin egen kunst. Hans mønster på trykkplater fra Häckfors har vært utlånt til blant annet Egersund fajanse i Norge. Foto: Astrid Grendstad.

Årsmøte 2017 i Klæbu Historielag
torsdag 16. mars kl 19.00 på Gamle Festsal